

แผนนวด
จารึกวัดพระเชตุพนฯ
(แผนที่ ๑๙-๖๐)

แผนนวดจารีกัตพระเชตุพนฯ (แผนที่ ๑๙-๖๐)

ผู้เขียน ดร.ภก.ยงศักดิ์ ตันติปัญญา
บรรณาธิการ นพ.วิชัย โชควิวัฒน์
ที่ปรึกษา นพ.ประพจน์ เกตุรากาศ
พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม ๒๕๖๘ จำนวน ๕๐๐ เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

ยงศักดิ์ ตันติปัญญา.

แผนนวดจารีกัตพระเชตุพนฯ (แผนที่ ๑๙-๖๐).-- นนทบุรี : มูลนิธิส่งเสริมการแพทย์แผนไทย
และการแพทย์ทางเลือก, 2568.

160 หน้า. -- (-).

1. การนวด. I. ชื่อเรื่อง.

615.822

ISBN 978-616-94333-3-0

ออกแบบปก/รูปเล่ม/พิสูจน์อักษร ยงศักดิ์ ตันติปัญญา

องค์กรสนับสนุน

กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

กระทรวงสาธารณสุข

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิส่งเสริมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

โครงการพัฒนาพิพิธภัณฑ์การสาธารณสุขและการแพทย์ไทย

ให้เป็นพิพิธภัณฑ์แห่งชาติด้านการแพทย์แผนไทย

ปีที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๗ (ต่อเนื่องระยะที่ ๑)

๘๘/๒๒ ถ.ติวานนท์ ต.ตลาดขวัญ อ.เมือง จ.นนทบุรี ๑๑๐๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๕๙๑ ๗๘๐๗

เว็บไซต์ <http://ftam.org>

พิมพ์ที่

บริษัท สามลดา จำกัด ๖๑๐ ซอยสะแกงาม ๓๕/๓ แขวงสามตา เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ

แผนนวดจารีกวัตพระเชตุพนฯ (แผนที่ ๑๙-๖๐)

รายงานโครงการจัดการความรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์
องค์ความรู้และเนื้อหา “แผนนวดจารีกวัตพระเชตุพนฯ”
ซึ่งเป็นแผนที่ความรู้นวดไทยและการแพทย์ของสยามประเทศ
ที่บอกกำเนิดเส้นในกองสมุฏฐานกำเร็บ หย่อน พิการ
กำเนิดเส้นในฤดูธาตุสมุฏฐาน
กำเนิดเส้นและที่แก้ไขในอสุรินทัญญาณธาตุ
ทั้งนี้ ได้เพิ่มเติมแผนนวดที่ยังไม่ได้จารึกอีก ๒ แผน
เพื่อสงวนรักษาองค์ความรู้ดั้งเดิมของ
ภูมิปัญญานวดไทย ในฐานะ
มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ
ที่ได้รับการขึ้นบัญชีจาก
องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO)

คำนิยาม

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ร่วมกับ มูลนิธิส่งเสริมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก จัดทำ “โครงการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานสาธิตและพิพิธภัณฑ์การแพทย์แผนไทยให้เป็นที่พิพิธภัณฑสถานด้านการแพทย์แผนไทย” ซึ่งเป็นโครงการต่อเนื่อง โดยได้รับทุนสนับสนุนจาก กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้พิพิธภัณฑสถานสาธิตและพิพิธภัณฑ์การแพทย์แผนไทยเป็นพิพิธภัณฑสถานที่ทำหน้าที่สำคัญในการอนุรักษ์ เก็บรักษา มรดกทางภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยของประเทศ และเป็นแหล่งสำคัญในการเรียนรู้และศึกษาภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย เพื่อใช้ในการดูแลสุขภาพของประชาชนไทยและมนุษยชาติ รวมทั้งเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับนักศึกษาและผู้วิจัยในการศึกษาวิจัย เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและพัฒนาบุคลากรด้านการแพทย์แผนไทย

ในปี พ.ศ. ๒๕๖๓-๒๕๖๘ โครงการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานสาธิตและพิพิธภัณฑ์การแพทย์แผนไทยให้เป็นที่พิพิธภัณฑสถานด้านการแพทย์แผนไทย ได้ดำเนินการจัดการความรู้ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยจำนวน ๒ เรื่อง ได้แก่ “แผนนวดวัดโพธิ์ แผ่นภาพที่ ๑๙-๖๐” โดย ดร.ภก.ยงศักดิ์ ตันติปัญญ และ “อาหารในพระไตรปิฎก” โดย ดร.อุษา กลิ่นหอม

องค์ความรู้ “แผนนวดวัดโพธิ์ แผ่นภาพที่ ๑๙-๖๐” เป็นเรื่องที่มีความสำคัญและคุณค่าต่อการอนุรักษ์ เรียนรู้ และศึกษามรดกภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ทั้งนี้เพราะเป็นบันทึกที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับภูมิปัญญาการนวดไทย ซึ่งเก่าแก่ที่สุดและถือเป็นตำราหลวงหรือภูมิปัญญาแห่งชาติ ได้แก่ ภาพแผนนวด ๖๐ ภาพที่เป็นศิลาจารึกที่วัดโพธิ์ ซึ่งรัชกาลที่ ๓ โปรดให้จัดทำขึ้น ภาพแผนนวดที่ ๑-๑๘ นั้นเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับเส้นประธานสิบ ซึ่งได้มีการจัดการความรู้และสอนกันอย่างแพร่หลายในวิชาชีพการนวดไทย ส่วนภาพที่ ๑๙-๖๐ นั้นยังไม่มีการจัดการความรู้เพื่อทำความเข้าใจและนำมาใช้ประโยชน์ทั้งในด้านการบำบัดรักษา ผู้ป่วยและการเรียนการสอน จึงต้องมีการจัดการความรู้ให้กระจ่าง ตั้งแต่ ทฤษฎีการนวดไทย สมุฏฐาน แบบแผนการนวด เพื่อนำมาเผยแพร่ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยของชาติสืบไป

ในนามของกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข ขอแสดงความชื่นชม ดร.ภก.ยงศักดิ์ ตันติปัญญ และผู้เกี่ยวข้องทุกท่าน ในการจัดการความรู้ “แผนนวดวัดโพธิ์ แผ่นภาพที่ ๑๙-๖๐” ซึ่งยังไม่เคยมีการดำเนินการมาก่อน องค์ความรู้ในครั้งนี้เป็นองค์ความรู้เบื้องต้นของแผนนวดวัดโพธิ์ แผ่นภาพที่ ๑๙-๖๐ ซึ่งจะพื้นฐานในการศึกษาภาพแผนนวดวัดโพธิ์ให้ละเอียด ลึกซึ้ง ในอนาคต นับเป็นผลงานที่สะท้อนถึงคุณธรรม ตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนาเรื่องอิทธิบาท ๔ ในการทำกิจการงานสำเร็จ จำต้องมี ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา อย่างครบถ้วน และขอขอบคุณมูลนิธิส่งเสริมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ที่เป็นหน่วยงานสำคัญในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ทางการแพทย์แผนไทย เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการใช้ประยุกต์และบูรณาการดูแลสุขภาพประชาชนในชาติสืบต่อไป ขอร่วมอนุโมทนาบุญในกิจการกุศล

นายแพทย์สมฤกษ์ จิงสมาน
อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข

คำนำ

ในวาระที่ “นวดไทย” ได้รับการขึ้นบัญชีรับรองจากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ให้เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ (Intangible Cultural Heritage of Humanity) ครบ ๕ ปี (รับรองเมื่อ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒) และครบรอบ ๔๐ ปีแห่งการฟื้นฟูการนวดไทย ในปี พ.ศ.๒๕๖๘ (เริ่มจากโครงการสัมมนาฟื้นฟูการนวดไทย เมื่อ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๒๘)

ผู้เขียนซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับวาระสำคัญทั้งสองนี้มาตั้งแต่เริ่มต้น ตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาการนวดไทย ที่รักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์อันโดดเด่นของนวดไทยตามที่บรรพชนได้รักษาและสืบทอดต่อกันมา และเมื่อองค์การยูเนสโกได้ให้การรับรองว่า ประเทศไทยมีภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสุขภาพที่สมควรส่งเสริมและรักษาไว้เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสุขภาพของมนุษยชาติ โดยยังคงคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรม และมีทิศทางจิตวิญญาณ เคารพต่อธรรมเนียมปฏิบัติ การสร้างสรรค์ และการมีส่วนร่วมของชุมชน กลุ่มชน ปัจเจบุคคล ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม การจัดการจัดการความรู้จึงมีความสำคัญในการทำให้คุณค่าต่าง ๆ ปรากฏเป็นรูปธรรมและสามารถสื่อสารให้เกิดความเข้าใจร่วมกันได้ชัดเจนและกว้างขวางยิ่งขึ้น

ผู้เขียนได้รับมอบภารกิจจากมูลนิธิส่งเสริมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ตาม “โครงการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติและพิพิธภัณฑ์ไทยให้เป็นพิพิธภัณฑสถานด้านการแพทย์แผนไทย” ในการดำเนินโครงการ “การจัดการความรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ องค์ความรู้ แผนนวดจารีกวัตรพระเชตุพนฯ แผ่นภาพที่ ๑๙-๖๐” ซึ่งเป็นมรดกภูมิปัญญาการนวดไทยของชาติที่ยังขาดการศึกษาอย่างเป็นระบบ และยังไม่สามารถนำไปพัฒนาการนวดไทยให้เป็นศาสตร์ที่มีความลุ่มลึก และนำไปใช้ในการบำบัดโรคและความเจ็บป่วยบนฐานของศาสตร์การนวดไทยได้อย่างเต็มศักยภาพ

หนังสือ “แผนนวดจารีกัณฑ์พระเชตุพนฯ แผนที่ ๑๙-๖๐” เล่มนี้ เป็นรายงานการศึกษาตามภารกิจข้างต้น ซึ่งผู้เขียนมีความประสงค์จะทำให้ภารกิจนี้เป็น “อิฐก้อนแรก” ในโลกวิชาการสมัยใหม่ เพื่อสร้างรากฐานทางทฤษฎีและความเป็นศาสตร์ของการนวดไทย ต่อเนื่องจากการจัดการความรู้แผนนวดเส้นประธานสิบ ซึ่งดำเนินการไปแล้วก่อนหน้านี้

ในการทำภารกิจนี้ ผู้เขียนได้ใช้ความพยายามในการศึกษาด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งการศึกษาเอกสาร การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ การสร้างกรอบแนวคิดที่อธิบายความสัมพันธ์ของแนวคิดของหลักวิชาการแพทย์ดั้งเดิมของไทย โดยเสวนาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเรียนรู้จากแพทย์แผนไทยผู้มีความรู้และประสบการณ์ทางวิชาชีพในเรื่องที่เกี่ยวข้องหลายวาระและโอกาส ซึ่งช่วยให้สามารถก่อรูปองค์ความรู้จากแผนนวดได้ตามที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนยังคงมีคำถามและข้อสงสัยอีกหลายประการที่ยังไม่สามารถคลี่คลายให้กระจ่างได้ ข้อสังเกตและข้อสันนิษฐานที่ผู้เขียนตั้งขึ้น ยังคงต้องการการตรวจสอบด้วยการศึกษาวิจัยในขั้นต่อไป และหวังว่าจะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการตั้งข้อสังเกตและข้อสันนิษฐานอื่น ๆ เพื่อความงอกงามทางวิชาการแขนงนี้ในอนาคต

ผู้เขียนขอบพระคุณ กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ที่ให้ทุนสนับสนุนการศึกษา และ นพ.สมฤกษ์ จิงสมาน อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ที่กรุณาเขียนคำนิยม รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ดังที่ปรากฏในกิตติกรรมประกาศท้ายเล่ม

ยงศักดิ์ ตันติปิฎก

สารบัญ

คำนิยม	iv
คำนำ	vi
สารบัญ	viii
สารบัญภาพ	iv
สารบัญตาราง	xii
สารบัญแผนภูมิ	xiii
บทคัดย่อ	xiv
บทนำ	๑
หลักการและเหตุผล	๒
วัตถุประสงค์	๓
วิธีการศึกษา	๓
ผลการศึกษา	๕
ส่วนที่ ๑ โครงสร้างความรู้	๖
ส่วนที่ ๒ เนื้อหาความรู้เกี่ยวกับสมมุฐานโรค	๑๐
๒.๑ กองสมมุฐานกำเริบ หย่อน พิการ	๑๐
๒.๒ ชาติสมมุฐาน	๑๘
๒.๓ ฤดูสมมุฐาน (อุตสมมุฐาน)	๒๑
ส่วนที่ ๓ เนื้อหาความรู้เกี่ยวกับความผิดปกติของเพลิงธาตุ	๒๕
๓.๑ อสุรินทัญญูธาตุ	๒๕

๓.๒ การให้ความหมายและการจำแนกลักษณะ ของเพลิงธาตุ	๒๙
๓.๓ สังเคราะห์ความหมาย ลักษณะ อาการ และการรักษา	๓๐
๓.๔ ความสัมพันธ์ระหว่างเพลิงธาตุ กับจตุธาตุ และตรีสมุฐาน	๓๑
๓.๕ กลไกการเกิดโรคตามหลักอสุรินทัญญาณธาตุ	๓๓
๓.๖ อสุรินทัญญาณธาตุ เกิดแต่กองธาตุพิบัติ	๓๘
๓.๗ สรุปภาพรวมลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุ	๑๑๘
ส่วนที่ ๔ เนื้อหาความรู้เกี่ยวกับคำอธิบายโรค	๑๒๖
๔.๑ กลุ่มโรค	๑๒๖
๔.๒ คำอธิบายโรค	๑๒๗
อภิปรายผล	๑๓๕
ข้อเสนอแนะ	๑๔๐
กิตติกรรมประกาศ	๑๔๑
บรรณานุกรม	๑๔๒
ภาคผนวก	๑๔๔

สารบัญภาพ

ภาพ ๑	แผนนวดที่ ๑๙	๑๐
ภาพ ๒	แผนนวดที่ ๒๐	๑๑
ภาพ ๓	ตำแหน่งรอบสะดือ กำเนิดเส้นกองสมุฏฐานกำเร็บ หย่อน พิการ	๑๒
ภาพ ๔	ธาตุประจำราศีตามหลักโหราศาสตร์ไทย	๑๓
ภาพ ๕	สมุฏฐานธาตุโดยวิธีพิเศษตามสุริยคติดำเนินในท้องจักรราศี	๑๓
ภาพ ๖	แผนนวดที่ ๒๐ แสดงเฉพาะเส้นเตโช	๑๔
ภาพ ๗	แผนนวดที่ ๒๐ แสดงเฉพาะเส้นวาโย	๑๔
ภาพ ๘	แผนนวดที่ ๒๐ แสดงเฉพาะเส้นอาโป	๑๕
ภาพ ๙	แผนนวดที่ ๒๐ แสดงเฉพาะเส้นปถวี	๑๕
ภาพ ๑๐	แผนนวดที่ ๒๑	๑๘
ภาพ ๑๑	แผนนวดที่ ๒๒	๑๙
ภาพ ๑๒	ตำแหน่งรอบสะดือ กำเนิดเส้นที่ตั้งธาตุสมุฏฐาน	๒๐
ภาพ ๑๓	ตำแหน่งรอบสะดือ กำเนิดเส้นที่ตั้งธาตุสมุฏฐาน	๒๑
ภาพ ๑๔	แผนนวดที่ ๒๒ แสดงเฉพาะเตโชธาตุสมุฏฐานและคิมหันตฤดู	๒๒
ภาพ ๑๕	แผนนวดที่ ๒๒ แสดงเฉพาะเส้นวาโยธาตุสมุฏฐานและวสันตฤดู	๒๒
ภาพ ๑๖	แผนนวดที่ ๒๒ แสดงเฉพาะอาโปธาตุสมุฏฐานและเหมันตฤดู	๒๓
ภาพ ๑๗	แผนนวดที่ ๒๒ แสดงเฉพาะปถวีธาตุสมุฏฐานและสันนิบาตฤดู	๒๓
ภาพ ๑๘	แผนนวดที่ ๒๓	๔๐
ภาพ ๑๙	แผนนวดที่ ๒๔	๔๑
ภาพ ๒๐	แผนนวดที่ ๓๑	๔๒
ภาพ ๒๑	แผนนวดที่ ๓๒	๔๓
ภาพ ๒๒	แผนนวดที่ ๓๓	๔๖
ภาพ ๒๓	แผนนวดที่ ๓๔	๔๗
ภาพ ๒๔	แผนนวดที่ ๓๕	๕๐
ภาพ ๒๕	แผนนวดที่ ๓๖	๕๑

ภาพ ๒๖	แผนนวดที่ ๓๗	๕๕
ภาพ ๒๗	แผนนวดที่ ๓๘	๕๕
ภาพ ๒๘	แผนนวดที่ ๒๕	๖๐
ภาพ ๒๙	แผนนวดที่ ๒๖	๖๑
ภาพ ๓๐	แผนนวดที่ ๓๙	๖๒
ภาพ ๓๑	แผนนวดที่ ๔๐	๖๓
ภาพ ๓๒	แผนนวดที่ ๔๑	๖๖
ภาพ ๓๓	แผนนวดที่ ๔๒	๖๗
ภาพ ๓๔	แผนนวดที่ ๔๓	๗๐
ภาพ ๓๕	แผนนวดที่ ๔๔	๗๑
ภาพ ๓๖	แผนนวดที่ ๔๕	๗๔
ภาพ ๓๗	แผนนวดที่ ๔๖	๗๕
ภาพ ๓๘	แผนนวดที่ ๒๗	๘๐
ภาพ ๓๙	แผนนวดที่ ๒๘	๘๑
ภาพ ๔๐	แผนนวดที่ ๔๗	๘๒
ภาพ ๔๑	แผนนวดที่ ๔๘	๘๓
ภาพ ๔๒	แผนนวดที่ ๔๙	๘๖
ภาพ ๔๓	แผนนวดที่ ๕๐	๘๗
ภาพ ๔๔	แผนนวดที่ ๕๑	๙๐
ภาพ ๔๕	แผนนวดที่ ๕๒	๙๑
ภาพ ๔๖	แผนนวดที่ ๕๓	๙๔
ภาพ ๔๗	แผนนวดที่ ๕๔	๙๕
ภาพ ๔๘	แผนนวดที่ ๒๙	๑๐๐
ภาพ ๔๙	แผนนวดที่ ๓๐	๑๐๑
ภาพ ๕๐	แผนนวดที่ ๕๕	๑๐๒
ภาพ ๕๑	แผนนวดที่ ๕๖	๑๐๓
ภาพ ๕๒	แผนนวดที่ ๕๗	๑๐๖
ภาพ ๕๓	แผนนวดที่ ๕๘	๑๐๗
ภาพ ๕๔	แผนนวดที่ ๕๙	๑๑๐
ภาพ ๕๕	แผนนวดที่ ๖๐	๑๑๑
ภาพ ๕๖	แผนนวดที่ ๖๑	๑๑๔
ภาพ ๕๗	แผนนวดที่ ๖๒	๑๑๕

สารบัญตาราง

ตาราง ๑	รายการแผนนวดจารีกัณฑ์พระเชตุพน	๗
ตาราง ๒	ตำแหน่งกำเนิดเส้นกองสมุฏฐานกำเร็บ หย่อน พิการ	๑๒
ตาราง ๓	ตำแหน่งเส้นกำเนิดที่ตั้งธาตุสมุฏฐานโดยรอบสะดือ	๒๐
ตาราง ๔	ตำแหน่งเส้นกำเนิดที่ตั้งฤตุมุฏฐานโดยรอบสะดือ	๒๑
ตาราง ๕	เปรียบเทียบเนื้อหาเกี่ยวกับอสุรินทัญญูณธาตุจาก คัมภีร์ตำรา ๖ เล่ม	๒๖
ตาราง ๖	ลักษณะอสุรินทัญญูณธาตุ – เสมหะ ปิตตะ วาตะสมุฏฐาน ประชุมพร้อมกัน	๑๑๘
ตาราง ๗	ลักษณะอสุรินทัญญูณธาตุ – วาตะสมุฏฐาน	๑๒๐
ตาราง ๘	ลักษณะอสุรินทัญญูณธาตุ – ปิตตะสมุฏฐาน	๑๒๒
ตาราง ๙	ลักษณะอสุรินทัญญูณธาตุ – เสมหะสมุฏฐาน	๑๒๔

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ ๑	ผังโครงสร้างความรู้	๖
แผนภูมิ ๒	ความสัมพันธ์ระหว่างเพลิงธาตุ กับจตุธาตุและตรีสมุฏฐาน	๓๑
แผนภูมิ ๓	กลไกการเกิดลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุ – สมะธาตุ	๓๔
แผนภูมิ ๔	กลไกการเกิดลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุ – วิสมะธาตุ	๓๕
แผนภูมิ ๕	กลไกการเกิดลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุ – กติกะธาตุ	๓๖
แผนภูมิ ๖	กลไกการเกิดลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุ – มันทะธาตุ	๓๗
แผนภูมิ ๗	กลไกการเกิดสมะเตโช ประชุมในกองสมุฏฐาน	๔๕
แผนภูมิ ๘	กลไกการเกิดวิสมะเตโช ประชุมในกองวาตะโรค	๔๙
แผนภูมิ ๙	กลไกการเกิดกติกะเตโช ประชุมในกองสรรพพิษ	๕๓
แผนภูมิ ๑๐	กลไกการเกิดมันทะเตโช ประชุมในกองเสมหะ	๕๗
แผนภูมิ ๑๑	กลไกการเกิดสมะอาโป ประชุมในกองสมุฏฐาน	๖๕
แผนภูมิ ๑๒	กลไกการเกิดวิสมะอาโป ประชุมในกองวาตะโรค	๖๙
แผนภูมิ ๑๓	กลไกการเกิดกติกะอาโป ประชุมในกองสรรพพิษ	๗๓
แผนภูมิ ๑๔	กลไกการเกิดมันทะอาโป ประชุมในกองเสมหะ	๗๗
แผนภูมิ ๑๕	กลไกการเกิดสมะวาโย ประชุมในกองสมุฏฐาน	๘๕
แผนภูมิ ๑๖	กลไกการเกิดวิสมะวาโย ประชุมในกองวาตะโรค	๘๙
แผนภูมิ ๑๗	กลไกการเกิดกติกะวาโย ประชุมในกองสรรพพิษ	๙๓
แผนภูมิ ๑๘	กลไกการเกิดมันทะวาโย ประชุมในกองเสมหะ	๙๗
แผนภูมิ ๑๙	กลไกการเกิดสมะปถวี	๑๐๕
แผนภูมิ ๒๐	กลไกการเกิดวิสมะปถวี	๑๐๙
แผนภูมิ ๒๑	กลไกการเกิดกติกะปถวี	๑๑๓
แผนภูมิ ๒๒	กลไกการเกิดมันทะปถวี	๑๑๗

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นจัดการความรู้ วิเคราะห์ และสังเคราะห์ องค์ความรู้ของแผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๑๙-๖๐ โดยการทบทวนงานศึกษาวิจัย บทความและข้อเขียนที่เกี่ยวข้อง ศึกษาคัมภีร์ตำราการแพทย์แผนไทยปฐมภูมิ และทฤษฎีที่มีความน่าเชื่อถือ และรับฟังความเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ

ผลการศึกษา พบว่า โครงสร้างความรู้ของแผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ ประกอบด้วย ๑) กำเนิดเส้นและที่แก้ในเส้นประธานทั้งสิบ ๒) กำเนิดเส้นที่ตั้งในกองสมุฏฐานกำเร็บหย่อน พิการ และในกองธาตุตุสมุฏฐาน และ ๓) กำเนิดเส้นและที่แก้ในอสุรินทัญญาณธาตุ ซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนใหญ่ของแผนนวดที่ ๑๙-๖๐ อสุรินทัญญาณธาตุเป็นหลักวิชาว่าด้วยความผิดปกติของเพลิงธาตุ ๔ ลักษณะ ได้แก่ สมะธาตุ วิสมะธาตุ กติกะธาตุ และมันทะธาตุ ซึ่งเกิดจากกองเตโชพิบัติ กองอาโปพิบัติ กองวาโยพิบัติ และกองปลวพิบัติ ทำให้จำแนกได้เป็น ๑๖ ลักษณะย่อย ความผิดปกติของเพลิงธาตุ ๑๖ ลักษณะนี้ สามารถอธิบายด้วยกลไกการเกิดโรคตามตรัสสมุฏฐาน (วตะสมุฏฐาน ปิตตะสมุฏฐาน และเสมหะสมุฏฐาน) และผลต่อจตุธาตุ (กองปลว ๒๐ กองอาโป ๑๒ กองเตโช ๔ และกองวาโย ๖) แล้วทำให้เกิดความเจ็บป่วยตามอาการที่ระบุไว้ในแผนนวด การบำบัดรักษาสามารถใช้การกดจุดตามแผนนวดร่วมกับการใช้ยาตามแนวทางที่กล่าวไว้ในตำราของหม่อมเจ้าเจ๊ก ทินกร การศึกษานี้ยังพบว่า แผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ ยังขาดแผนนวดมันทะปลวี่ เกิดแต่กองอัมพาต จึงได้จัดทำขึ้นมาใหม่โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากหนังสือและสมุดไทยดำที่สามารถเสาะหาได้

ข้อเสนอในการจัดการความรู้ของแผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ ในขั้นต่อไป ที่สำคัญ ได้แก่ การประชุมเชิงปฏิบัติการผู้เชี่ยวชาญเพื่อระบุตำแหน่งจุดนวดในแผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ โดยเลือกอาการและโรคที่เกี่ยวกับเส้นและลมที่พบได้บ่อยและไม่ใช้โรคที่มีอาการรุนแรงก่อน และมีการเปรียบเทียบตำแหน่งจุดนวดแก้โรคและอาการดังกล่าวกับแผนนวดในคัมภีร์แผนนวด รัชกาลที่ ๕ รวมทั้งเส้นประธานที่เกี่ยวข้องร่วมด้วย ควรพัฒนาการตรวจวินิจฉัยลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุให้มีความชัดเจนมากขึ้น และควรดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงคลินิก โดยออกแบบการวิจัยเพื่อเก็บข้อมูลกรณีศึกษาผู้ป่วย เพื่อให้มีหลักฐานสนับสนุนการนำไปใช้ในระบบบริการสุขภาพของประเทศต่อไป

บทนำ

หลักการและเหตุผล

แผนนวดจาริกวัดพระเชตุพนฯ เป็นแผนนวดที่มีการชำระและจารึกเป็นหลักฐาน เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยในปี พ.ศ. ๒๓๗๕ โปรดเกล้าฯ ให้นำสรรพความรู้ของสยามในด้านพุทธศาสนา การแพทย์ อักษรศาสตร์และวรรณคดี มาจารึกเพื่อให้สาธารณชนได้เรียนรู้อย่างกว้างขวาง เฉพาะด้านการแพทย์ มีการสืบเสาะหาตำรายา ตำราแพทย์ ตำรานวด และตำราฤาษีตัดตน ตามพระราชคณະ ข้าราชการ ตลอดจนราษฎรมา แล้วให้พระยาบำเรอราช (หนูแดง) แพทย์หลวงตรวจสอบก่อนจะนำไปจารึกบนแผ่นศิลา แล้วนำไปประดับไว้บนผนังพระอุโบสถ ศาลารายเสา และกำแพงวิหารครอบพระเจดีย์สี่องค์ รวมทั้งตามศาลาต่าง ๆ เฉพาะจารึกแผนนวดมีจำนวน ๖๐ ภาพ

พ.ศ. ๒๕๐๕ สมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณฺณสิริ) อธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพนฯ (ต่อมาได้รับสถาปนาเป็น สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก องค์ที่ ๑๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) มีบัญชาให้โรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพนฯ คัดลอกเนื้อหาจากจารึกในวัดที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการแพทย์ จัดพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ “ตำราศิลาจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)” เพื่อรักษาดั้งเดิมมิให้สูญหาย ต่อมา มีการจัดทำเนื้อหาเฉพาะแผนนวด และพิมพ์เป็นหนังสือ “ตำราหมอนวดวัดโพธิ์ จารึกวัดพระเชตุพน” เพื่อให้ถูกต้องตรงตามจารึก

พ.ศ. ๒๕๔๐ โครงการฟื้นฟูการนวดไทย มูลนิธิสาธารณสุขกับการพัฒนาและคณะได้ถ่ายภาพ และคัดลอกแผนนวดวัดพระเชตุพนฯ ภาพที่ ๑ – ๑๘ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับเส้นประธาน โดยยังคงภาพต้นฉบับเดิมไว้ และจัดพิมพ์ในหนังสือ “ตำราการนวดไทย เล่ม ๑” เพื่อใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงสำหรับการศึกษาที่ถูกต้องต่อไป

พ.ศ. ๒๕๕๔ มูลนิธิสาธารณสุขกับการพัฒนา ร่วมกับ มูลนิธิพัฒนาการแพทย์แผนไทย ได้จัดพิมพ์หนังสือ “ตำราเส้นสิบ ฉบับอนุรักษ์” โดยคัดลอกแผนนวดวัดพระเชตุพนฯ ทั้ง ๖๐ ภาพขึ้นมาใหม่

พ.ศ. ๒๕๕๗ กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ได้จัดพิมพ์ ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับแผนนวดจาริกวัดพระเชตุพนฯ ปัจจุบัน สถานะความรู้ของแผนนวดจาริกวัดพระเชตุพนฯ จัดเป็นข้อมูลความรู้ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยระดับปฐมนูมี มีการจัดสัมมนาจัดการความ

รู้จากแผนนวดนี้เป็นครั้งแรก โดยโครงการฟื้นฟูการนวดไทย มูลนิธิสาธารณสุขกับการพัฒนา และคณะ ได้ส่งค่ายนาความรู้เรื่องเส้นประธาน และตีพิมพ์เนื้อหาในหนังสือ “สัมมนานวดไทย” (ปี ๒๕๓๒) และต่อมามีการเรียบเรียงความรู้เรื่องเส้นประธานสิบเพิ่มขึ้น ซึ่งตีพิมพ์เป็นบทหนึ่งในหนังสือตำราการนวดไทย เล่ม ๑ (ปัจจุบันเป็นฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๖๐) นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาวิจัยกระบวนการตรวจ วินิจฉัยและรักษาผู้ป่วยตามทฤษฎีเส้นประธานสิบและทฤษฎีธาตุของหมอนวดไทย (ปี ๒๕๕๕) รวมทั้งการวิจัยการนวดไทยกับการบำบัดอาการนอนไม่หลับ (ปี ๒๕๖๓) ซึ่งอ้างอิงเนื้อหาส่วนหนึ่งมาจากแผนนวดวัดพระเชตุพนฯ

จากการวิเคราะห์การดำเนินงานที่ผ่านมาเกี่ยวกับการจัดการความรู้แผนนวดจาริกวัดพระเชตุพนฯ พบว่า ได้มีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเส้นประธานกับโรคและความเจ็บป่วยต่าง ๆ ซึ่งปรากฏเป็นโรคลมชนิดต่าง ๆ แต่ยังขาดความเข้าใจถึงโครงสร้างความรู้ทั้งหมดที่นำเสนอในแผนนวดนี้ และยังขาดการศึกษาเพื่อให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ในแผนนวดกับความรู้ในคัมภีร์การแพทย์แผนไทยอื่น ๆ เพื่อสังเคราะห์ระบบองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสมุฏฐาน ลักษณะความผิดปกติของธาตุกับโรคต่าง ๆ รวมทั้งคำอธิบายโรคที่ปรากฏในแผนนวดวัดพระเชตุพนฯ จึงเป็นที่มาของการศึกษานี้

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อจัดการความรู้ โดยวิเคราะห์เนื้อหาและพัฒนาเป็นโครงสร้างความรู้ของแผนนวดจาริกวัดพระเชตุพนฯ

๒. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาจากแผนนวดที่ ๑๙-๖๐ ที่ประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับสมุฏฐานโรค ลักษณะความผิดปกติของเพลิงธาตุ และหาคำอธิบายโรคที่ปรากฏในแผนนวดจาริกวัดพระเชตุพนฯ โดยอ้างอิงจากคัมภีร์การแพทย์แผนไทยอื่น ๆ ประกอบ

๓. เพื่อทำข้อเสนอในการจัดการความรู้จากแผนนวดจาริกวัดพระเชตุพนฯ ในขั้นต่อไป เพื่อการใช้ประโยชน์ในด้านการศึกษาวิจัย การเรียนการสอน และบริการสุขภาพ

วิธีการศึกษา

๑. ศึกษาบทพจนานานวิจัย บทความและข้อเขียนเกี่ยวกับแผนนวดจาริกวัดพระเชตุพนฯ และอสุรินทัญญูณธาตุ ได้แก่ งานวิจัยของ แพทย์แผนไทย ศิริมงคล ตอบงาม และคณะ หนังสือและบทความของ แพทย์แผนไทย คมสัน ทินกร ณ อยุธยา และตำราจาริกแผนนวดวัดโพธิ์ สยามรัฐเวชศาสตร์ ของ โรงเรียนจรกัษณ์นวดแผนไทยและสมาคมแพทย์แผนไทย เชียงใหม่

๒. ค้นคว้าเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่าง จตุธาตุ ตริสมุฏฐาน และอสุรินทัญญาณธาตุ ซึ่งเป็นหลักวิชาสำคัญของทฤษฎีการแพทย์แผนไทย จากหนังสือ และคัมภีร์ตำราการแพทย์แผนไทยปฐมภูมิ และหุติยภูมิที่มีความน่าเชื่อถือ ได้แก่

- (๑) คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ ฉบับโบราณ
- (๒) คัมภีร์ราชรังสฤษฎีสังเคราะห์ว่าด้วยลักษณะธาตุโรคปริเฉท ๑
- (๓) ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนฯ
- (๔) คัมภีร์ธาตุวินิจฉัย
- (๕) คัมภีร์สิทธิสาระสงเคราะห์ ในตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๓
- (๖) ตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์ : ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทาง

วรรณกรรมของชาติ

- (๗) หนังสือแพทย์ตำบลด เล่ม ๓
- (๘) พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
- (๙) ตำราเส้นสิบฉบับอนุรักษ์

๓. วิเคราะห์เนื้อหา เปรียบเทียบเนื้อหา หาความหมายและความสัมพันธ์ของเนื้อหา ที่เกี่ยวข้องกับแผนนวดจารึกวัดพระเชตุพนฯ

๔. สังเคราะห์โครงสร้างองค์ความรู้และเนื้อหาความรู้จากแผนนวดจารึกวัดพระเชตุพนฯ แผนนวด ๑๙-๖๐ โดยสังเคราะห์ร่วมกับเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาทบทวน ค้นคว้า และ วิเคราะห์ รวมทั้งตั้งข้อสังเกตและข้อสันนิษฐานในเรื่องที่ยังไม่มีความชัดเจน แต่เป็นเรื่องที่มีความสำคัญและท้าทายให้มีการศึกษาต่อไป

๕. จัดทำข้อเสนอในการจัดการความรู้ในขั้นต่อไป เพื่อการใช้ประโยชน์ในด้านการ ศึกษาวิจัย การเรียนการสอน และบริการสุขภาพ

๖. จัดประชุมเพื่อรับฟังความเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ

๗. จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

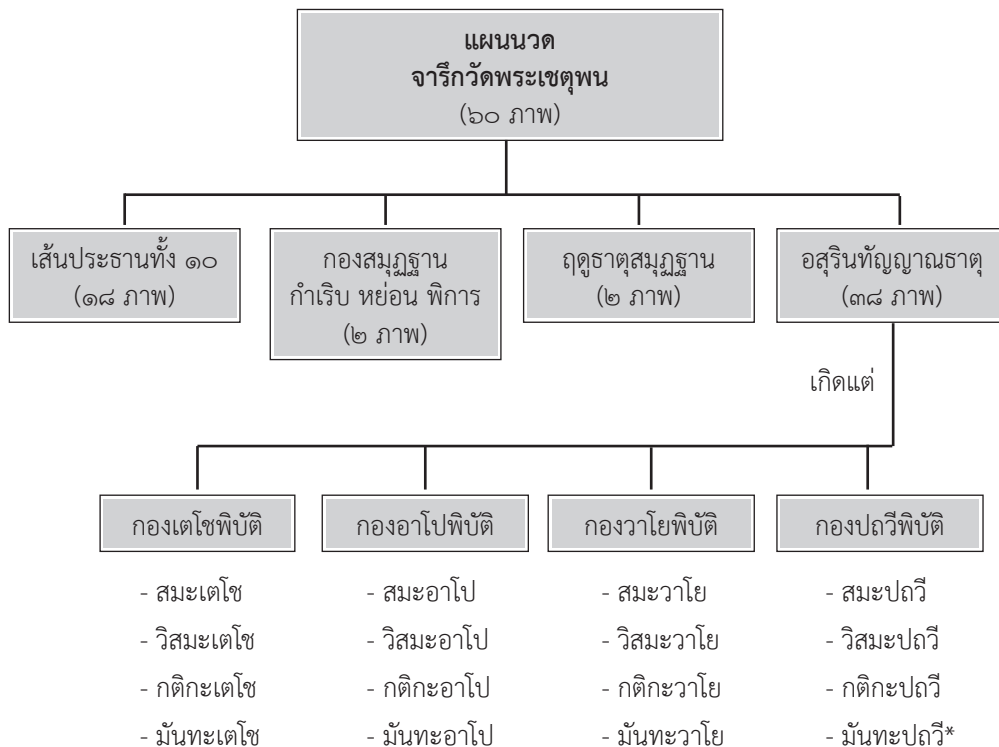
ผลการศึกษา

ส่วนที่ ๑ โครงสร้างความรู้

แผนนวดจารีกวดพระเชตุพน ประกอบด้วย แผนภาพ ๖๐ ภาพ เป็นแผนหาย ๓๐ ภาพ สลับกับแผนคว่ำ ๓๐ ภาพ เนื้อหาประกอบด้วย ๔ ส่วน ได้แก่ (๑) เส้นประธานทั้งสิบ (๒) กองสมุฏฐานกำเร็บ หย่อน พิจาร (๓) ถูชาตุสมุฏฐาน และ (๔) อสุรินทัญญาณธาตุ ดังแสดงโครงสร้างในแผนภูมิ ๑ และแสดงรายการในตาราง ๑

แผนภูมิ ๑ โครงสร้างความรู้ แผนนวดจารีกวดพระเชตุพน

* หมายเหตุ: ไม่ปรากฏมันทะปลววิในแผนนวด

ตาราง ๑ รายการแผนนวดจารีกัณฑ์พระเชตุพน

แผนที่	แผนหงาย/คว่ำ	คำอธิบายภาพ
๑	แผนหงาย	กำเนิดเส้นทั้ง ๑๐ อันเป็นประธานแก่เส้นทั้งหลาย
๒	แผนคว่ำ	เส้นทั้ง ๑๐ ฝ่ายหลัง ออกเป็นประธานแก่เส้นทั้งหลาย
๓	แผนหงาย	เส้นอิทาฝ่ายซ้าย ที่แตกต่าง ๆ
๔	แผนคว่ำ	เส้นอิทาฝ่ายซ้าย ที่แตกต่าง ๆ
๕	แผนหงาย	เส้นปิงคลาฝ่ายขวา ที่แตกต่าง ๆ
๖	แผนคว่ำ	เส้นปิงคลาฝ่ายขวา ที่แตกต่าง ๆ
๗	แผนหงาย	เส้นสุมนา ที่แตกต่าง ๆ
๘	แผนคว่ำ	เส้นสุมนา ที่แตกต่าง ๆ
๙	แผนหงาย	เส้นกาลทรี ที่แตกต่าง ๆ
๑๐	แผนคว่ำ	เส้นกาลทรี ที่แตกต่าง ๆ
๑๑	แผนหงาย	เส้นสหัสรังสี ทวารี ที่แตกต่าง ๆ
๑๒	แผนคว่ำ	เส้นสหัสรังสี ทวารี ที่แตกต่าง ๆ
๑๓	แผนหงาย	เส้นจันทกุสุม รุขำ ที่แตกต่าง ๆ
๑๔	แผนคว่ำ	เส้นจันทกุสุม รุขำ ที่แตกต่าง ๆ
๑๕	แผนหงาย	เส้นสุขุมัง ที่แตกต่าง ๆ
๑๖	แผนคว่ำ	เส้นสุขุมัง ที่แตกต่าง ๆ
๑๗	แผนหงาย	เส้นสิกขิณี ที่แตกต่าง ๆ
๑๘	แผนคว่ำ	เส้นสิกขิณี ที่แตกต่าง ๆ
๑๙	แผนหงาย	กำเนิดเส้นในกองสมุฏฐาน กำเรียบ หย่อน พิการ
๒๐	แผนคว่ำ	กำเนิดเส้นในกองสมุฏฐาน กำเรียบ หย่อน พิการ
๒๑	แผนหงาย	กำเนิดเส้นที่ตั้งแห่งฤดูธาตุสมุฏฐาน
๒๒	แผนคว่ำ	กำเนิดเส้นที่ตั้งแห่งฤดูธาตุสมุฏฐาน
๒๓	แผนหงาย	กำเนิดอสุรินทัญญาณธาตุ เกิดแต่กองเตโชพิบัติ
๒๔	แผนคว่ำ	กำเนิดอสุรินทัญญาณธาตุ เกิดแต่กองเตโชพิบัติ
๒๕	แผนหงาย	กำเนิดอสุรินทัญญาณธาตุ เกิดแต่กองอาโปพิบัติ
๒๖	แผนคว่ำ	กำเนิดอสุรินทัญญาณธาตุ เกิดแต่กองอาโปพิบัติ
๒๗	แผนหงาย	กำเนิดอสุรินทัญญาณธาตุ เกิดแต่กองวาโยพิบัติ
๒๘	แผนคว่ำ	กำเนิดอสุรินทัญญาณธาตุ เกิดแต่กองวาโยพิบัติ
๒๙	แผนหงาย	กำเนิดอสุรินทัญญาณธาตุ เกิดแต่กองภววิพิบัติ

แผนที่	แผนทราย/คว่ำ	คำอธิบายภาพ
๓๐	แผนคว่ำ	กำเนิดอสุรินทัญญาณธาตุ เกิดแต่กองปถวิพิบัติ
๓๑	แผนทราย	ที่แกในกองสมะเตโซ ประชุมในกองสมุฏฐาน
๓๒	แผนคว่ำ	ที่แกในกองสมะเตโซ ประชุมในกองสมุฏฐาน
๓๓	แผนทราย	ที่แกในกองวิสมะเตโซ ประชุมในกองวาตะโรค
๓๔	แผนคว่ำ	ที่แกในกองวิสมะเตโซ ประชุมในกองวาตะโรค
๓๕	แผนทราย	ที่แกในกองกติกะเตโซ ประชุมในกองสรพพิช
๓๖	แผนคว่ำ	ที่แกในกองกติกะเตโซ ประชุมในกองสรพพิช
๓๗	แผนทราย	ที่แกในกองมันทะเตโซ ประชุมในกองเสมหะ
๓๘	แผนคว่ำ	ที่แกในกองมันทะเตโซ ประชุมในกองเสมหะ
๓๙	แผนทราย	ที่แกในกองสมะอาโป ประชุมในกองสมุฏฐาน
๔๐	แผนคว่ำ	ที่แกในกองสมะอาโป ประชุมในกองสมุฏฐาน
๔๑	แผนทราย	ที่แกในกองวิสมะอาโป ประชุมในกองวาตะโรค
๔๒	แผนคว่ำ	ที่แกในกองวิสมะอาโป ประชุมในกองวาตะโรค
๔๓	แผนทราย	ที่แกในกองกติกะอาโป ประชุมในกองสรพพิช
๔๔	แผนคว่ำ	ที่แกในกองกติกะอาโป ประชุมในกองสรพพิช
๔๕	แผนทราย	ที่แกในกองมันทะอาโป ประชุมในกองเสมหะ
๔๖	แผนคว่ำ	ที่แกในกองมันทะอาโป ประชุมในกองเสมหะ
๔๗	แผนทราย	ที่แกในกองสมะวาโย ประชุมในกองสมุฏฐาน
๔๘	แผนคว่ำ	ที่แกในกองสมะวาโย ประชุมในกองสมุฏฐาน
๔๙	แผนทราย	ที่แกในกองวิสมะวาโย ประชุมในกองวาตะโรค
๕๐	แผนคว่ำ	ที่แกในกองวิสมะวาโย ประชุมในกองวาตะโรค
๕๑	แผนทราย	ที่แกในกองกติกะวาโย ประชุมในกองสรพพิช
๕๒	แผนคว่ำ	ที่แกในกองกติกะวาโย ประชุมในกองสรพพิช
๕๓	แผนทราย	ที่แกในกองมันทะวาโย ประชุมในกองเสมหะ
๕๔	แผนคว่ำ	ที่แกในกองมันทะวาโย ประชุมในกองเสมหะ
๕๕	แผนทราย	ที่แกในกองสมะปถวิ เกิดแต่อนันทะจักรวรรดิ
๕๖	แผนคว่ำ	ที่แกในกองสมะปถวิ เกิดแต่อนันทะจักรวรรดิ
๕๗	แผนทราย	ที่แกในกองวิสมะปถวิ เกิดแต่ตรีภูวาคะ
๕๘	แผนคว่ำ	ที่แกในกองวิสมะปถวิ เกิดแต่ตรีภูวาคะ
๕๙	แผนทราย	ที่แกในกองกติกะปถวิ เกิดแต่กองอัมพฤกษ์
๖๐	แผนคว่ำ	ที่แกในกองกติกะปถวิ เกิดแต่กองอัมพฤกษ์

แผนที่	แผนหาย/คว่ำ	คำอธิบายภาพ
-	แผนหาย	ที่แก้มในกองม้นทะปลวี่ เกิดแต่กองอัมพาด
-	แผนคว่ำ	ที่แก้มในกองม้นทะปลวี่ เกิดแต่กองอัมพาด

ข้อสังเกต: แผนนวดแก้ในกองม้นทะปลวี่ ประชุมในกองเสมหะ ทั้งแผนหายและแผนคว่ำ ไม่ปรากฏในแผนนวดจารีกัวัดพระเชตุพนฯ แต่พบในหนังสือ ตำราแผนหมอนวดตามหลักสรีระศาสตร์ โดย อภิวิฑูฒนะ ป. และภาพจากสมุดไทด้า วัดป่าโค จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์จาก แพทย์แผนไทย ปัญญวัฒน์ ตั้งจิตมโนธรรม (อาจารย์ปิง นวดแผนไทย) จึงนำมาใช้ในการศึกษานี้ด้วย

แผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๑๙ และ แผนที่ ๒๐ บอกกำเหนิดเส้นในกอง
สมุฏฐานกำเริบ หย่อน พิการ แสดงในภาพ ๑ และ ภาพ ๒

๒๐

๑ ลักษณะแผนคว่ำรูปนี้ บอกกำเนิดเส้นฝ่ายหลังในกองสมบูรณ์ ทำเจ็บ
หยาบ คามอาจารย์เนะไว้ ๗๖๐-
พิการ

๑ เส้นนี้เดโชแลนมวดนี้ ๗

๑ เส้นนี้ปัดวแลนมวดนี้ ๗

๑ เส้นนี้วโยแลนมวดนี้ ๗

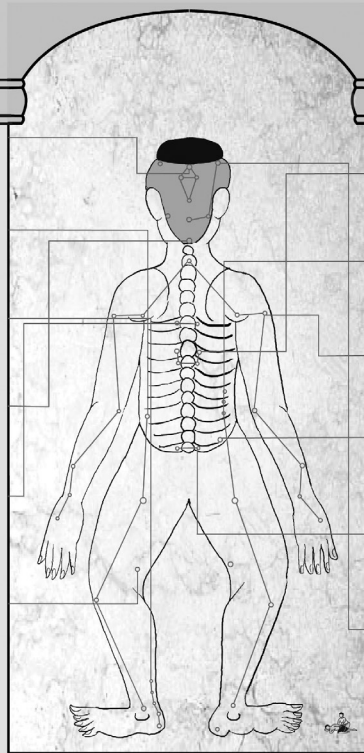
๑ เส้นนี้อาโปแลนมวดนี้ ๗

๑ เส้นนี้เดโชแลนมวดนี้ ๗

๑ เส้นนี้ปัดวแลนมวดนี้ ๗

๑ บอกเส้นชั้นกลาง ๗

๒๐

๑ เส้นนี้อาโปแลนมวดนี้ ๗

๑ เส้นนี้วโยแลนมวดนี้ ๗

๑ เส้นนี้ปัดวแลนมวดนี้ ๗

๑ เส้นนี้เดโชแลนมวดนี้ ๗

๑ เส้นนี้อาโปแลนมวดนี้ ๗

๑ เส้นนี้วโยแลนมวดนี้ ๗

๑ ขั้วขวาจุดกัน ๗

๒๐

ถ่ายภาพและคัดลอกโดย มูลนิธิสาธารณสุขกับการพัฒนา สงวนลิขสิทธิ์

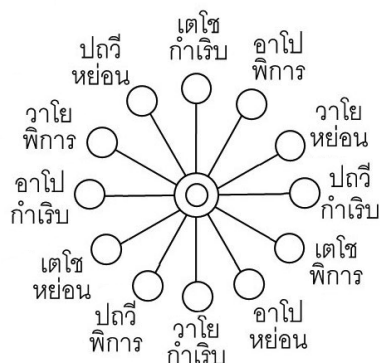
ภาพ ๒ แผนนวดที่ ๒๐

จากภาพแผนหางยที่บอกกำเนดเส้นโดยรอบสะดือ ๑๒ ตำแหน่ง เมื่อนำมาขยายให้ชัดเจนขึ้น จะเห็นดังตาราง ๒ และภาพ ๓

ตาราง ๒ ตำแหน่งกำเนดเส้นกองงสมุฏฐานกำเรบ หย่อน พิการ

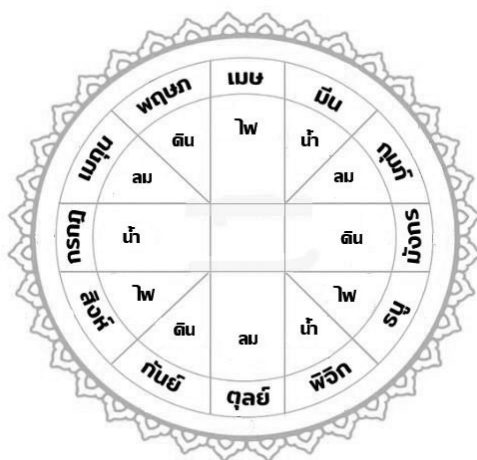
ตำแหน่ง เข้มนาคิกา	กำเนดเส้น กองงสมุฏฐาน
๑	อาโปพิการ
๒	วาโยหย่อน
๓	ปลวีกำเรบ
๔	เตโชพิการ
๕	อาโปหย่อน
๖	วาโยกำเรบ
๗	ปลวียพิการ
๘	เตโชหย่อน
๙	อาโปกำเรบ
๑๐	วาโยพิการ
๑๑	ปลวียหย่อน
๑๒	เตโชกำเรบ

ภาพ ๓ ตำแหน่งรอบสะดือ กำเนดเส้นกองงสมุฏฐานกำเรบ หย่อน พิการ

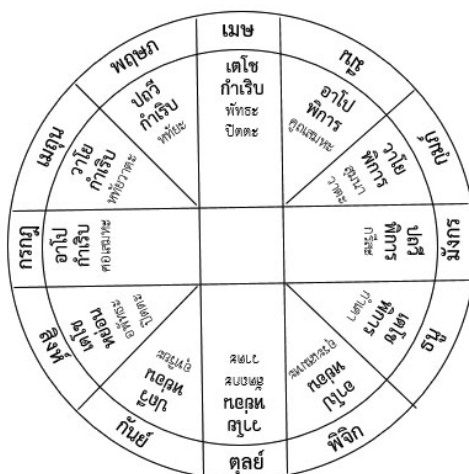

วิเคราะห์: ตำแหน่งที่แสดงกองสมุฏฐาน กำเริบ หย่อน พิการ ดังที่แสดงในภาพ ๑ นี้สอดคล้องกับภาพแสดงธาตุประจำราศีตามหลักโหราศาสตร์ไทย (ภาพ ๔) แต่ไม่สอดคล้องกับคัมภีร์สมุฏฐานวินิจัย เรื่องสมุฏฐานโดยวิธีพิเศษ ธาตุกำเริบ หย่อน พิการตามสุริยคติดำเนินในห้องจักรราศี (ภาพ ๕) อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่มียังไม่สามารถตีความได้ว่า การบอกกำเนิดเส้นฝ่ายหน้ารอบสะดือ ๑๒ ตำแหน่ง บอกไว้เพื่อนำไปใช้อย่างไร การศึกษานี้ตั้งข้อสันนิษฐานว่า จุดกำเนิดเส้นที่อยู่รอบสะดือทั้ง ๑๒ จุด น่าจะเป็นจุดกตรวจเพื่อพิจารณาการเล่นหรือติดขัดของลม ว่าเข้าลักษณะธาตุปถวี อาโป วาโย หรือเตโช กำเริบ หย่อน หรือ พิการ

ภาพ ๔ ธาตุประจำราศีตามหลักโหราศาสตร์ไทย

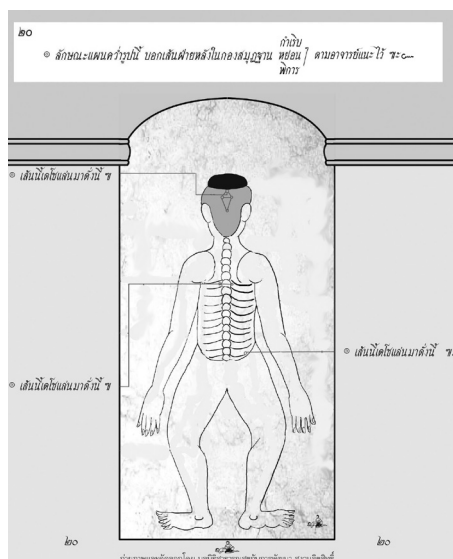

ภาพ ๕ สมุฏฐานธาตุโดยวิธีพิเศษตามสุริยคติดำเนินในห้องจักรราศี

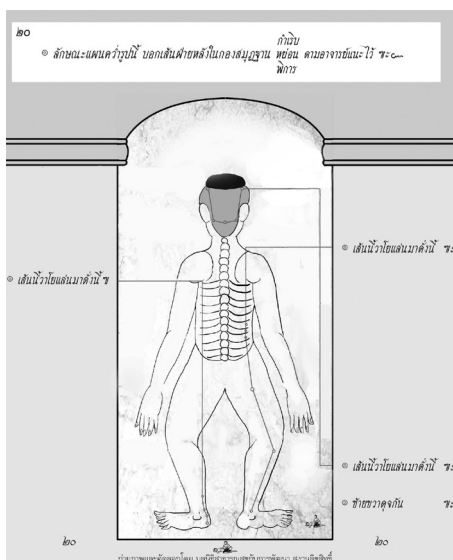
ส่วนแผนคว่ำบอกตำแหน่งที่เส้นเตโช เส้นวาโย เส้นอาโป และเส้นปถวี เล่นมาดังนี้

๑) เส้นเตโชแล่นมาที่หลังศีรษะ ข้างกระดูกสันหลังช่วงอก ขอบบนกระดูกเชิงกราน

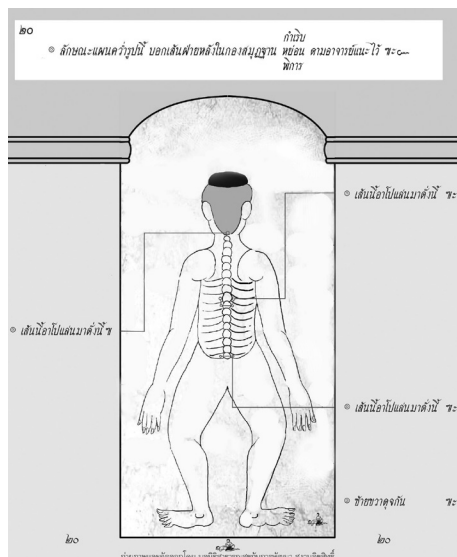
ภาพ ๖ แผนนวดที่ ๒๐ แสดงเฉพาะเส้นเตโช

๒) เส้นวโยแล่นมาที่หลังศีรษะ สีข้าง สะโพก ไต สะบ้า ต้านนอก
เอ็นร้อยหวายถึงสันเท้า เหนือตาตุ่มนอก

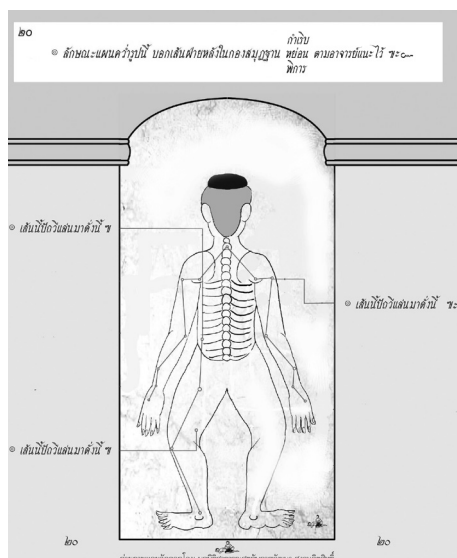
ภาพ ๗ แผนนวดที่ ๒๐ แสดงเฉพาะเส้นวาโย

๓) เส้นอาโปแล่นมาที่กำดัน ข้างกระดูกสันหลังช่วงอก ข้างกระดูกสันหลังช่วงเอว
ชั้นที่ ๕

ภาพ ๘ แผนนวดที่ ๒๐ แสดงเฉพาะเส้นอาโป

๔) เส้นปถวีแล่นมาที่เกลียวข้าง สะโพก ได้สะบ้าเข่าด้านนอก เหนือตาตุ่มนอก เหนือ
พับเข่า แขนทั้งสองข้าง

ภาพ ๙ แผนนวดที่ ๒๐ แสดงเฉพาะเส้นปถวี

ข้อสันนิษฐาน: ตำแหน่งที่เส้นปถวิ เส้นอาโป เส้นวาโย และเส้นเตโช แล่นมา น่าจะเป็นตำแหน่งที่มีความรู้สึกว่าลมแล่นมาถึงได้ เช่น กรณีที่มีอาการที่เกิดจากเตโชกำเริบ การก่อดูดกำเนิดที่ตำแหน่ง ๑๒ นาฬิกา น่าจะมีความรู้สึกว่าลมแล่นไปที่หลังศีรษะ, กรณีที่มีอาการที่เกิดจากเตโชหย่อน การก่อดูดกำเนิดที่ตำแหน่ง ๘ นาฬิกา น่าจะมีความรู้สึกว่าลมแล่นไปที่ข้างกระดูกอก, กรณีที่มีอาการที่เกิดจากเตโชพิการ การเมื่อก่อดูดกำเนิดที่ตำแหน่ง ๔ นาฬิกา น่าจะมีความรู้สึกว่าลมแล่นไปที่ขอบกระดูกเชิงกราน เป็นต้น (ตำแหน่งที่ลมแล่นไป อาจสลับตำแหน่งกันก็ได้ การยกตัวอย่างนี้เป็นเพียงการสมมุติเท่านั้น)

จากการทบทวนความรู้จากจารึกตำรายาวัตพระเชตุพนฯ ที่กล่าวถึง วิเศษสมุฏฐาน ซึ่งเป็นเรื่องเดียวกับสมุฏฐานธาตุโดยวิธีพิเศษตามสรีรคติดำเนินในห้องจักรราศี พบข้อมูลความรู้ดังนี้

“ถ้าโรคอันใดอันหนึ่งเกิดในเดือน ๕ เกิดแต่กองพัทธะปัตตะสมุฏฐานเป็นกำหนด กระทำให้ร้อนในอก มิใคร่จะเจรจา มักลืม เป็นต้น มีอาการให้เป็นไปต่าง ๆ

ถ้าโรคอันใดอันหนึ่งก็ดี บังเกิดในเดือน ๙ นั้น เกิดแต่กองอพัทธะปัตตะสมุฏฐานเป็นกำหนด ให้เสียไปทั้งกายและให้ร้อนทุกชิ้นเนื้อ เป็นต้น มีอาการให้เป็นไปต่าง ๆ

ถ้าโรคอันใดอันหนึ่งเกิดขึ้นในเดือน ๑ นั้น เกิดแต่กองโลหิตสมุฏฐานกล่าวคือกำเดาเป็นกำหนด กระทำให้ผิวหนังให้ร้อนไปทั้งกาย มีกระหายน้ำและระส่ำระสาย ให้จักษุมัว เป็นต้น มีอาการต่าง ๆ

ถ้าโรคอันใดอันหนึ่งก็ดี บังเกิดในเดือน ๖ นั้น เกิดแต่กองหทัยสมุฏฐานเป็นกำหนด มักกระทำให้นอนมิหลับและมักโกรธ ทำกิจรายดั่งบุคคลเสียจริต เป็นต้น มีอาการต่าง ๆ

ถ้าแลโรคอันใดอันหนึ่งก็ดี บังเกิดในเดือน ๑๐ นั้น เกิดแต่กองอุทรียะสมุฏฐานเป็นกำหนด มักกระทำให้หน้าลิ้นขึ้น และให้อุทรนั้นล้นอยู่เป็นนิจ ให้เสียดราวข้างเป็นต้น มีอาการต่าง ๆ

ถ้าโรคอันใดอันหนึ่งก็ดี บังเกิดขึ้นในเดือน ๒ นั้น เกิดแต่กองกริสะสมุฏฐานเป็นกำหนด มักกระทำให้เจ็บหลังเจ็บเอว และให้อุจจาระปัสสาวะมีออก ให้หวานปาก ให้ขบศีรษะ เป็นต้น

ถ้าแลโรคอันใดอันหนึ่งก็ดี บังเกิดขึ้นในเดือน ๗ นั้น เกิดแต่กองหทัยวาตะสมุฏฐานเป็นกำหนด มักกระทำให้อยู่แต่ที่สงัดและมักโกรธ และมิได้รู้สึกอยากอาหาร มักบริโภคแต่สิ่งอันเปรี้ยวเย็น เป็นต้น อาการต่าง ๆ

ถ้าแลโรคอันใดอันหนึ่งก็ดี บังเกิดขึ้นในเดือน ๑๑ นั้น เกิดแต่กองสัตถกวาตะสมุฏฐานเป็นกำหนด มักกระทำให้เสียงขนแลขนชูชัน มักให้คอแห้งให้กระหายน้ำ ให้ชัटनाสิก เป็นต้น

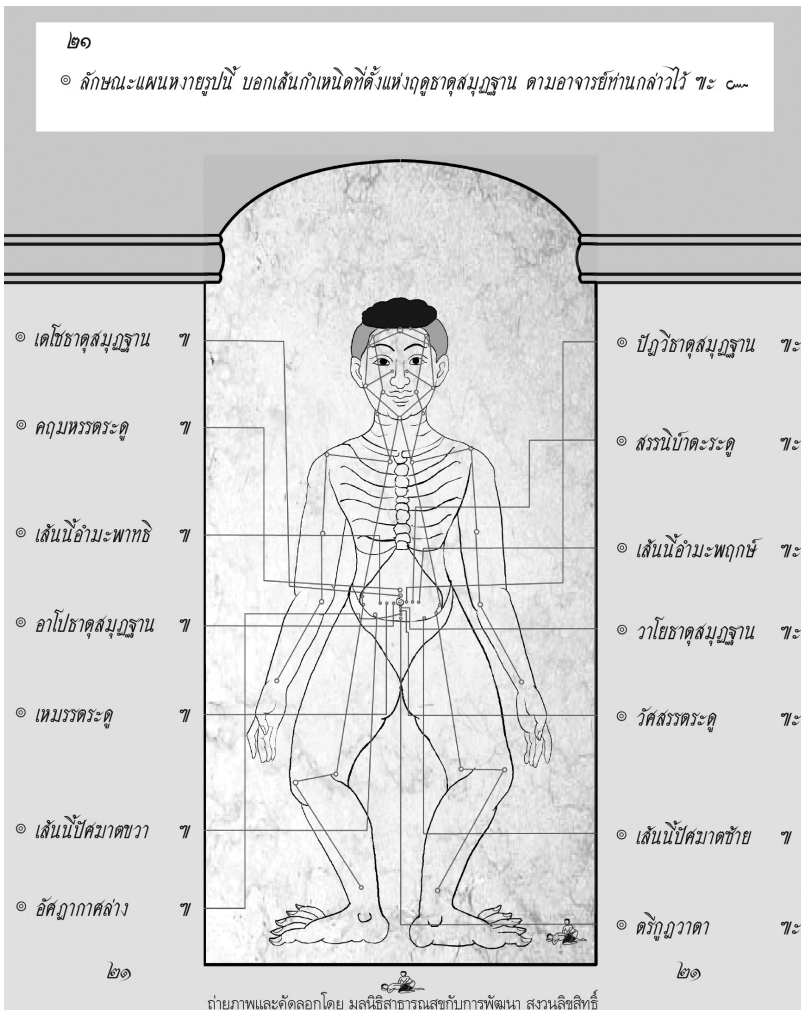
มีอาการต่าง ๆ

ถ้าแลร์คอนไตอันหนึ่งก็ดี บังเกิดขึ้นในเดือน ๓ นั้น เกิดแต่กองสมุณาสมฺภูฐาน เป็นกำหนด มักจะทำให้เจ็บปากให้ฟันแห้ง ลิ้นแห้ง และ ระบายน้ำ มักให้บอดคร้าน และ ให้เขม่นไปทั้งกายนั้น เป็นต้น มีอาการต่าง ๆ”

ข้อสังเกต: ในงานวิจัยของ ศิริมงคล ตอบงาม และคณะ (๒๕๕๗) ได้นำเอาอาการ ความเจ็บป่วยที่ยกมาข้างต้นตามวิเศษสมุณฐานนี้ มาใช้เป็นคำอธิบายอาการของธาตุทั้ง ๔ กำเรบ หย่อน พิการ ตามแผนนวด ๑๙ และแผนนวด ๒๐ การศึกษานี้เห็นว่า อาการข้างต้น เป็นอาการธาตุทั้ง ๔ กำเรบ หย่อน พิการ ที่เกิดจากกองสมุณฐานที่ระบุเท่านั้น (เช่น กรณี วาโยกำเรบ ที่เกิดจากกองหทัยวาตะสมุณฐาน มีอาการมักจะทำให้อยู่แต่ที่สังัดและมักโกรธ และมีได้รู้สึกลอยอาหาร มักบริโภคนแต่สิ่งอันเปรี้ยวเย็น แต่ไม่ได้กล่าวถึงอาการของวาโย กำเรบที่เกิดจากกองสมุณฐานอื่น ๆ) ดังนั้นการจะนำเอาความรู้ชุดนี้มาใช้ในการตรวจ และซักถามอาการป่วย จะยังไม่ครอบคลุมอาการของวาโยกำเรบจากสาเหตุอื่น ๆ

២.២ ចាតុសម្បទាន

แผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๒๑ และแผนที่ ๒๒ บอกกำเนิดเส้นที่ตั้งแห่ง
ฤๅษาศุภมูรณ ดังแสดงในภาพ ๑๐ และภาพ ๑๑

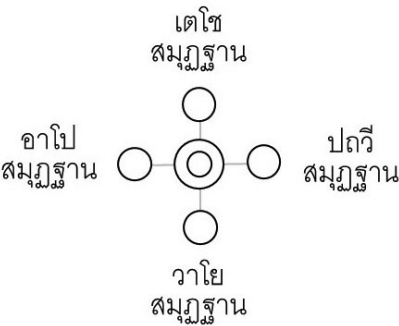
ภาพ ๑๐ แผนนวดที่ ๒๑

จากภาพแผนหงายที่บอกกำเนิดเส้นที่ตั้งแห่งธาตุสมุฐานโดยรอบสะดือ ๔ ตำแหน่ง เมื่อนำมาขยายให้ชัดเจนขึ้น จะเห็นดังตาราง ๓ และภาพ ๑๒

ตาราง ๓ ตำแหน่งกำเนิดเส้นที่ตั้งแห่งธาตุสมุฐานโดยรอบสะดือ

ตำแหน่งเข็มนาฬิกา	กำเนิดเส้น ที่ตั้ง
๑๒	เตโชธาตุสมุฐาน
๓	ปถวีธาตุสมุฐาน
๖	วาโยธาตุสมุฐาน
๙	อาโปธาตุสมุฐาน

ภาพ ๑๒ ตำแหน่งรอบสะดือ กำเนิดเส้นที่ตั้งแห่งธาตุสมุฐาน

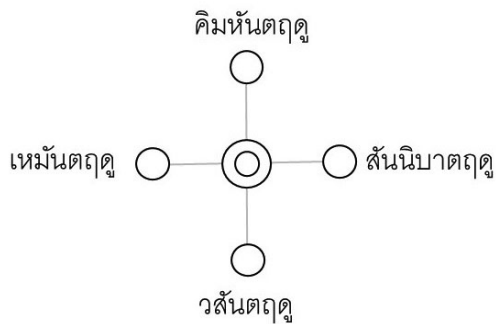
២.៣ ពុទ្ធសម្បទាន (ឧត្តសម្បទាន)

จากแผนนวดจารีกัณฑ์พระเชตุพนฯ แผนนวด ๒๑ และแผนนวด ๒๒ บอกกำเนิดเส้น
ที่แต่งตั้งแห่งฤคสูมณฐาน โดยรอบสะดือ ๔ ตำแหน่ง เมื่อนำมาขยายให้ชัดเจนขึ้น จะเห็นดัง
ตาราง ๔ และภาพ ๑๓

ตาราง ๔ ตำแหน่งกำเนิดเส้นที่ตั้งฤดูสมุฏฐานโดยรอบสะดือ

ตำแหน่งเข็มนาฬิกา	กำเนิดเส้น ที่ตั้ง
๑๒	คิมหันตฤดู
๓	สันนิบาตฤดู
๖	วสันตฤดู
๙	เหมันตฤดู

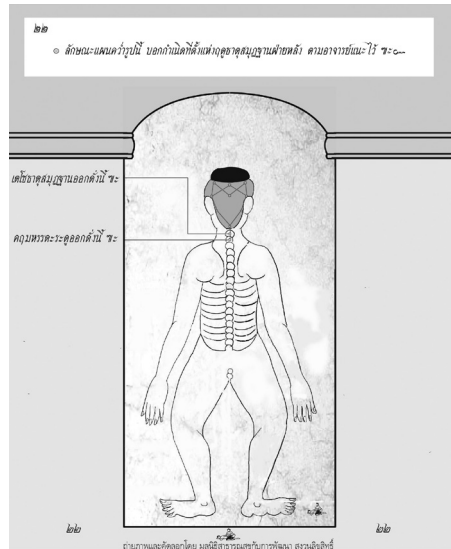
ภาพ ๑๓ ตำแหน่งรอบสะดือ กำเนิดเส้นเทีตั้งฤดูสมุฏฐาน

ดังนี้

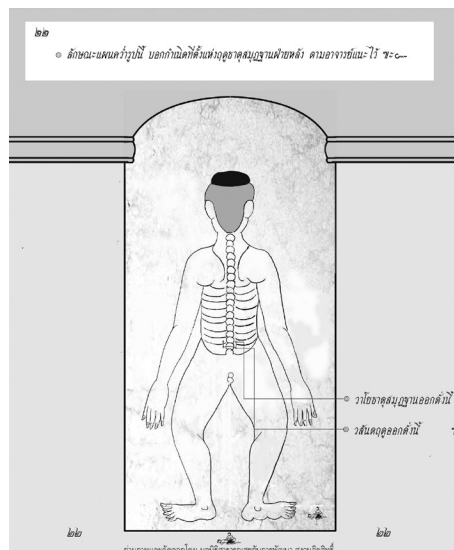
ส่วนแผนคว่ำบอกตำแหน่งที่ ธาตุสมุฏฐาน และธาตุสมุฏฐาน ออกมาทางด้านหลัง

(๑) เตโชธาตุสมุฏฐานและคิมหันตธาตุ ออกมาที่กระดูกสันหลังช่วงคอ

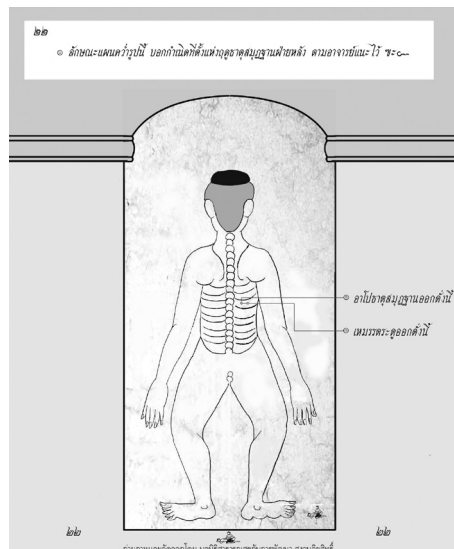
ภาพ ๑๔ แผนนวดที่ ๒๒ แสดงเฉพาะเตโชธาตุสมุฏฐานและคิมหันตธาตุ

(๒) วาโยธาตุสมุฏฐานและวสันตธาตุ ออกมาที่ ข้างกระดูกสันหลังช่วงเอว

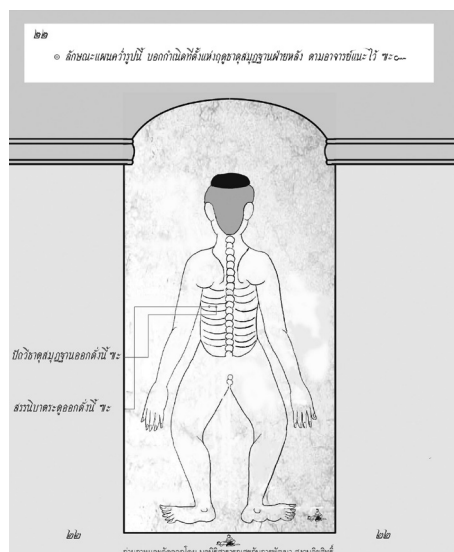
ภาพ ๑๕ แผนนวดที่ ๒๒ แสดงเฉพาะเส้นวาโยธาตุสมุฏฐานและวสันตธาตุ

(๓) อาโปธาตุสมุฏฐานและเหม็นตฤดู ออกมาที่กระดุกซี่โครงด้านขวา

ภาพ ๑๖ แผนนวดที่ ๒๒ แสดงเฉพาะอาโปธาตุสมุฏฐานและเหม็นตฤดู

(๔) ปลิวธาตุสมุฏฐานและสันนิบาตฤดู ออกมาที่กระดุกซี่โครงด้านซ้าย

ภาพ ๑๗ แผนนวดที่ ๒๒ แสดงเฉพาะปลิวธาตุสมุฏฐานและสันนิบาตฤดู

ข้อสันนิษฐาน: ตำแหน่งกำเนิดเส้นที่ตั้งเตโชธาตุสมุฏฐาน อาโปธาตุสมุฏฐาน วาโยธาตุสมุฏฐาน และปถวีธาตุสมุฏฐาน ออก น่าจะเป็นตำแหน่งที่มีความรู้สึกว่าลมแล่นมาถึงได้ เช่น เมื่อกดจุดกำเนิดเส้นที่ตั้งเตโชธาตุสมุฏฐาน (ตำแหน่ง ๑๒ นาฬิกา) น่าจะมีความรู้สึกว่าลมแล่นไปที่กระดูกคอและหลังศีรษะ เป็นต้น สำหรับธาตุสมุฏฐานก็น่าจะเป็นทำนองเดียวกัน

ส่วนที่ ๓ เนื้อหาความรู้เกี่ยวกับ ความผิดปกติของเพลิงธาตุ

๓.๑ อสุรินทัญญูณธาตุ

อสุรินทัญญูณธาตุ (บางแห่งเขียนว่า อสุรินทัญญูณธาตุ, อสุรินทัญญูณธาตุ) น่าจะมาจากคำว่า อสุรินท + อัญญูณ ธาตุ คำว่า อสุรินท น่าจะมาจากชื่อของ อสุรินทราหู ซึ่งเป็นยักษ์หรืออสูร คำว่า อัญญูณ (อญญูณ) มาจากคำว่า อ (ไม่) กับ คำว่า ญูณ (รู้) แปลว่า ความไม่รู้ ซึ่งก็คือ อวิชชา หรือ โมหะ (ในทางโหราศาสตร์ ราหู เป็นตัวแทนของความลุ่มหลงมัวเมา) เป็นสภาพธรรมที่ตรงกันข้ามกับ ญูณ ที่เป็นฝ่ายปัญญา การใช้ชื่อของอสุรินทราหุมาเกี่ยวข้องกับการทำงานของไฟธาตุ น่าจะเป็นเพราะในการรับรู้ของคนไทยในสมัยโบราณ อสุรินทราหูเกี่ยวข้องกับการเกิดสุริยคราสหรือราหูอมพระอาทิตย์ ซึ่งพระอาทิตย์เป็นสัญลักษณ์ของธาตุไฟในระบบสุริยะจักรวาล

จากการสำรวจหลักฐานชั้นต้น พบว่า อสุรินทัญญูณธาตุ เป็นเนื้อหาที่พบได้ในคัมภีร์ตำราการแพทย์แผนไทยที่เก่าแก่ที่สุดคือ คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ ฉบับโบราณ (ปริวัตรและตีพิมพ์โดยกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก) รองลงมาคือ คัมภีร์ราชรังสฤษฎีสังเคราะห์ว่าด้วยลักษณะธาตุโรคปริเฉท ๑ (ต้นฉบับอยู่ในห้องสมุดของ University of Pennsylvania) ต้นฉบับระบุว่าประมวลไว้ในปี พ.ศ. ๑๒๐๐ ซึ่งที่ถูกต้อง ควรจะเป็นปีจุลศักราช ๑๒๐๐ ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๒๓๘๑ ที่เป็นช่วงเวลาเดียวกับการชำระคัมภีร์แพทย์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ที่มีการนำเนื้อที่ชำระแล้วไปจารึกไว้ตามเสาและผนังของศาลาต่างๆ ของวัดพระเชตุพนฯ จึงพบว่า เนื้อหาจากคัมภีร์ราชรังสฤษฎีสังเคราะห์ฯ สอดคล้องกับศิลาจารึกวัดพระเชตุพนฯ นอกจากนี้ ยังพบเรื่องนี้ในตำราธาตุวินิจัย (ปริวัตรและตีพิมพ์โดยกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก) และคัมภีร์สิทธิสารสงเคราะห์ (ตีพิมพ์ในหนังสือตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๓ โดยโรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพนฯ) ส่วนหลักฐานชั้นรองพบในตำราของ หม่อมเจ้าเจ๊ก ทินกร อธิบดีกรมหมอวังใน สมัยรัชกาลที่ ๕ (พระยาแพทย์พงศาวิสุทธาธิบดี (สุน์ สุนทรเวช) ได้นำมาตีพิมพ์ในหนังสือแพทย์ตำบลด เล่ม ๓) เมื่อเปรียบเทียบเนื้อหาเกี่ยวกับอสุรินทัญญูณธาตุจากหลักฐานต่างๆ ดังกล่าว พบความเหมือนและความแตกต่าง ดังแสดงในตาราง ๕

ตาราง ๕ เปรียบเทียบเนื้อหาเกี่ยวกับอสุรินทัญญาณธาตุจากคัมภีร์ตำรา ๖ เล่ม

คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์	คัมภีร์ราชรังสฤทธิฯ
ปริณามคิไฟผาอาหารนั้นมีลักษณะ ๔ ประการ คือ	จะกล่าวในลักษณะอะสุรินทัญญาณธาตุนั้นคือ สมะธาตุ วิสะธาตุ กะติกะธาตุ มันทะธาตุ เป็น ๔ ประการด้วยกัน ดังนี้
สมาธาตุ ไฟธาตุนั้นเสมอ บริโภคอาหารเข้าไป พอบังควร ไฟธาตุเผาอาหารแหลกแล้วก็มีไต่อยากอาหารอีกเลย อิมเป็นปรกติอยู่	ในกองสมาธาตุนั้น ยิ่งไปด้วยกองสันนิบาต มีอาการกระทำให้อับเป็นเพลลา บางทีก็ให้ตัวร้อนให้มือเท้าเย็น บางทีให้ร้อนไปทั้งตัว บางทีให้สวิงสวาย ให้เจ็บในอก บริโภคอาหารไม่มึรส บางทีให้มันให้มัว โทษทั้งนี้กล่าวคือเสมหะสมุฏฐาน ปิตตะสมุฏฐาน วาตะสมุฏฐาน ประชุมพร้อมในกองวิสติปถวีให้เป็นเหตุ
วิสะธาตุนั้น บางวันให้ผูก บางวันให้ลง บางวันให้อยากอาหาร บางวันให้คับท้อง แน่นอก แน่นใจ มักให้แค้น คอตันนี้ เหตุไฟธาตุมิได้เสมอ วาโยเดินมิสะดวก จึงตั้งเป็นลมก่อนเข้าได้ในท้อง โทษวาโยมีกำลัง	จะกล่าวลักษณะในวิสะธาตุอันเป็นคำรบ ๒ นั้น ยิ่งไปด้วยกองวาโยมีกำลัง คือ กระทำให้อุทรล้นอยู่เป็นนิจ บางวันให้ผูก บางวันให้อยากอาหาร บางวันให้คับท้อง แน่นอกคับใจ เพลิงธาตุมิได้เสมอ วาโยเดินไม่สะดวก โทษทั้งนี้เกิดแต่กองฉกาโลวาโยให้เป็นเหตุ
ติกกะธาตุนั้น คือไฟธาตุแรงเผาอาหารฉับพลัน ยิ่งนัก บริโภคอาหารเข้าไปมากแล้ว อยู่บ่มินานให้อยากอาหารอีก	จะกล่าวในลักษณะกติกะธาตุนั้นเป็นคำรบ ๓ นั้น ยิ่งไปด้วยสารพิษทั้งปวง คือ ดี เสมหะ ลม เป็นอาทิ พิษอันเศษเป็นที่สุด คือเพลิงธาตุนั้นแรง เผาอาหารฉับพลันยิ่งนัก มีอาการกระทำให้อบร้อนมัวกลางวันกลางคืนมิให้เว้นเพลลา ให้หิวน้ำ ให้ผิวเนื้อแดง ให้จักษุแดง แลให้อุจจาระปัสสาวะเดินมิสะดวก ให้ผูกเป็นพริดัก โทษทั้งนี้เกิดแต่กองจตุกาลเตโชให้เป็นเหตุ
มณฑะธาตุนั้น ไฟเผาอาหารอ่อน บริโภคอาหารก็ได้บังเกิดให้ลงเองวันละ ๒ เพลลา ๓ เพลลา ให้อย่างแรงจะเดินไกลก็ได้ดังนี้ เสมหะจึงประชุมกันเข้าได้โทษในเสมหะกำเริบมีกำลัง แลไฟเผาอาหารมิได้เสมอแล้วเมื่อใด โรคนั้นจะแปรให้เป็นต่างๆ	จะกล่าวในลักษณะมณฑะธาตุ อันเป็นคำรบ ๔ นั้น ยิ่งไปด้วยเสมหะมีกำลัง คือเพลิงนั้นหย่อน เผาอาหารมีน้อย มีอาการกระทำให้อ่อนไปวันละ ๒ ๓ ๔ เพลลา ให้สวิงสวาย ให้อย่างล้าลงยิ่งนัก แลกระทำให้อ่อนขึ้นมิรู้วาย ให้อุจจาระเป็นเมือกมัน เป็นเพลลาหยาบแลละเอียดระคนกัน ให้อาไปเป็นเหตุ

ศิลาจารึกวัดพระเชตุพนฯ	ตำราธาตุวินิจฉัย
จะกล่าวลักษณะอสุรินทัญญูธาตุนั้นคือ สมะธาตุ วิสมะธาตุ กติกะธาตุ มันทะธาตุ ๔ เป็นประการด้วยกันดังนี้ ในลำดับนี้จักสำแดงในกองสมะธาตุก่อนเป็นปฐม	ลำดับนี้จะได้แก่ตามธาตุอสุรินทัญญูนั้นต่อไปว่าธาตุสมาสรรพ ๔ ประการ คือสมธาตุ ๑ คือวิสมธาตุ ๑ คือติกะธาตุ ๑ คือมันทธาตุ ๑ เป็น ๔ ประการด้วยกัน
ในลักษณะสมธาตุนั้น ยิ่งไปด้วยกองสรรพธาตุมีอาการกระทำให้จับเป็นเพลา บางทีก็ให้ตัวร้อนให้เท้าเย็นมือเย็น บางทีให้สวิงสวาย ให้เจ็บในอก บริโภคอาหารไม่มีรส บางทีให้มันให้มัว โทษทั้งนี้กล่าวคือเสมหะสมุฏฐาน ปิตตะสมุฏฐาน วาตะสมุฏฐาน ประชุมพร้อมกันในกองวิสติปถวีให้เป็นเหตุ	อันว่าลักษณะสมธาตุนั้น คือเพลิงธาตุในอุทรนั้นอ่อนไป ไม่ได้เผาอาหารให้ย่อยไปได้แลมิได้อากอาหารดังนี้จึงได้ชื่อว่าสมธาตุ
จะกล่าวลักษณะในวิสมธาตุอันเป็นคำรบ ๒ นั้น ยิ่งไปด้วยกองวาโยมีกำลัง คือกระทำให้อุทรลั่นอยู่เป็นนิจ บางวันให้ผูก บางวันให้อายากอาหาร บางวันให้คับท้อง แน่นอกคับใจ เพลิงธาตุมิได้เสมอ วาโยเดินไม่สะดวก โทษทั้งนี้เกิดแต่กองฉกาฬวาโยให้เป็นเหตุ	อันว่าลักษณะวิสมธาตุนั้น คือเพลิงธาตุในอุทรกำเริบขึ้น กระทำให้เกิดลมแน่นอุระแลขัดอุทร แลลงท้องนักต่อ บางทีให้อายากอาหารบริโภคบ่อยๆ มิได้อยู่ท้อง ดังนี้จัดได้ชื่อว่าวิสมธาตุประการหนึ่ง เหตุว่าบังเกิดลมขึ้นเป็นก้อนในอุทรมิได้เสมอ แล้วจึงแต่งยาอันชื่อว่าทศมูลนั้นให้กินจึงควร
จะกล่าวลักษณะกติกะธาตุเป็นคำรบ ๓ ยิ่งไปด้วยสรรพพิษทั้งปวง คือ พิษดี พิษเสมหะ พิษลม เป็นอาทิ พิษอันพิเศษเป็นที่สุด คือเพลิงธาตุนั้นแรง เผาอาหารฉับพลันยิ่งนัก กระทำให้จับเชื่อมมั่วกลางวันกลางคืนมิได้เว้นเพลา ให้ขบศีรษะ ให้ผิวเนื้อแดง ให้จักษุแดง แลให้อุจจาระปัสสาวะเดินมิได้สะดวก ให้ผูกเป็นพรรตึก โทษทั้งนี้เกิดแต่กองจตุกาลเตโชให้เป็นเหตุ	อันว่าลักษณะติกะธาตุนั้น คือให้เพลิงธาตุในอุทรนั้นกล้า เผาอาหารให้ย่อยยับแหลกแล้วไป แลบริโภคอาหารบ่อยๆ มีรูอิมดังนี้จัดได้ชื่อว่าติกะธาตุประการหนึ่ง แลให้แต่งยาขโลมแล้วยากินที่มีรส
จะกล่าวลักษณะในมันทะธาตุอันเป็นคำรบ ๔ นั้น ยิ่งไปด้วยเสมหะมีกำลัง คือเพลิงธาตุนั้นหย่อน เผาอาหารมิได้ย่อยกระทำให้ลงไปวันละ ๒ เพลา ๓ เพลา ให้สวิงสวาย ให้ถอยแรงยิ่งนักแล กระทำให้ท้องขึ้นมิรู้วาย ให้อุจจาระเป็นเมือกมัน เป็นเปลวหยาบแลละเอียดระคนกัน ให้ปวดมวนเป็นกำลัง โทษทั้งนี้เกิดในกองทวาทศอาโปให้เป็นเหตุ	อันว่าลักษณะมันทะธาตุนั้นคือเพลิงธาตุในอุทรนั้นลดถอยแล้วกลับให้ลงไปวันละ ๖ ครั้ง ๗ ครั้ง แลกระทำให้อบพักถอยกำลัง จะเดินก็มีได้แลเพลิงธาตุทั้งนี้เป็นเพื่อเสมหะกล้ำดังนี้ จึงจัดได้ชื่อว่ามณฑธาตุแลพึงให้แต่งโอสถที่มีรสอันเผ็ดแลร้อนนั้นให้กินจึงควร ถ้าแลเพลิงธาตุหย่อนมากให้นอนกลางวัน แลให้ยาสำหรับจะแก้เพลิงธาตุให้เสมอ แลให้บรรเทาเสียซึ่งลมอันเกิดในอุทรกลิ้งขึ้นกลิ้งลงเป็นก้อนแลให้เสียตแต่งให้ท้องขึ้น ท้องพองนั้นหาย

คัมภีร์สิทธิสารสงเคราะห์	ตำราหม่อมเจ้าเจ็ก
ลักษณะอสุรินทัญญูณธาตุ สมธาตุ วิสมธาตุ กติกธาตุ มันทธาตุ	อสุรินทัญญูณธาตุ นั้น มีลักษณะ ๔ ประการ คือ สมธาตุ ๑ วิสมธาตุ ๑ ดิกะธาตุ ๑ มันทธาตุ ๑ รวม ๔ ประการ
ลักษณะสมธาตุ สมธาตุนั้นยังไปด้วยกองสรรพธาตุ มีอาการกระทำให้จับเป็นเวลา บางทีให้ตัวร้อน ให้เท่าเย็น บางทีให้สวิงสวาย ให้เจ็บในอก บริโภคอาหารไม่มีรส บางทีให้มันให้มัว โทษทั้งนี้กล่าวคือ เสมหะสมภูฐาน ปีตตะสมภูฐาน วาตะสมภูฐาน ประชุมพร้อมกันในกองวิสติปถวิให้เป็นเหตุ	ลักษณะสมธาตุ นั้นคือ เตโชธาตุที่อุปปรินามัคคีน้นน้อยไปหรือหย่อนไป มิได้ทำอาหารที่บริโภคเข้าไปนั้น ให้หย่อนไปได้ตามปกติ มีอาการมิให้อยากอาหาร ให้อึดเพื่อแน่นผะอืดผะอม อาการอย่างนี้ควรจะใช้ยาบำรุงเตโชธาตุให้กินก่อน แล้วจึงประกอบยาให้ต้องตามสถานธาตุดูให้กินต่อไป
ลักษณะวิสมธาตุ วิสมธาตุนั้นยังไปด้วยกองวาโย มีกำลัง คือทำให้ท้องถันอยู่เป็นนิจ บางวันให้ผูก บางวันให้ลง บางวันให้อยากอาหาร บางวันให้คับท้อง แน่นอกคับใจ เพลิงธาตุมิได้เสมอ วาโยเดินไม่สะดวก โทษทั้งนี้เกิดแต่กองฉกาฬวาโย ให้เป็นเหตุ	ลักษณะวิสมธาตุ นั้น คือ เตโชธาตุที่อุปชิริคคีน้นกำเริบขึ้น ทำให้ร่างกายแปรปรวน มีอาการให้แน่น อุจจาระคับอุทรแลหนักตัว ให้อยากอาหารบ่อย ๆ เมื่ออาหารตกเข้าไปแล้วก็ให้อุจจาระนั้นลงไป ทำให้ในท้องเป็นก้อนเป็นลำขึ้นลงอยู่เสมอ อาการอย่างนี้ควรจะให้ยาแก้ในกองวาโยธาตุให้กินก่อน แล้วจึงประกอบยาแก้ในกองเตโชธาตุให้ต้องตามสมภูฐานแลดูให้กินต่อไป
ลักษณะกติกธาตุ กติกธาตุนั้นยังไปด้วยสรรพพิขทั้งปวง พิกติ พิกเสหะ พิกลม เป็นอาทิ พิกอันเศษเป็นที่สุด คือเพลิงธาตุนั้นแรง เผาอาหารฉับพลันยิ่งนัก กระทำให้จับเชื่อมมัวกลางวันและกลางคืนมิได้เว้นเวลา ให้ปวดศีรษะ ให้ผิวเนื้อแดง ตาแดง ให้ขัดอุจจาระปัสสาวะ ให้เป็นพรรตัก โทษทั้งนี้เกิดแต่กองจตุกาลเตโชธาตุ ให้เป็นเหตุ	ลักษณะดิกะธาตุนั้น คือเตโชธาตุปรินามัคคีน้นกำเริบแรงกล้ายิ่งขึ้น ทำให้อาหารที่ควรบริโภคนั้นให้ย่อยแหลกละเอียดเหลวไปโดยเร็ว ให้อยากอาหารบ่อยๆ กินมิรู้จักอิ่ม ให้ร้อนใน ให้อ่อนเพลีย สวิงสวาย อาการอย่างนี้ควรจะให้ยาмирสเค็มขมกิน แลสิ่งที่เป็นอาหารนั้นควรให้ของที่ยืนกิน คือ กล้วยหรือแดงโม้ แดงกวา เป็นต้น แล้วให้ยาที่ยืนขโหลมเสมอ ๆ
ลักษณะมันทธาตุ มันทธาตุนั้น ยังไปด้วยเสมหะ มีกำลัง คือเพลิงธาตุนั้นหย่อนเผาอาหารมิได้ย่อย กระทำให้ลงไปวันละ ๒ – ๓ เวลา ให้สวิงสวาย ให้ถอยแรงยิ่งนัก กระทำให้ท้องขึ้นมิรู้วาย ให้อุจจาระเป็นเมือกมันเป็นเปลวหยาบและละเอียดระคนกัน ให้ปวดมวนเป็นกำลัง โทษทั้งนี้เกิดในกองทวาทสอาโปให้เป็นเหตุ	ลักษณะมันทธาตุนั้น เสมหะสมภูฐานเกิดแรงกล้าขึ้นก่อน ทำให้เตโชธาตุในกองสันตปคคิ ๑ ปรินามัคคิ ๑ ทั้ง ๒ กองนี้ลดถอยอ่อนลง ทำให้อุจจาระเหลวลงไปวันละ ๓-๔ ครั้ง ให้ท้องขึ้นท้องเฟ้อเสียดแทงขึ้นลงอยู่เสมอ ให้เบื่ออาหาร ถอยกำลังและหอบพัก อาการอย่างนี้ควรให้ยาอันมีรสสุขุมกินแก้เหนื่อยหอบแลชูกำลัง และยาที่รสเผ็ดร้อนกินแก้เตโชธาตุ แก่ท้องขึ้นเพื่อเสียดแทงกว่าอาการจะทุเลาลงแล้ว จึงประกอบยาแก้ในกองเตโชธาตุให้ต้องตามสมภูฐานแลดูให้กินต่อไป

๓.๒ การให้ความหมายและการจำแนกลักษณะของเพลิงธาตุ

จากเนื้อหาที่ยกมาจากคัมภีร์ตำราการแพทย์ไทยซึ่งเปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนและความต่างในตาราง ๕ พบว่าเป็นเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับเพลิงธาตุ หรือไฟธาตุที่เกี่ยวข้องกับการเผาผลาญอาหารในท้อง ซึ่งตำราบางเล่มกล่าวว่คือปรีณามัคคี หรือธาตุไฟที่ทำหน้าที่ในการย่อยอาหาร และพบความแตกต่างของคำที่ใช้เรียกลักษณะต่าง ๆ ของเพลิงธาตุ ๔ ลักษณะ ซึ่งในรายงานฉบับนี้ จะไม่วิเคราะห์การใช้คำที่แตกต่างกันนี้ แต่จะเลือกใช้คำตามศิลาจารึกวัดพระเชตุพนฯ ซึ่งสอดคล้องกับคำที่ใช้ในแผนนวดจารึกวัดพระเชตุพนฯ (กล่าวคือ เลือกใช้คำว่า สมะธาตุ วิสมะธาตุ กติกะธาตุ มันทะธาตุ) สิ่งที่เป็นความแตกต่างสำคัญที่พืงตั้งเป็นข้อสังเกตคือ มีการกล่าวถึงการจำแนกลักษณะเพลิงธาตุไว้ ๒ แบบ คือ

๑) คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ กล่าวถึงลักษณะเพลิงธาตุที่ปกติและผิดปกติ โดยสมะธาตุ คือเพลิงธาตุเสมอหรือเป็นปกติ ส่วนลักษณะเพลิงธาตุที่ผิดปกติ ได้แก่ กติกะธาตุ คือเพลิงธาตุแรง มันทะธาตุ คือเพลิงธาตุอ่อน ทำให้อาหารไม่ย่อย และวิสมะธาตุ คือเพลิงธาตุไม่เสมอ

๒) คัมภีร์ราชรังสฤษดิ์ฯ ศิลาจารึกวัดพระเชตุพนฯ ตำราธาตุวินิจัย คัมภีร์สิทธิสาระสงเคราะห์ และตำราหม่อมเจ้าเจียก กล่าวถึงลักษณะเพลิงธาตุที่ผิดปกติใน ๔ ลักษณะ ได้แก่ สมะธาตุ คือเพลิงธาตุอ่อน ทำให้ไม่ย่อยากอาหาร กติกะธาตุ คือเพลิงธาตุแรง มันทะธาตุ คือเพลิงธาตุหย่อน อาหารไม่ย่อย ทำให้ปวดมวน ถ่ายอุจจาระหลายครั้ง และวิสมะธาตุ คือเพลิงธาตุไม่เสมอ

ในรายงานฉบับนี้เลือกใช้การจำแนกลักษณะเพลิงธาตุแบบที่สอง เพราะสอดคล้องกับการจำแนกลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุตามแผนนวดจารึกวัดพระเชตุพนฯ

๓.๓ สังเคราะห์ความหมาย ลักษณะ อาการ และการรักษา

จากเนื้อหาความรู้ที่คัดลอกมาจากคัมภีร์ตำราการแพทย์ไทย ๖ เล่ม เมื่อสังเคราะห์เป็นเนื้อหาความรู้ตามหลักทฤษฎีการแพทย์แผนไทย สามารถสรุปได้ดังนี้

อสุรินทัญญูธาตุ เป็นหลักวิชาว่าด้วยความผิดปกติของเพลิงธาตุ (ไฟธาตุ) มีลักษณะ อาการ และแนวทางการรักษา ดังต่อไปนี้

๑. สมะธาตุ มีลักษณะ เพลิงธาตุหย่อน เสมหะสมุฏฐาน ปิตตะสมุฏฐาน และวาตะสมุฏฐาน ประชุมพร้อมกันในกองปถวี ๒๐ เป็นเหตุ เกิดโทษมีอาการต่าง ๆ ได้แก่ ไม่อยากอาหาร รู้สึกอึด ท้องเฟ้อแน่นพะอืดพะอม มีอาการเป็นบางเวลา อาจมีอาการตัวร้อน มือเท้าเย็น สวิงสวาย จุกอก กินอาหารไม่รู้รส เชื่อมมัน

การรักษา ควรให้กินยาบำรุงเตโชธาตุก่อน แล้วจึงประกอบยาตามสมุฏฐานและฤดูให้กินต่อไป

๒. วิสมะธาตุ มีลักษณะ “ชีรณัคคีนันกำเริบขึ้น” ทำให้ “เพลิงธาตุมิได้เสมอ วาโยเดินไม่สะดวก” เป็นวาตะสมุฏฐาน กองวาโย ๖ เป็นเหตุ เกิดโทษมีอาการต่าง ๆ ได้แก่ บางวันอยากอาหาร บางวันรู้สึกคับท้อง ไม่อยากอาหาร ท้องถ่นอยู่เสมอ เป็นก้อนลำขึ้นลงในท้อง หนักตัว อุจจาระคับท้อง หนักตัว บางวันท้องผูก แน่นอกคับใจ

การรักษา ควรให้กินยาแก้กองวาโยธาตุก่อน แล้วจึงประกอบยาแก้กองเตโชธาตุตามสมุฏฐานและฤดูให้กินต่อไป

๓. กติกะธาตุ มีลักษณะ “เพลิงธาตุนั้นแรง เผาอาหารฉับพลันยิ่งนัก” เกิดพิษดี พิษเสมหะ พิษลม เป็นอาทิ เป็นปิตตะสมุฏฐาน กองเตโช ๔ เป็นเหตุ เกิดโทษมีอาการต่าง ๆ ได้แก่ อยากอาหารบ่อย กินอาหารไม่รู้จิกอึด ร้อนใน สวิงสวาย อ่อนเพลีย เจ็บเชื่อมมัวทั้งกลางวันและกลางคืน ปวดศีรษะ ผิวเนื้อแดง ตาแดง ปัสสาวะขจัด ท้องผูกเป็นพรรดิก

การรักษา ควรให้กินยารสเค็มขม กินอาหารที่มีคุณสมบัติเย็น เช่น กลัวย แดงโม แดงกวา เป็นต้น แล้วขโลมด้วยยาเย็นขโลมบ่อย ๆ

๔. มันทะธาตุ มีลักษณะ “กองสันตปปีคิ ๑ ปริณามัคคิ ๑ ทั้ง ๒ กองนี้ลดถอยอ่อนลง” ทำให้ “เพลิงธาตุนั้นหย่อน เผาอาหารมีย่อย” ทำให้เสมหะมีกำลัง เป็นเสมหะสมุฏฐาน กองอาโป ๑๒ เป็นเหตุ เกิดโทษมีอาการต่าง ๆ ได้แก่ ปวดมวนมาก ถ่ายอุจจาระเหลว วันละ ๓-๔ ครั้ง ลักษณะอุจจาระเป็นเมือกมัน มีเปลวหยาบและละเอียดระคนกัน ท้องขึ้นท้องเฟ้อเสียดแทงขึ้นลงอยู่เสมอ เบื่ออาหาร อ่อนเพลีย สวิงสวาย

การรักษา ควรให้กินยารสสุขุม แก้เหนียวหอบและชูกำลัง และยารสเผ็ดร้อนแก้

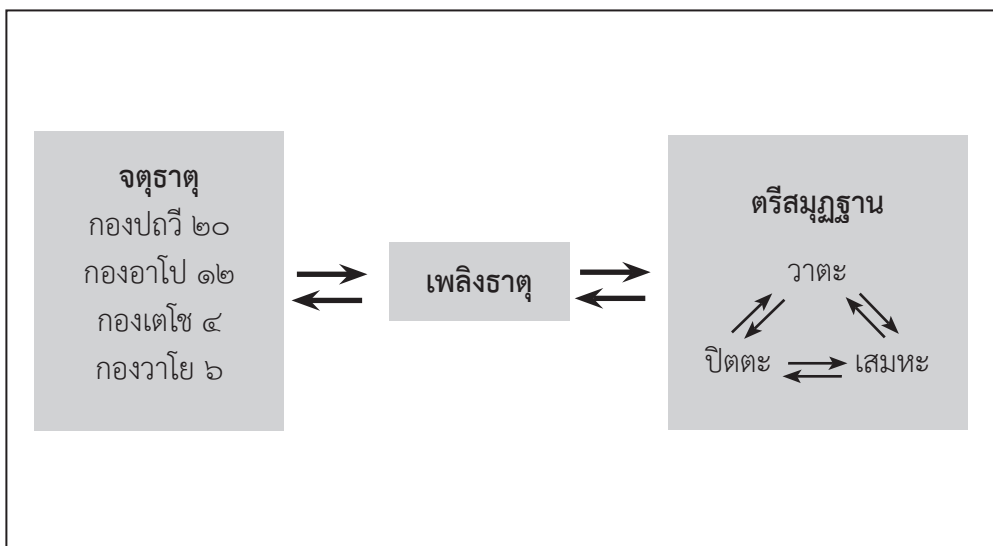
เตโชธาตุ แก่ท้องขึ้นเพื่อเสียดแทง เมื่ออาการทุเลาลงแล้ว จึงประคบยาแก้ในกองเตโชธาตุให้ต้องตามสมุฏฐานและฤดูให้กินต่อไป

๓.๔ ความสัมพันธ์ระหว่างเพลิงธาตุ กับจตุธาตุและตรีสมุฏฐาน

การที่คัมภีร์ตำราการแพทย์ไทยได้กล่าวถึงเพลิงธาตุและอสุรินทัญญูธาตุไว้ต่างหากจากกองเตโชอื่น ๆ และการที่แผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ มีแผนนวดที่กล่าวถึงอสุรินทัญญูธาตุในสัดส่วนที่มากที่สุด รวมทั้งยังปรากฏว่า ในสมัยที่มีการเรียนการสอนวิชาแพทย์ไทยในหลักสูตรโรงเรียนแพทยากร ซึ่งมีหม่อมเจ้าเจ๊ก ทินกร เป็นอาจารย์ใหญ่ฝ่ายการแพทย์ไทย มีการสอนวิชาว่าด้วยอสุรินทัญญูธาตุในหลักสูตรดังกล่าวด้วย สิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐานที่สนับสนุนว่า อสุรินทัญญูธาตุเป็นหลักวิชาที่สำคัญของการแพทย์ไทย ซึ่งแพทย์ไทยในสมัยก่อนจำเป็นต้องเรียนรู้ ดังนั้น รายงานนี้จึงได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงความสำคัญของหลักวิชานี้

จากความหมายและลักษณะของอสุรินทัญญูธาตุที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าตามองค์ความรู้ดั้งเดิม มีการกล่าวถึง เพลิงธาตุ ธาตุทั้งสี่ และปิตตะ วาตะ และเสมหะสมุฏฐานไปพร้อมกัน เมื่อนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกัน สามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ตามแผนภูมิ ๒ ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

แผนภูมิ ๒ ความสัมพันธ์ระหว่างเพลิงธาตุ กับจตุธาตุและตรีสมุฏฐาน

จตุธาตุ หรือกองธาตุทั้ง ๔ ที่เป็นองค์ประกอบฝ่ายรูปขันธ์ (ในส่วนมหาภูตรูป) อันประกอบด้วย กองปถวี ๒๐ (กองวิสตูปถวี) กองอาโป ๑๒ (กองทวาทสอาโป) กองเตโช ๔ (กองจตุกาลเตโช) และกองวาโย ๖ (กองฉกาลวาโย) เปรียบเสมือนโครงสร้างทางกายภาพของร่างกาย (Physical body) ที่หากทำงานสอดคล้องกัน ก็จะทำให้เกิดสุขภาพทางกายที่สมบูรณ์ ในสภาวะปกติ เพลิงธาตุที่เป็นผลจากการทำงานอันสอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างกองธาตุทั้ง ๔ จะเป็นพลังขับเคลื่อนการทำงานของระบบปิดตะ วาตะ เสมหะ ให้เป็นปกติ ซึ่งระบบดังกล่าวเป็นระบบหน้าที่หลัก (Major functional system) ของร่างกาย ได้แก่ระบบพลังงาน (ปิดตะ) ระบบขับเคลื่อน (วาตะ) และระบบหล่อเลี้ยงให้ความชุ่มชื้น (เสมหะ)

ในกรณีที่กองธาตุทั้ง ๔ ทำงานไม่ปกติ ทำงานไม่สอดคล้องกัน แล้วส่งผลให้เพลิงธาตุผิดปกติ จะทำให้การขับเคลื่อนระบบหน้าที่หลักของร่างกายผิดปกติตามไปด้วย ซึ่งแพทย์จะต้องวินิจฉัยว่า เหตุแห่งความเจ็บป่วยเริ่มมาจากระบบหน้าที่หลักใด (ปิดตะ วาตะ หรือเสมหะ) ที่ผิดปกติ ในลักษณะใด (ทำหน้าที่มากเกินไป - กำเริบ หรือทำหน้าที่ได้น้อยเกินไป - หย่อน) แล้วกระทบต่อระบบหน้าที่หลักอีกระบบใด (เช่น ปิดตะกำเริบ ส่งผลให้วาตะกำเริบ และกระทบให้เสมหะหย่อนตามมา) ซึ่งก็คือการวินิจฉัยตามหลักตรีสมุฏฐานนั่นเอง

ในการวินิจฉัยตามหลักตรีสมุฏฐาน จำเป็นต้องมีข้อมูลความเจ็บป่วยของผู้ป่วยมาสนับสนุน ข้อมูลเหล่านี้จะได้อาจมาจากการตรวจร่างกาย และการซักประวัติและสอบถามอาการป่วยของผู้ป่วย ซึ่งก็คือข้อมูลที่ได้จากการตรวจอาการแสดง (sign) และที่ได้จากการซักถามอาการของผู้ป่วย (symptom) ข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลที่ปรากฏหรือแสดงออกมาจากกองธาตุทั้ง ๔ ที่ผิดปกติ เพราะกองธาตุทั้ง ๔ เป็นโครงสร้างทางกายภาพที่สามารถจับต้อง สัมผัส หรือรับรู้ได้โดยตรง เมื่อแพทย์ได้ข้อมูลดังกล่าวแล้ว แพทย์จะวินิจฉัยว่า กองธาตุ ๔ กองใดที่ทำงานมากเกินไป (กำเริบ) หรือทำงานน้อยเกินไป (หย่อน) หรือทำงานไม่สม่ำเสมอ (กำเริบสลับหย่อน) หรือไม่ทำงาน (พิการ) ซึ่งเป็นการวินิจฉัยตามหลักจตุธาตุ โดยแพทย์จะสามารถระบุความผิดปกติได้ว่า อวัยวะใดหรือส่วนประกอบใดบ้างในแต่ละกองธาตุที่มีความผิดปกติ และผิดปกติอย่างไร (เช่น ตับพิการ, ไฟย่อยอาหารกำเริบ, น้ำลายหย่อน, ลมพัดขึ้นกำเริบ เป็นต้น)

ในกรณีที่เพลิงธาตุผิดปกติ การจำแนกลักษณะความผิดปกติของเพลิงธาตุตามหลักอสุรินทัญญาณธาตุเป็น ๔ ลักษณะ จะเป็นแนวทางที่ช่วยทำให้การบำบัดความเจ็บป่วยตรงตามสมุฏฐานที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น เพราะเพลิงธาตุเชื่อมโยงทั้งจตุธาตุและตรีสมุฏฐานนั่นเอง

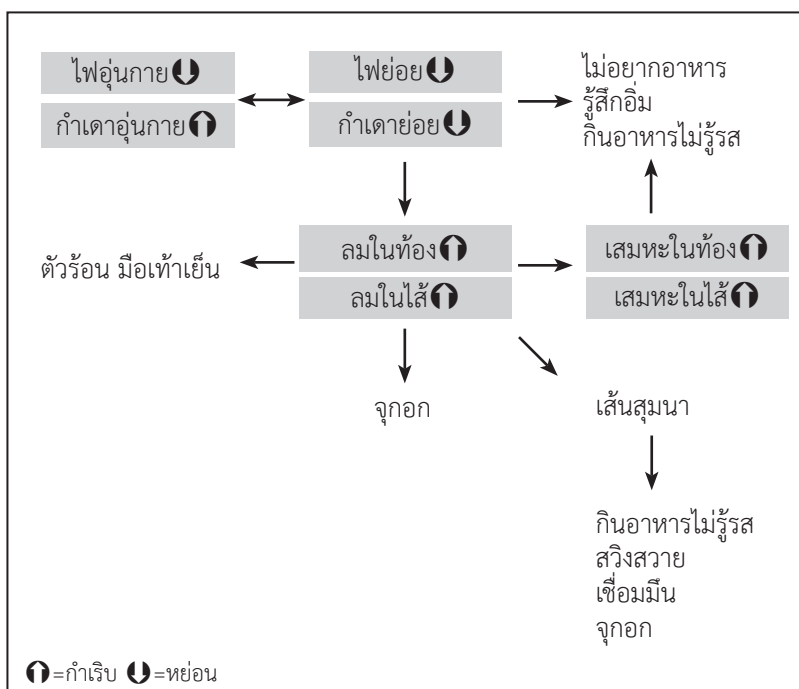
๓.๕ กลไกการเกิดโรคตามหลักอสุรินทัญญาณธาตุ

การวิเคราะห์กลไกของการเกิดโรคตามหลักอสุรินทัญญาณธาตุที่จะกล่าวถึงนี้เป็นการทดลองวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจเนื้อหาความรู้ในคัมภีร์ตำราการแพทย์ที่ยกมากล่าวถึงข้างต้น เพื่อแสดงความสัมพันธ์เชิงกลไกของกองธาตุทั้ง ๔ ว่ามีความเป็นไปได้ที่จะเกิดผลจากการกระทบกันของกองธาตุทั้ง ๔ แล้วเกิดอาการความเจ็บป่วยตามที่ระบุไว้ในตำรา ซึ่งกลไกการเกิดความผิดปกติของเพลิงธาตุจากการผิดปกติและกระทบกันดังกล่าวของกองธาตุต่าง ๆ อาจมีกลไกที่เป็นไปได้แบบอื่น ๆ ได้อีก อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์กลไกตามที่จะนำเสนอนี้ ยังจะไม่เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับตรีสมุฏฐาน เพราะยังมีความซับซ้อนและอาจแสดงเป็นแผนภูมิได้ไม่ชัดเจน

๑. กลไกสมะธาตุ

ปริณามัคคี (ไฟย่อยอาหาร) หย่อน กระทบให้ สันตปปักคี (ไฟอุ่นกาย) หย่อน กำเดา ย่อยหย่อนตาม แต่กำเดาอุ่นกายกำเร็บ (จากการกระทบความร้อนภายนอกกร่วมด้วย) ทำให้ มีอาการตัวร้อน แต่มือเท้าเย็น กุจฉิสยาวาตา (ลมในท้อง) โกฎฐาสยาวาตา (ลมในไส้) หย่อน ทำให้เสมหะในท้องและในไส้เคลื่อนตัวได้น้อย คั่งค้างอยู่ในอันตัง (ไส้ใหญ่) และอันตคุณัง (ไส้ น้อย) ทำให้รู้สึกรู้ส ไม่อยากอาหาร ผลต่อเส้นสุมนา ทำให้กินอาหารไม่รู้รส สวิงสวาย เชื่อม มิน จุกอก (ดูแผนภูมิ ๓)

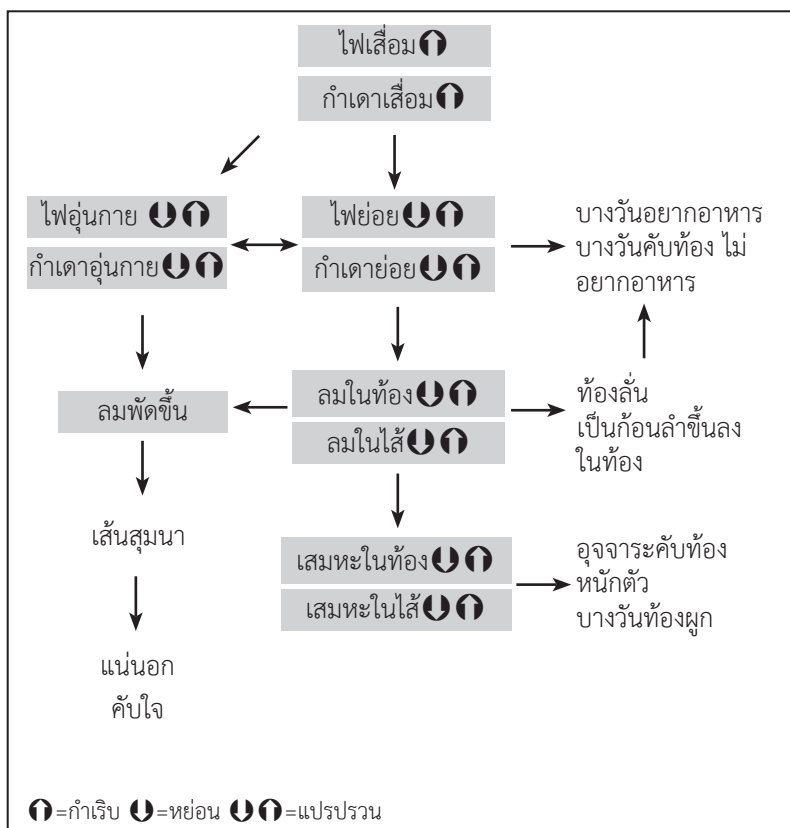
แผนภูมิ ๓ กลไกการเกิดลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุ – สมะธาตุ

๒. กลไกวิสมะธาตุ

ชิรณคคี (ไฟเผาภายในให้เสื่อมโทรม) กำเริบ กระทบต่อ ปริณามคคี (ไฟย่อย) ไม่สม่ำเสมอ แปรปรวนง่าย ทำให้บางวันอยากอาหาร บางวันรู้สึกคับท้อง ไม่อยากอาหาร ทำให้กำเดาย่อย แปรปรวนไปด้วย กระทบต่อ กุจฉิสยาวาตา (ลมในท้อง) และโกฏฐาสยาวาตา (ลมในไส้) แปรปรวนไปด้วย ทำให้แน่นท้อง ท้องถ่น เป็นก้อนลำขึ้นลงในท้อง และทำให้เสมหะในท้อง และในไส้แปรปรวน ทำให้หนักตัว บางวันท้องผูก ยังกระทบกับเส้นสุมนา ทำให้มีอาการแน่นอกคับใจ (ดูแผนภูมิ ๔)

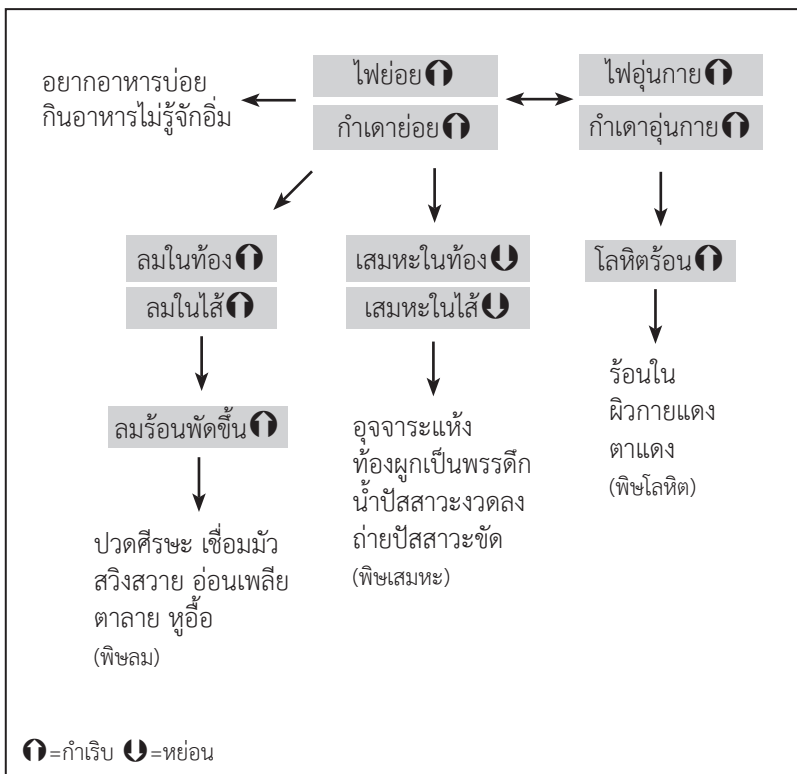
แผนภูมิ ๔ กลไกการเกิดลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุ – วิสมะธาตุ

๓. กลไกกติกะธาตุ

ปริณามัคคี (ไฟย่อย) กำเริบมาก ทำให้อยากอาหารบ่อย กินอาหารไม่รู้จกอิ่ม และ ทำให้ สันตปัคคี (ไฟอุ่นกาย) กำเริบตาม กำเดาย่อยและกำเดาอุ่นกายกำเริบไปด้วย กำเดาย่อยกำเริบทำให้ กุจฉิสยาวาตา (ลมในท้อง) โภฏฐาสยาวาตา (ลมในไส้) กำเริบ ทำให้ อุทังคมาวาตากำเริบ เป็นลมร้อนพัดขึ้นบน ทำให้มีอาการปวดศีรษะ เชื้อมมัว สวิงสวาย อ่อนเพลีย ตาลาย หูอื้อ (พิษลม) กำเดาอุ่นกายกำเริบ ทำให้ดี โลหิตร้อน ร้อนใน ผิวกายแดง ตาแดง (พิษโลหิต) เสมหะในท้องและในไส้งวดลง ทำให้อุจจาระแห้ง ท้องผูกเป็นพรตึก น้ำ ปัสสาวะงวดลง ถ่ายปัสสาวะไม่สะดวก (พิษเสมหะ) (ดูแผนภูมิ ๕)

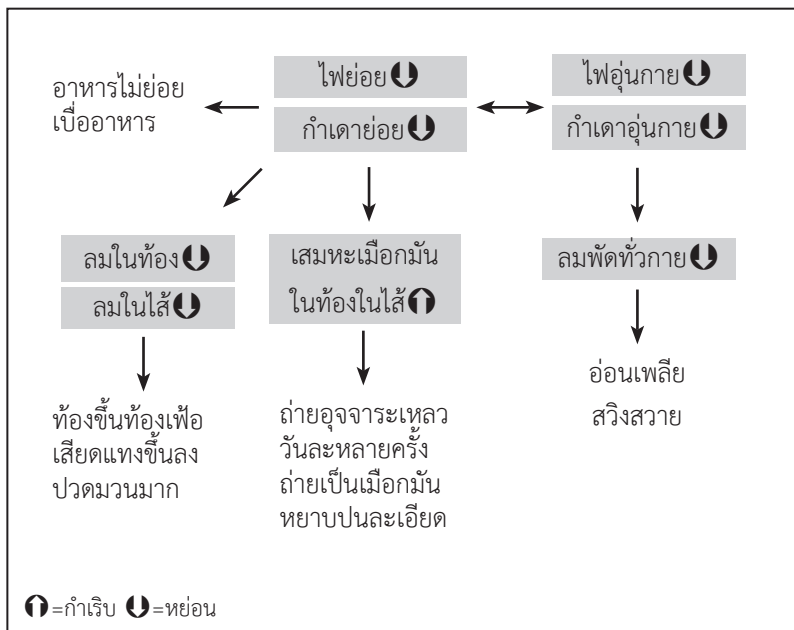
แผนภูมิ ๕ กลไกการเกิดลักษณะอสุรินทัญญานธาตุ – กติกะธาตุ

๔. กลไกมันทะธาตุ

สันตปัคคี (ไฟอุ่นกาย) หย่อน กระทั่งให้ ปริณามัคคี (ไฟย่อย) หย่อน ทำให้อาหาร ไม่ย่อย เปื้ออาหาร เมื่อกำเดาย่อยหย่อน ส่งผลให้ กุจฉิสยาวาตา (ลมในท้อง) โภฏฐาสยา วาตา (ลมในไส้) หย่อน เกิดเสมหะ เมื่อมัน คั่งในท้องและลำไส้มาก มีอาการท้องขึ้น ท้องเพื่อเสียดแทงขึ้นลง ปวดมวนมาก ถ่ายอุจจาระเหลว วันละหลายครั้ง ถ่ายเป็นเมือกมัน หยาบปนละเอียด อ่อนเพลีย สวิงสวาย (ดูแผนภูมิ ๖)

แผนภูมิ ๖ กลไกการเกิดลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุ – มันทะธาตุ

๓.๖ อสุรินทัญญูณธาตุ เกิดแต่กองธาตุพิบัติ

จากการวิเคราะห์แผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๒๓-๓๐ พบว่า เป็นแผนนวดที่แสดงตำแหน่งเส้นที่เป็น กำเนิดอสุรินทัญญูณธาตุ เกิดแต่กองธาตุทั้ง ๔ พิบัติ แสดงว่าความผิดปกติของเพลิงธาตุเกิดขึ้นได้จากกองธาตุทั้ง ๔ กองใดกองหนึ่งพิบัติ โดยแผนนวดเริ่มแสดงเหตุแห่งความผิดปกติของเพลิงธาตุเริ่มจากกองเตโชพิบัติก่อน แล้วตามด้วยกองอาโปพิบัติ กองวาโยพิบัติ และกองปลวพิบัติ ตามลำดับ

มีข้อสังเกตว่า ในแผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ ใช้คำว่า “พิบัติ” ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า ความฉิบหาย ความหายนะ ความเป็นอัมภมฺคฺล (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖) แสดงว่า ความผิดปกติของเพลิงธาตุต้องเกิดจากความเสียหายของกองธาตุทั้ง ๔ กองใดกองหนึ่ง มิใช่เกิดจากธาตุไฟที่ทำหน้าที่ย่อยอาหาร (ปริณามคฺคี) ที่เป็นหนึ่งในกองเตโชธาตุ ทำงานผิดปกติเท่านั้น

เมื่อวิเคราะห์แผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๓๑-๕๔ ซึ่งเป็นแผนนวดแสดงตำแหน่งของเส้นที่แสดงจุดที่ใช้แก้ไขโรคและอาการที่เกิดจากความผิดปกติของเพลิงธาตุ ๔ ลักษณะ พบว่า แต่ละลักษณะยังจำแนกตามสาเหตุว่า เกิดจากกองธาตุใดพิบัติ และบอกว่าความผิดปกตินั้นกระทบต่อตรีสมุฏฐานใดด้วย (เช่น กองวิสมะเตโช ประชุมในกองวาตะโรค ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของอสุรินทัญญูณธาตุ ที่เกิดแต่กองเตโชพิบัติ)

จากการวิเคราะห์ภาพรวมดังที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้สามารถอธิบายความผิดปกติของเพลิงธาตุ ๔ ลักษณะ ที่เกิดจากกองธาตุพิบัติ ได้ดังนี้

๓.๖.๑ อสุรินทัญญูณธาตุ เกิดแต่กองเตโชพิบัติ

แผนนวดจารีกวัดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๒๓, ๒๔ บอกกำเนิดอสุรินทัญญูณธาตุ เกิดแต่กองเตโชพิบัติ จำแนกเป็น ๔ ลักษณะย่อย ได้แก่ สมะเตโช วิสมะเตโช กติกะเตโช และมันทะเตโช ซึ่งอธิบายความหมายได้ดังนี้

๑) สมะเตโช คือ เพลิงธาตุหย่อนที่เกิดจากกองเตโชพิบัติ กระทบต่อตรีสมุฏฐาน ทั้งปิตตะสมุฏฐาน วาตะสมุฏฐาน และเสมหะสมุฏฐาน ทำให้กองปถวิ ๒๐ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ

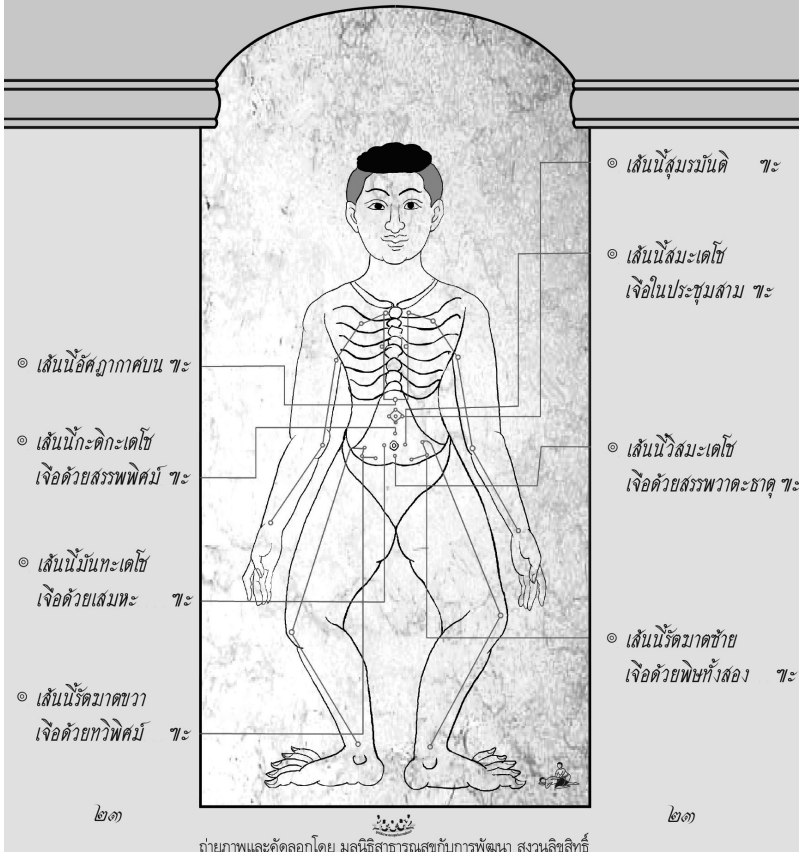
๒) วิสมะเตโช คือ เพลิงธาตุไม่เสมอที่เกิดจากกองเตโชพิบัติ กระทบต่อวาตะสมุฏฐาน ทำให้กองวาโย ๖ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ

๓) กติกะเตโช คือ เพลิงธาตุแรงกล้าที่เกิดจากกองเตโชพิบัติ กระทบต่อปิตตะสมุฏฐาน ทำให้กองเตโช ๔ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ

๔) มันทะเตโช คือ เพลิงธาตุหย่อนที่เกิดจากกองเตโชพิบัติ กระทบต่อเสมหะสมุฏฐาน ทำให้กองอาโป ๑๒ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ

๒๓

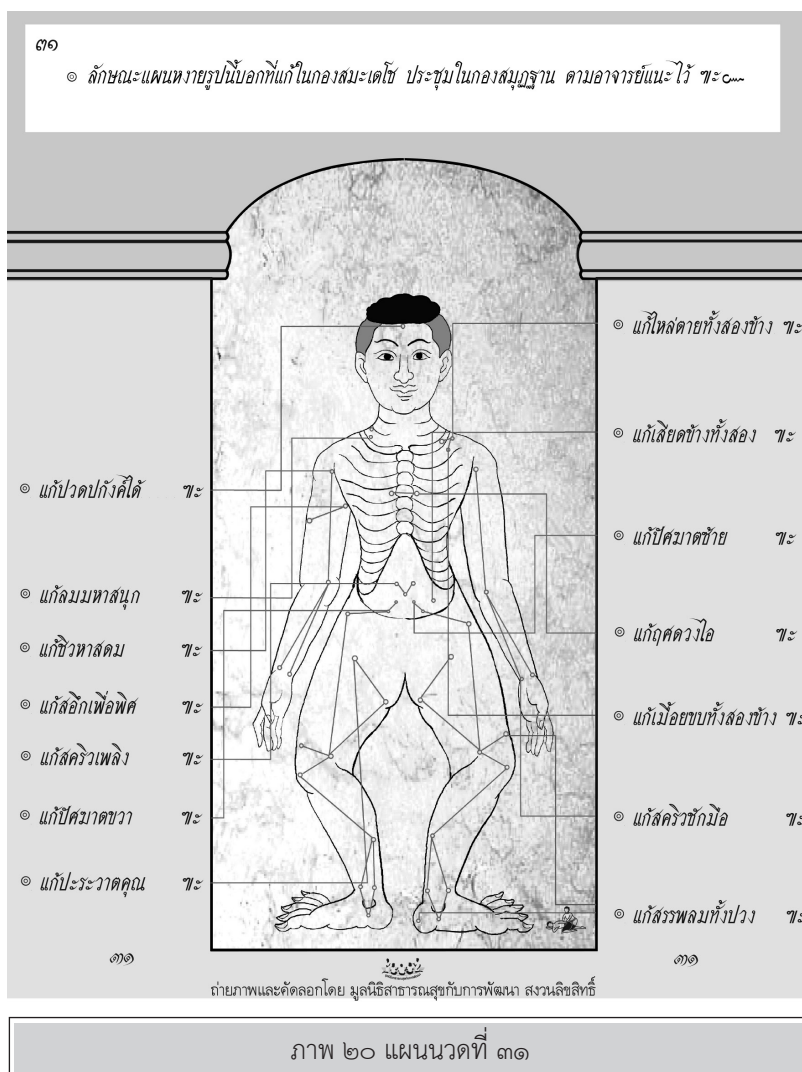
๑ ลักษณะแผนหายูรบนี บอกร่างกายเห็นดะสุริณทันญาณธาตุ เกิดแต่กองเดโชพิบัติ ๗๖๐๐

ภาพ ๑๘ แผนนวดที่ ๒๓

๑) สมะเตโช

แผนนวดจารีกัณฑ์พระเชตุพนฯ แผนที่ ๓๑ และ ๓๒ บอกที่แก้ในกองสมะเตโซ่ ประชุม
ในกองสมุฏฐาน ดังนี้

โรคและอาการ ศีรษะโรค, ลมปะกำง, ลมมหาสนุก, ลมชีวหาสมมภ์, สรรพลมทั้งปวง, สะอึกเพื่อพิษ, สะคริวเพลิง, สะคริวชักมือ, ไหล่ตาย, ยกมือไม่ขึ้น, เสียตสีข้าง, เมื่อยขบทั้งสองข้าง, โสตะโรค, ปัดฆาตขวา-ซ้าย, ปัดฆาตนอก, รัตฆาตนอก, สันทะฆาตนอก, ขัดเข้า, เข้าคู้ยกมือออก, ลมจับโปง, ชักเท้าสะทก, ริดสีดวงโอ, พรวาตะคุณ

การรักษา กัดจุดตามแผนนวต และให้ยาบำรุงเตโชธาตุให้อาการทุเลาลง แล้วจึงประกอบยาให้สอดคล้องตามสมุฏฐานและฤดูให้กินต่อไป

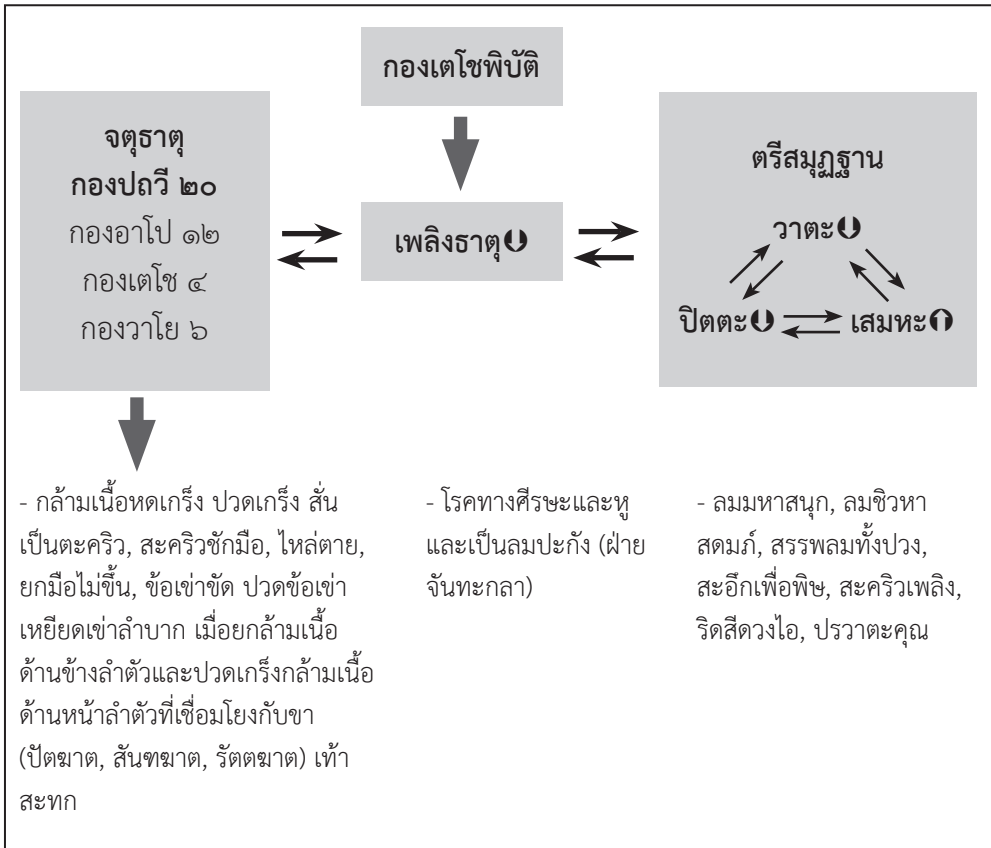
วิเคราะห์กลไก เป็นกรณีเพลิงธาตุหย่อน ที่เกิดจากกองเตโชพิบัติ กระทบทำให้ปิตตะหย่อน วาตะหย่อน เสมหะกำเริบ ทำให้กองปถวี ๒๐ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ เช่น

๑) กล้ามเนื้อหดเกร็ง, ปวดเกร็ง สั่น, มีอาการเป็นตะคริว, สะคริวชักมือ, ไหล่ตาย, ยกมือไม่ขึ้น, ข้อเข้าขัด, ปวดข้อเข้า เขยียดเข้าลำบาก, เมื่อยกล้ามเนื้อด้านข้างลำตัวและปวดเกร็งกล้ามเนื้อด้านหน้าลำตัวที่เชื่อมโยงกับขา (ปัดฆาต, สันทะฆาต, รัตฆาต) เท้าสะทก

๒) โรคทางศีรษะและหู และเป็นลมปะกำง (ฝ่ายจันทะกลา)

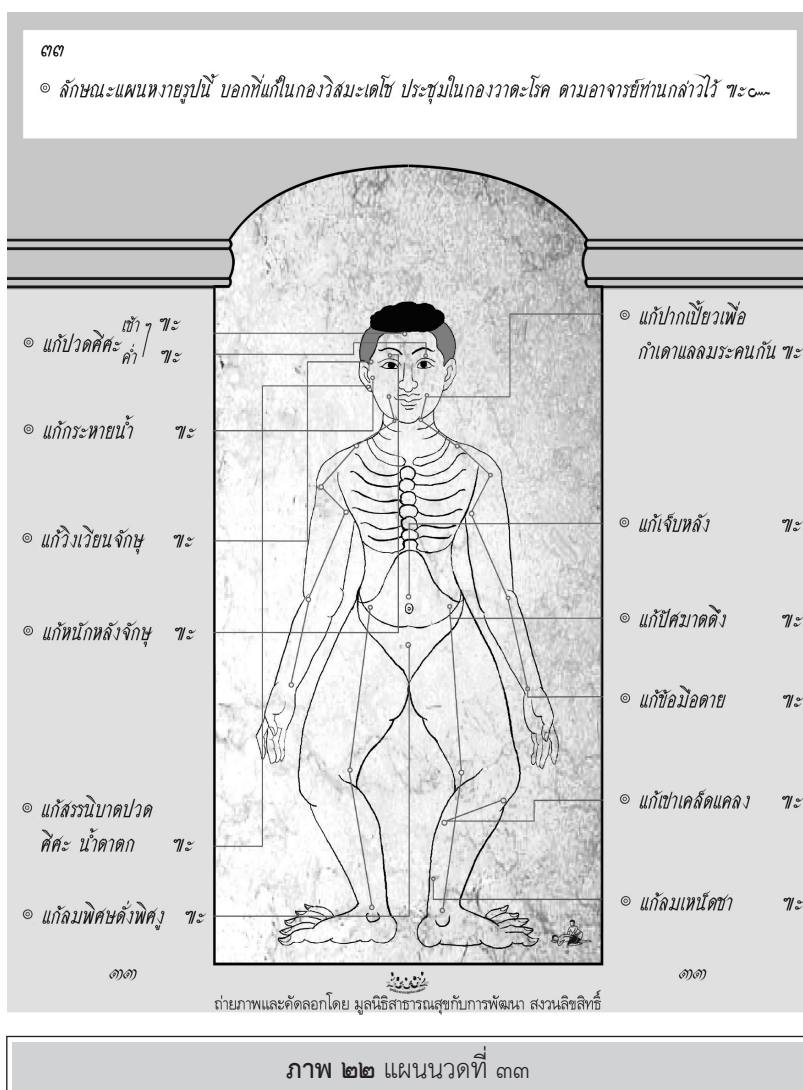
๓) อื่นๆ ได้แก่ ลมมหาสนุก, ลมชีวหาสมมภ์, สรรพลมทั้งปวง, สะอึกเพื่อพิษ, สะคริวเพลิง, ริดสีดวงโอ, พรวาตะคุณ

แผนภูมิ ๗ กลไกการเกิดสมะเตโช ประชุมในกองสมุฐาน

๒) วิสมะเตโช

แผนนวดจารีกวัตพระเชตุพนฯ แผนที่ ๓๓ และ ๓๔ บอกที่แก้ในกองวิสมะเตโช ประชุมในกองวาตะโรค ดังนี้

๑ ลักษณะแผนคว่ำรูปนี้ บอกทั้งแก้มในกองวิสมะเตโช ประชุมในกองวาทะโรค ตามอาจารย์ท่านกล่าวไว้ ฯ

โรคและอาการ ปวดศีรษะเข้าค้ำ, สันนิบาตปวดศีรษะน้ำตาตก, วิงเวียนศีรษะ, วิงเวียนจักขุ, เจ็บในกระบอกจักขุ, หนักหลังจักขุ, จักขุมัว, โสติดัง, ลมไหล่ตาย, ซ้อมือตาย, ลมแทงสี่ข้างเกิดแต่ปัดฆาต, เจ็บหลัง, เสียตตะโพก, ปัดฆาตตั้ง, เข้าเคล็ดแคลง, ลมให้ขาตาย, ลมเหน็บชา, ลมขึ้นเบื้องสูง, กระจายน้ำ, โลหิตดีขึ้น, ปากเปี้ยวเพื่อกำเดาและลมระคนกัน

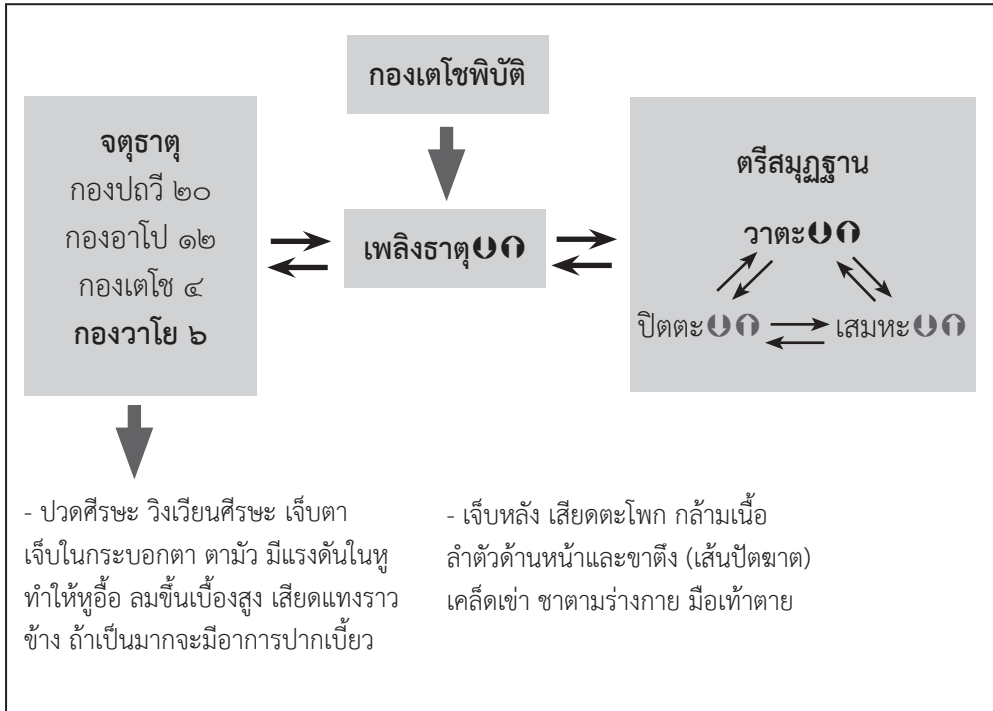
การรักษา กดจุดตามแผนนวด และให้ยาแก้ในกองวาโยธาตุให้อาการทุเลาลง แล้วจึงประกอบยาแก้ในกองเตโชธาตุตามสมุฏฐานและฤดูให้กินต่อไป

วิเคราะห์กลไก เป็นกรณีเพลิงธาตุไม่สม่ำเสมอ ที่เกิดจากกองเตโชพิบัติ กระทบทำให้วตะแปรปรวน ทำให้กองวาโย ๖ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ เช่น

๑) ปวดศีรษะเข้าค้ำ น้ำตาตก, วิงเวียนศีรษะ, เจ็บตา, เจ็บในกระบอกตา, ตามัว, มีแรงดันในหูทำให้หูอื้อ, ลมขึ้นเบื้องสูง, เสียตตะโพก, โลหิตดีขึ้น ถ้าเป็นมากจะมีอาการปากเปี้ยว

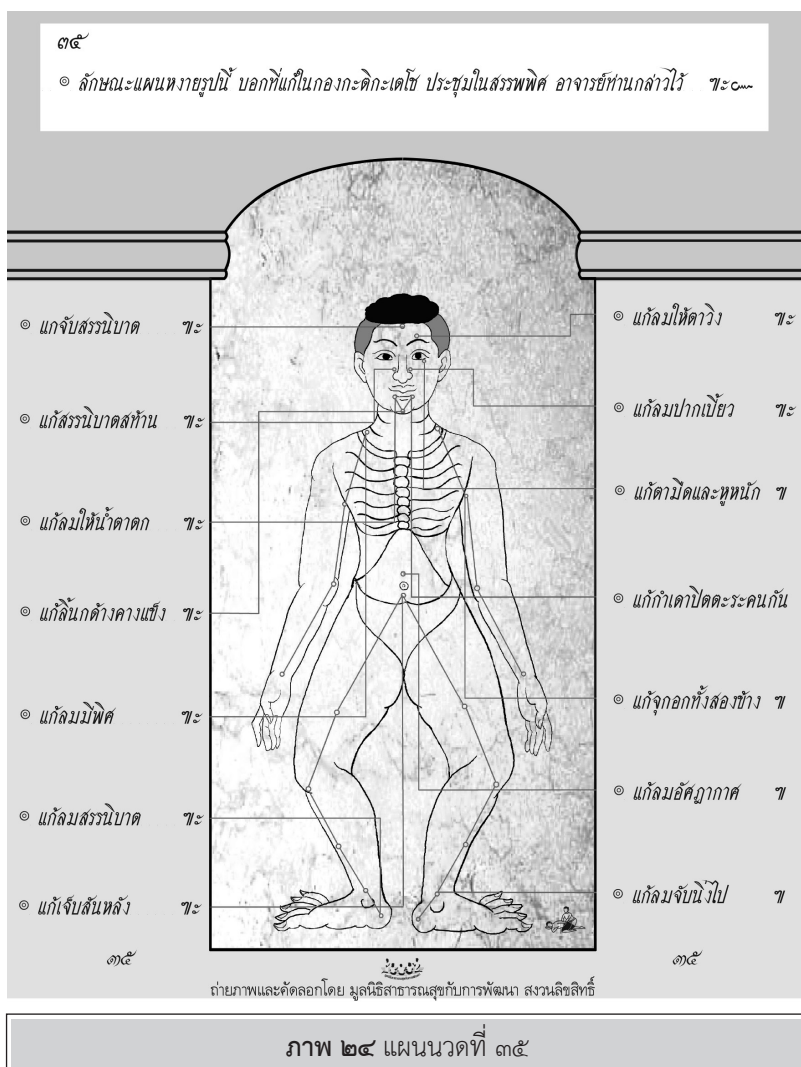
๒) เจ็บหลัง, เสียตตะโพก, เส้นปัดฆาตตั้ง, เคล็ดเข้า, ขาตามร่างกาย, ไหล่ ซ้อมือ ขาตาย

แผนภูมิ ๘ กลไกการเกิดวิสมะเตโช ประชุมในกองวาทะโรค

๓) กติกะเตโช

แผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๓๕ และ ๓๖ บอกที่แก้ในกองกติกะเตโช ประชุมในกองสรรพพิษ ดังนี้

โรคและอาการ ลมสันนิบาต, สันนิบาตสะท้าน, ลมให้น้ำตาตก, ลมชีวหาสดมภ์, ลมกระด้างคางแข็ง, ลมมีพิษ, เจ็บสันหลัง, ลมให้ตาวิ้ง, ลมปากเปี้ยว, กำเดาปิดตะระคนกัน, จุกอกทั้งสองข้าง, ลมอัศฎากาศ, ลมจับนิ่งไป, ราชย์กษ, ชักปากเปี้ยว, จักขุเหลือก, ตัวร้อนสะดุ้ง, จักขุพร่าง, พิษอำมพฤกษ์, เสมหะข้น, ลมให้กรน, บวมมีพิษ, สะคริวเพลิง, บาทเพลิง, ร้อนปลายมือ, ร้อนปลายเท้า

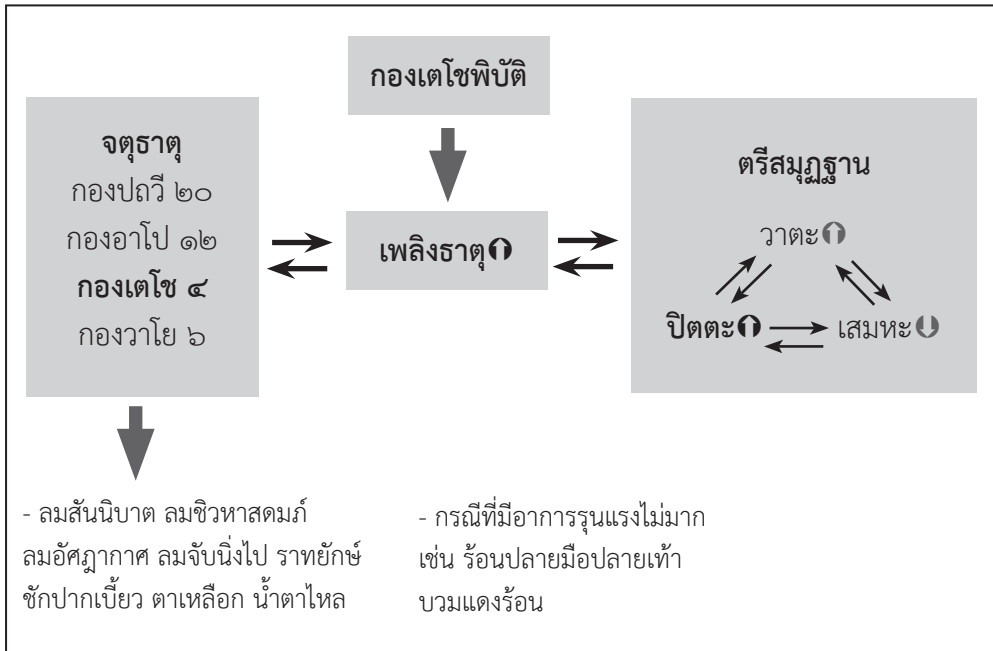
การรักษา กดจุดตามแผนนวด และให้ใช้ยารสเค็มขม อาหารรสเย็น ชโลมยาเย็นบ่อย ๆ

วิเคราะห์กลไก เป็นกรณีเพลิงธาตุแรงกล้า ที่เกิดจากกองเตโชพิบัติ กระทบทำให้ปิดตะกำเร็บ วาตะกำเร็บตาม เสมหะหย่อน ทำให้กองเตโช ๔ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ เช่น

๑) ลมสันนิบาต ลมชีวหาสดมภ์ ลมอัศฎากาศ ลมจับนิ่งไป ราชย์กษ ชักปากเปี้ยว ตาเหลือก น้ำตาไหล

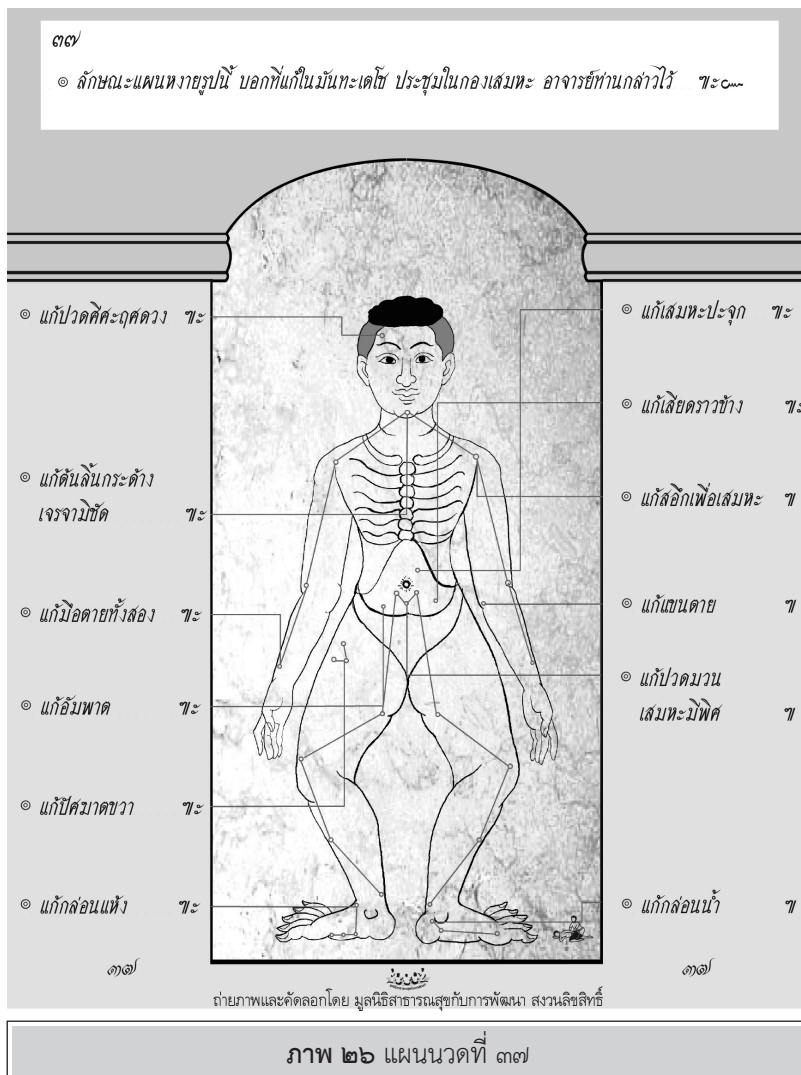
๒) กรณีที่มีอาการรุนแรงไม่มาก เช่น ร้อนปลายมือปลายเท้า บวมแดงร้อน

แผนภูมิ ๙ กลไกการเกิดกติกะเตโช ประชุมในกองสรรพพิช

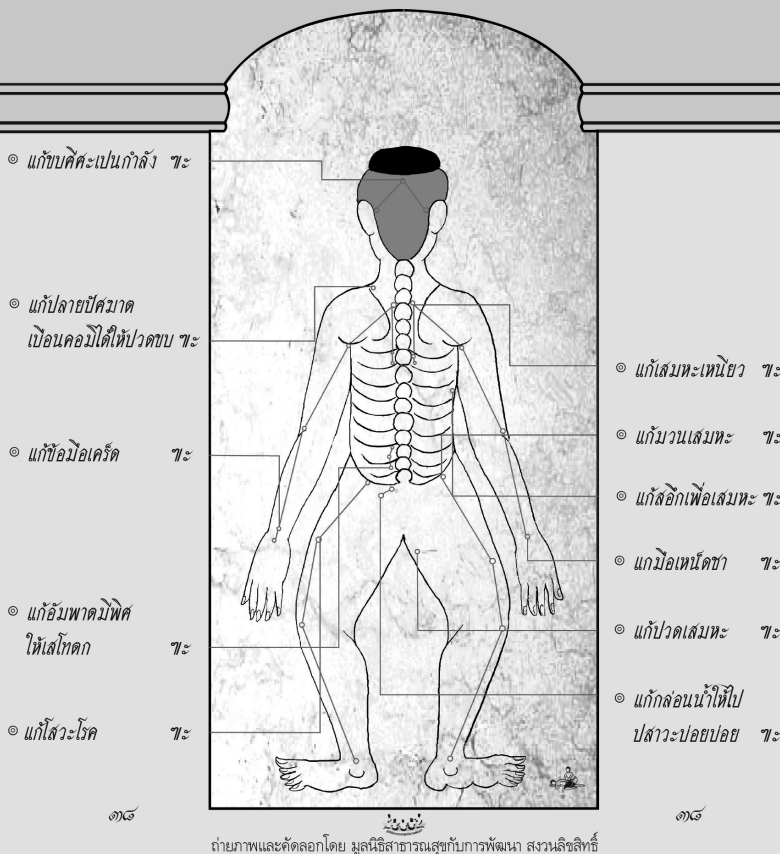
๔) มันทะเตโช

แผนนวดจารีกัณฑ์พระเชตุพนฯ แผนที่ ๓๗ และ ๓๘ บอกที่แก้ในกองมันทะเตโช ประชุมในกองเสมหะ ดังนี้

๓๘

๐ ลักษณะแผนคว่ำรูปนี้ บอกที่แก้มันทะเดซี่ ประชุมในกองเสมหะ อาจารย์ท่านกล่าวไว้ ๗๖๐๐๐

ภาพ ๒๗ แผนนวดที่ ๓๘

โรคและอาการ ปวดเสมหะ, ปวดมวนเสมหะมีพิษ, มวนเสมหะ, เสมหะเหนียว, เสมหะปะออก, สะอึกเพื่อเสมหะ, กล่อนแห้ง, กล่อนน้ำ, กร่อนน้ำให้ปัสสาวะบ่อย, ปวดศีรษะ ริดสีดวง, ขบศีรษะเป็นกำลัง, เสียคราวข้าง, ปัดฆาตขวา, ปลายปัดฆาตเบือนคอมิได้, ข้อมือ เคล็ด, ลั่นกระด้าง เจริญมิซัด, มือเหน็บชา, แขนตาย, มือตายทั้งสอง, อัมพาต, อัมพาตมีพิษ ให้เสโทตก, โสกะโรค

การรักษา กดจุดในแผนนวด และให้ชูกำลังแก้เหนื่อยหอบโดยใช้ยารสสุขุม และยารสเผ็ดร้อนแก้เตโชธาตุ แก้ก้องขึ้นเพื่อเสียดแทง เมื่ออาการทุเลาลงแล้ว จึงประคบยาแก้ใน กองเตโชธาตุให้ต้องตามสมุฏฐานและฤดูให้กินต่อไป

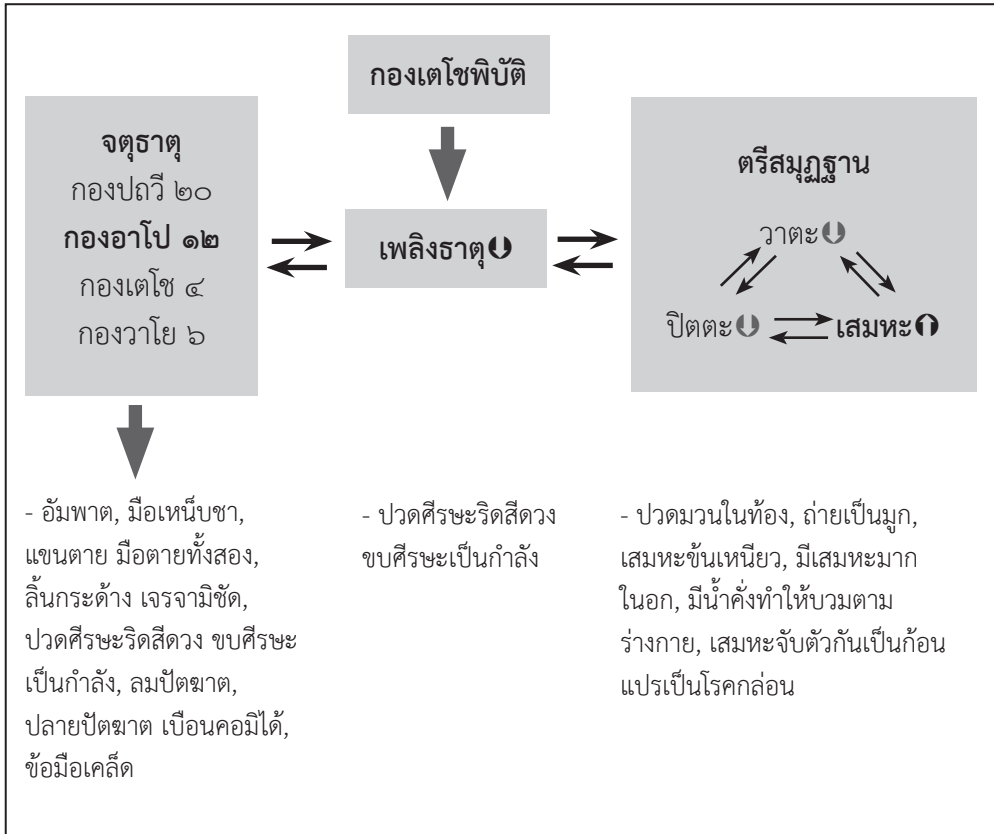
วิเคราะห์กลไก เป็นกรณีเพลิงธาตุหย่อน ที่เกิดจากกองเตโชพิบัติ กระทบทำให้ปิตตะ หย่อน วาตะหย่อนตาม เสมหะกำเริบ ทำให้กองอาโป ๑๒ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ เช่น

๑) อัมพาต, มือเหน็บชา, แขนตาย มือตายทั้งสอง, ลั่นกระด้าง เจริญมิซัด, ลมปัดฆาต, ปลายปัดฆาตเบือนคอมิได้, ข้อมือเคล็ด

๒) ปวดศีรษะริดสีดวง ขบศีรษะเป็นกำลัง

๓) ปวดมวนในท้อง, ถ่ายเป็นมูก, เสมหะข้นเหนียว, มีเสมหะมากในอก, มีน้ำคั่งทำให้ บวมตามร่างกาย, เสมหะจับตัวกันเป็นก้อน แปรเป็นโรคกล่อน

แผนภูมิ ๑๐ กลไกการเกิดมันทะเตโช ประชุมในกองเสมหะ

๓.๖.๒ อสุรินทัญญูณธาตุ เกิดแต่กองอาโปพิบัติ

แผนนวดจารีกวัดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๒๕, ๒๖ บอกกำเนิดอสุรินทัญญูณธาตุ เกิดแต่กองอาโปพิบัติ จำแนกเป็น ๔ ลักษณะย่อย ได้แก่ สมะอาโป วิสมะอาโป กติกะอาโป และมันทะอาโป ซึ่งอธิบายความหมายได้ดังนี้

๑) สมะอาโป คือ เพลิงธาตุหย่อนที่เกิดจากกองอาโปพิบัติ กระทบต่อตรีสมุฏฐาน ทั้งปิตตะสมุฏฐาน วาตะสมุฏฐาน และเสมหะสมุฏฐาน ทำให้กองปถวี ๒๐ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ

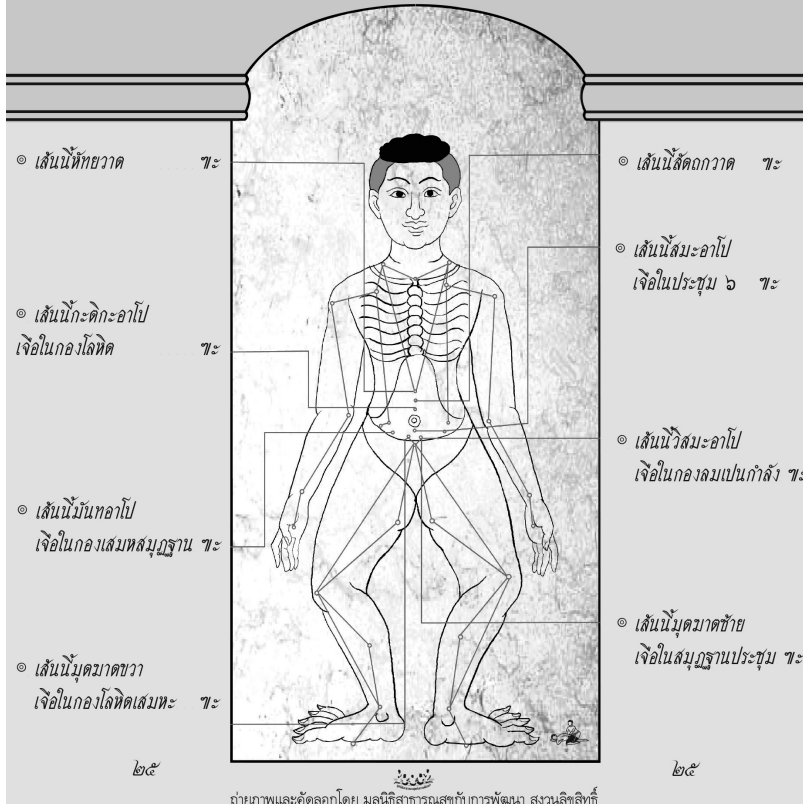
๒) วิสมะอาโป คือ เพลิงธาตุไม่เสมอที่เกิดจากกองอาโปพิบัติ กระทบต่อวาตะสมุฏฐาน ทำให้กองวาโย ๖ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ

๓) กติกะอาโป คือ เพลิงธาตุแรงกล้าที่เกิดจากกองอาโปพิบัติ กระทบต่อปิตตะสมุฏฐาน ทำให้กองเตโช ๔ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ

๔) มันทะอาโป คือ เพลิงธาตุหย่อนที่เกิดจากกองอาโปพิบัติ กระทบต่อเสมหะสมุฏฐาน ทำให้กองอาโป ๑๒ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ

๒๕

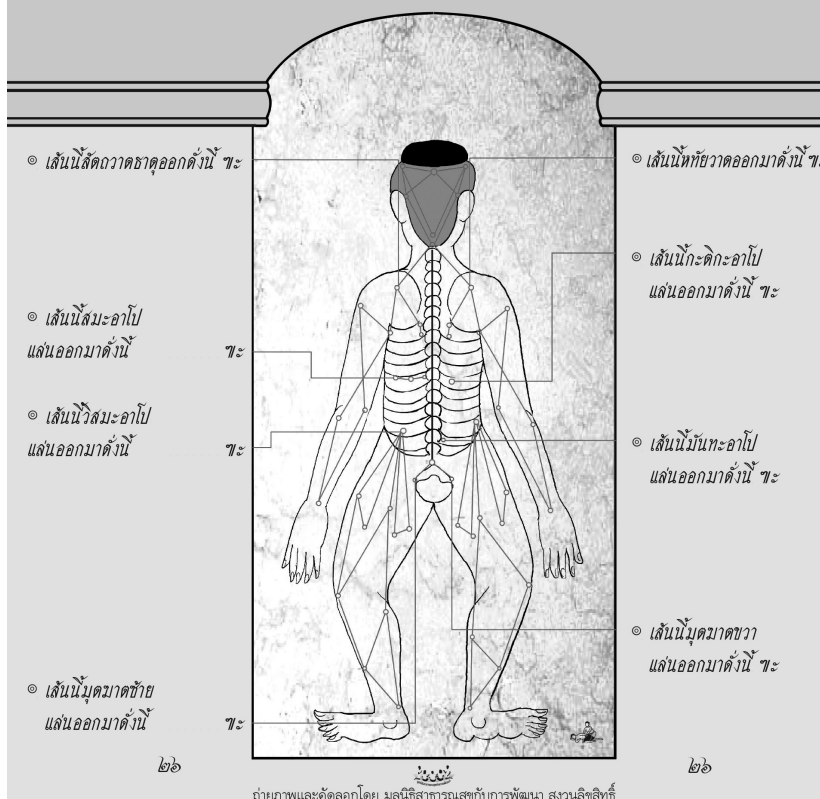
๑ ลักษณะแผนทางรูปนี้ บอกกำหนดอสูรรัตนญาณธาตุ เกิดแต่กองอาโปไฟบัด ๗๖๐๐๐

ภาพ ๒๕ แผนนวดที่ ๒๕

๒๖

๑ ลักษณะแผนคว่ำรูปนี้ บอกกำหนดอะสุรินทัญญาณธาตุ เกิดแต่กองอาโปพิบัติ ฯ๑๐๐๐

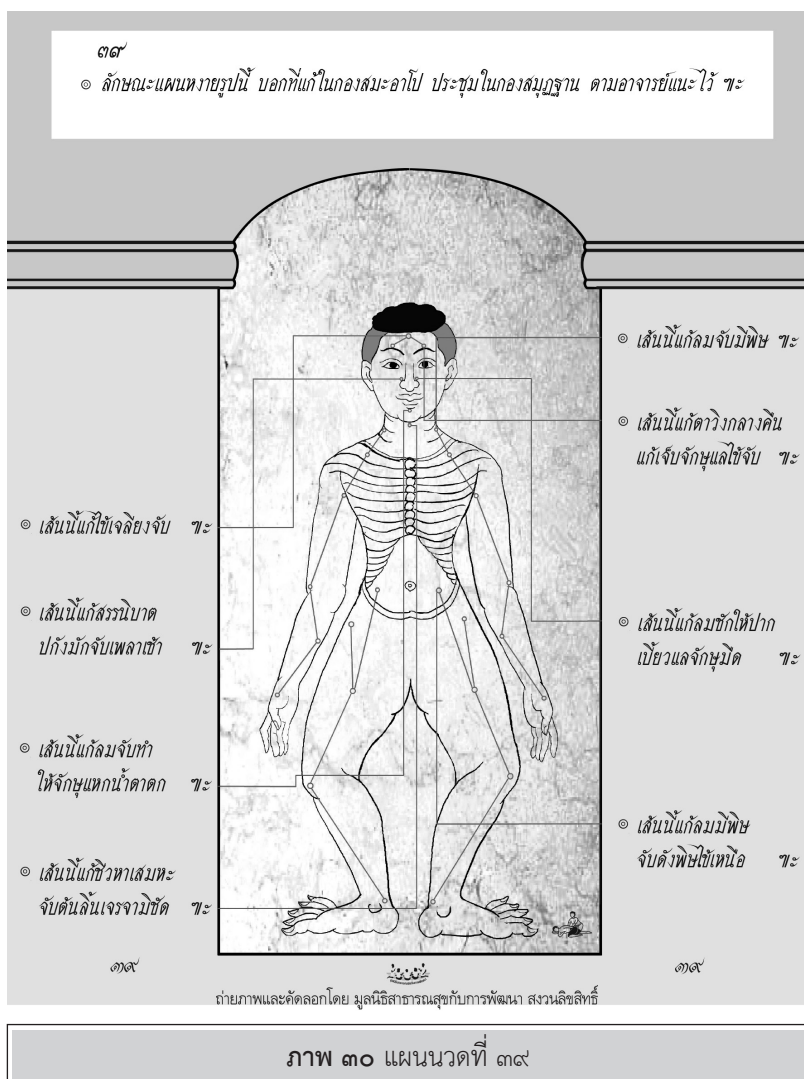
ถ่ายภาพและคัดลอกโดย มูลนิธิสาธารณสุขกับการพัฒนา สงวนลิขสิทธิ์

ภาพ ๒๙ แผนนวดที่ ๒๖

เมื่อวิเคราะห์เฉพาะแผนนวดจารีกวัดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๓๙-๔๖ ซึ่งแสดงตำแหน่งเส้นของจุดที่ใช้แก้ไขโรคและอาการอสุรินทัญญาณธาตุ เกิดแต่กองอาโปพิบัติ ร่วมกับการใช้แนวทางการบำบัดโดยใช้ยาตามตำราของหม่อมเจ้าเจ๊ก ทินกร สามารถอธิบายความรู้จากการวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

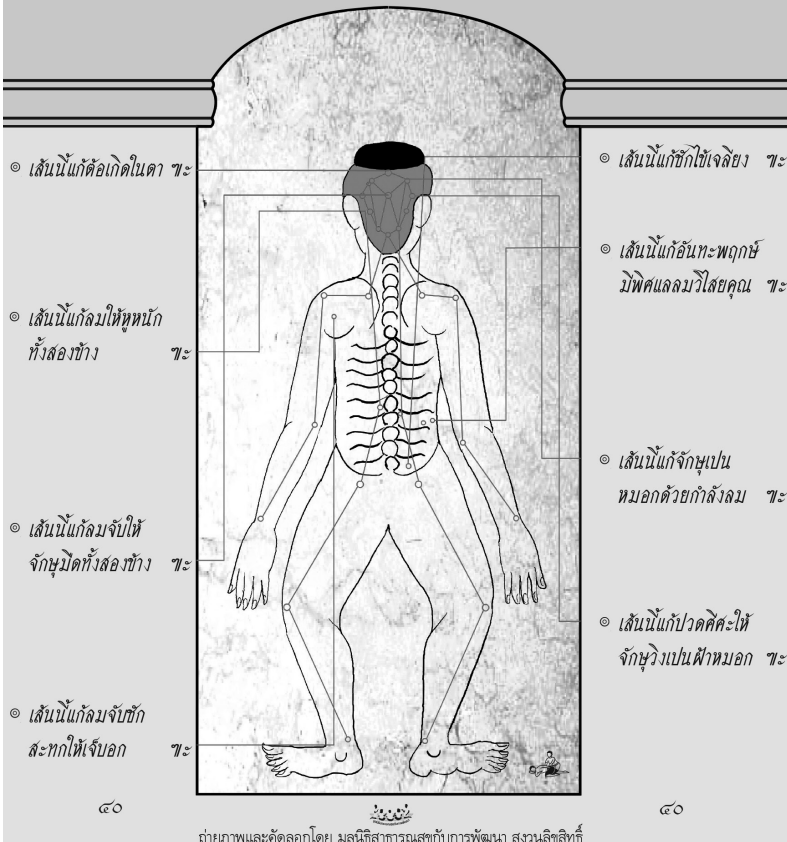
๑) สมะอาโป

แผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๓๙ และ ๔๐ บอกที่แก้ในกองสมะอาโป ประชุมในกองสมุฏฐาน ดังนี้

๔๐

๑ ลักษณะแผนคว่ำรูปนี้ บอกทักในกองสมะฮาโป ประชุมในกองสมุฏฐาน ตามอาจารย์แนะไว้ ๗ะ

ภาพ ๓๑ แผนนวดที่ ๔๐

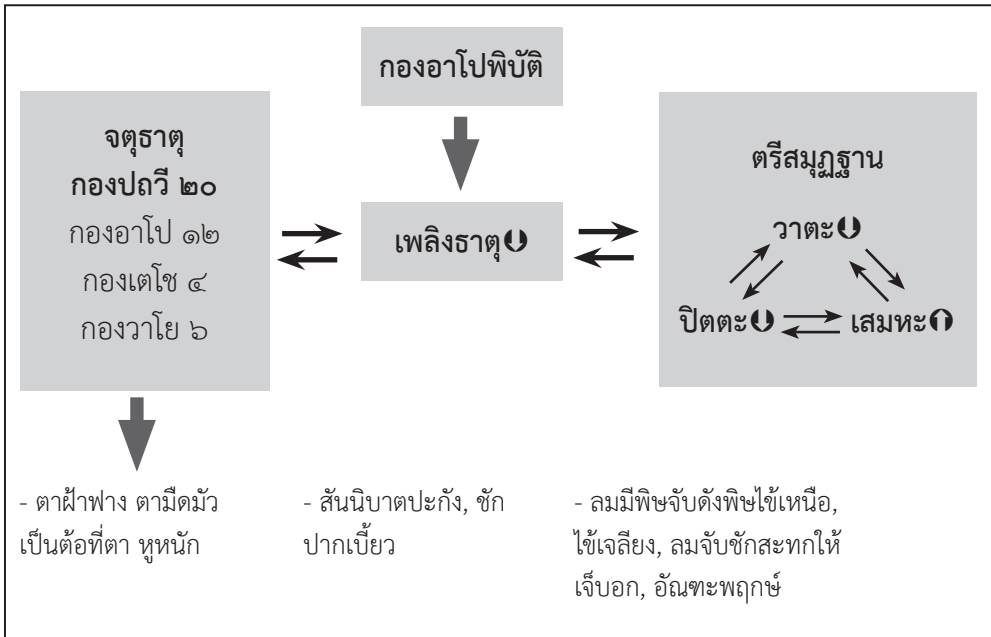
โรคและอาการ ปวดศีรษะให้จักษุเป็นวงเป็นฝ้าหมอก, จักษุเป็นหมอกด้วยกำลังลม, ตาวิงกลางคืน, ลมจับให้จักษุมืดทั้งสองข้าง, จักษุแหรกน้ำตาตก, ลมชักให้ปากเบี้ยวและจักษุมืด, เจ็บจักษุแฉะไข้จับ, ต้อเกิดในตา, ลมให้หูหนวกทั้งสองข้าง, ลมมีพิษจับดั่งพิษไข้เหนือ, ไข้เจ็ลียง, สันนิบาตปะกัง, ลมจับชักสะทกให้เจ็บอก, อัมตะพฤษ

การรักษา กดจุดตามแผนนวด และให้ยาบำรุงโลหิต ใช้กระสายยารสร้อน เพื่อจุดไฟย่อยและบำรุงโลหิตที่ไปหล่อเลี้ยงปฏิวธาตุ

วิเคราะห์กลไก เป็นกรณีเพลิงธาตุหย่อน ที่เกิดจากกองอาโปพิบัติ กระทบทำให้ปิตตะหย่อน วาตะหย่อน เสมหะกำเริบ ทำให้กองปฏิว ๒๐ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ เช่น

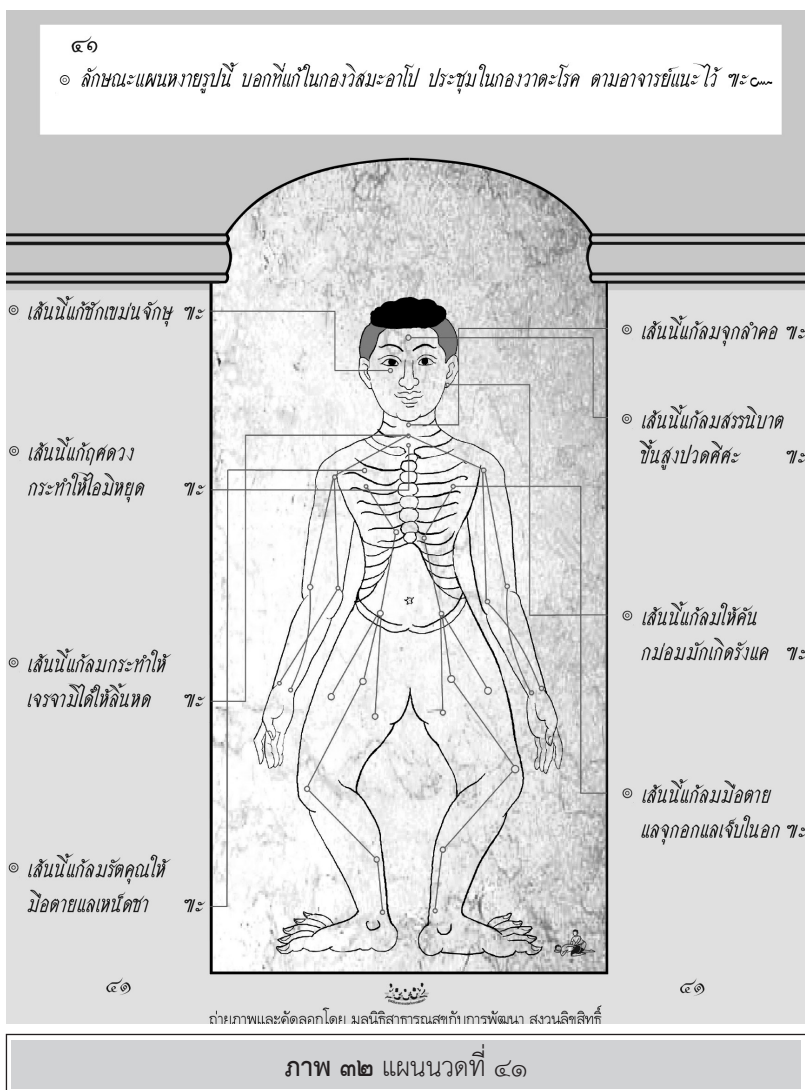
- ๑) ตาฝ้าฟาง ตามืดมัว, เป็นต้อที่ตา, หูหนวก
- ๒) ชัก ปากเบี้ยว, สันนิบาตปะกัง
- ๓) อื่นๆ ได้แก่ ลมมีพิษจับดั่งพิษไข้เหนือ, ไข้เจ็ลียง, ลมจับชักสะทกให้เจ็บอก, อัมตะพฤษ

แผนภูมิ ๑๑ กลไกการเกิดสมะอาโป ประชุมในกองสมุฏฐาน

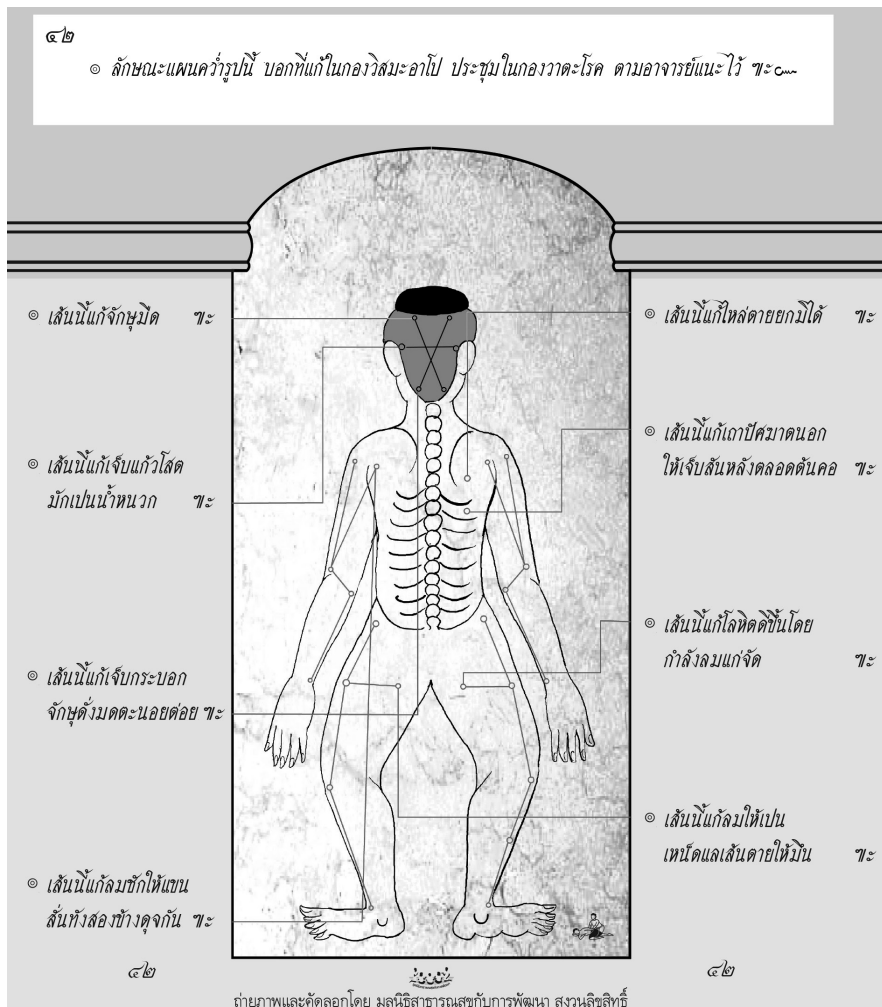
๒) วิสมะฮาโป

แผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๔๑ และ ๔๒ บอกที่แก้ในกองวิสมะฮาโป ประชุมในกองวาตะโรค ดังนี้

๔๒

๑ ลักษณะแผนคว่ำรูปนี้ บอกตำแหน่งในกองวิสมะอาโป ประชุมในกองวาตะโรค ตามอาจารย์แนะไว้ ๗๖๐๐๐

ภาพ ๓๓ แผนนวดที่ ๔๒

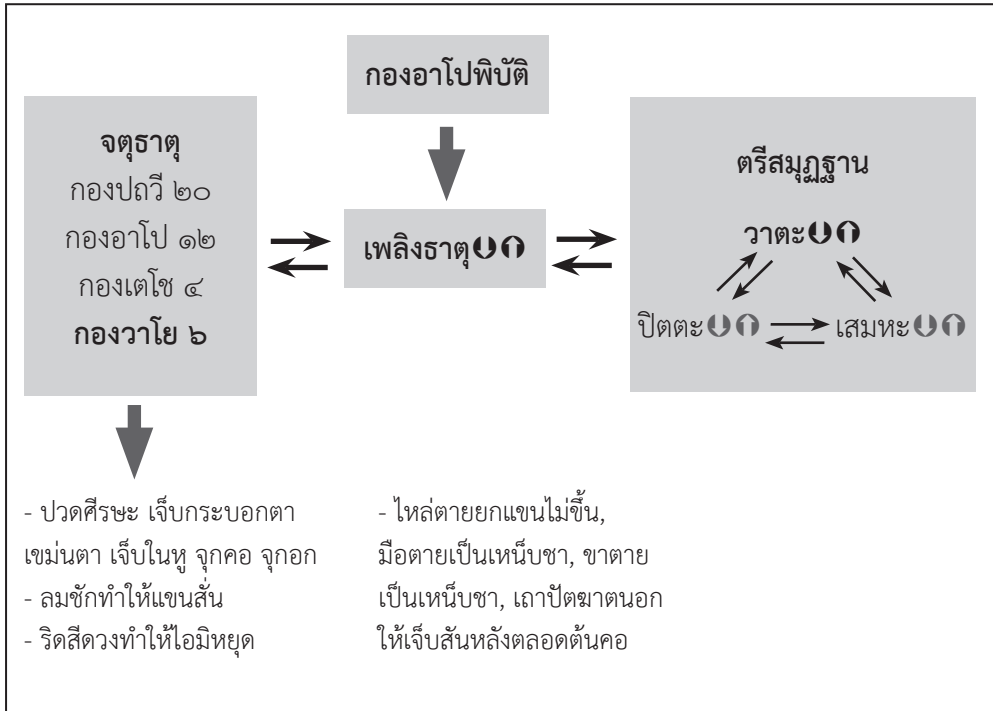
โรคและอาการ ชักเขม่นจักจุ, ริดสีดวงทำให้ไอมีหยุด, ลมทำให้เจรจามีได้ให้ล้นหด, ลมจุกลำคอ, ลมสันนิบาตขึ้นสูงปวดศีรษะ, ลมให้คันกระหม่อมมักเกิดรังแค, ลมมือตายแล จุกอกเจ็บในอก, ลมรัดคุณให้มือตายแลเหน็บชา, จักจุมีด, เจ็บแก้วโสดมักเป็นน้ำหนวก, เจ็บ กระบอกจักจุต้งมดตะนอยต่อ, ลมชักให้แขนสั่น, ไหล่ตายยกมิได้, เถาปัดฆาตนอกให้เจ็บ สันหลังตลอดต้นคอ, โลหิตดีขึ้นโดยกำลังลมแก้จัด, ลมให้เป็นเหน็บและเส้นตายให้มัน

การรักษา กดจุดตามแผนนวด และให้ยาแก้ในกองวาโยธาตุให้อาการทุเลาลง แล้ว จึงประกอบยาแก้ในกองเตโชธาตุตามสมุฏฐานและฤดูให้กินต่อไป

วิเคราะห์กลไก เป็นกรณีเพลิงธาตุไม่สม่ำเสมอ ที่เกิดจากกองวาโยพิบัติ กระทบ ทำให้วาตะแปรปรวน ทำให้กองวาโย ๖ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ เช่น

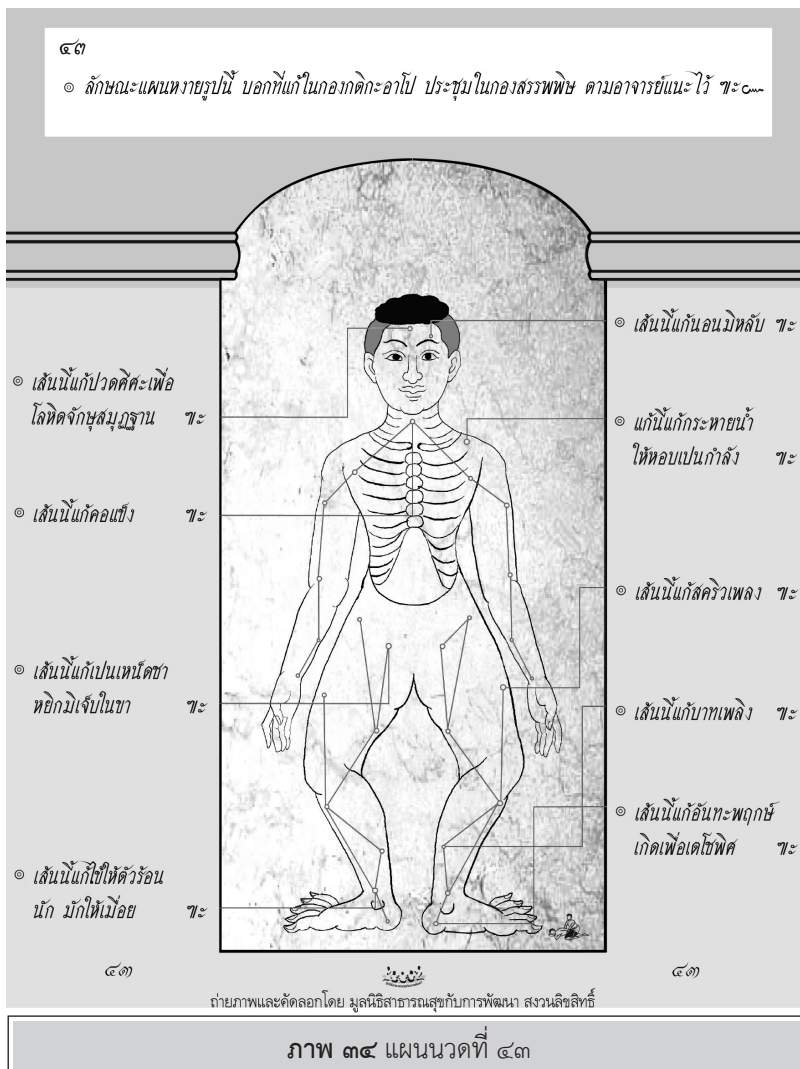
- ๑) ปวดศีรษะ เจ็บกระบอกตา เขม่นตา เจ็บในหู จุกคอ จุกอก
- ๒) ลมชักทำให้แขนสั่น
- ๓) ริดสีดวงทำให้ไอมีหยุด
- ๔) ไหล่ตายยกแขนไม่ขึ้น, มือตายเป็นเหน็บชา, ขาตายเป็นเหน็บชา, เถาปัดฆาตนอก ให้เจ็บสันหลังตลอดลำคอ

แผนภูมิ ๑๒ กลไกการเกิดวิสมะอาโป ประชุมในกองวาตะโรค

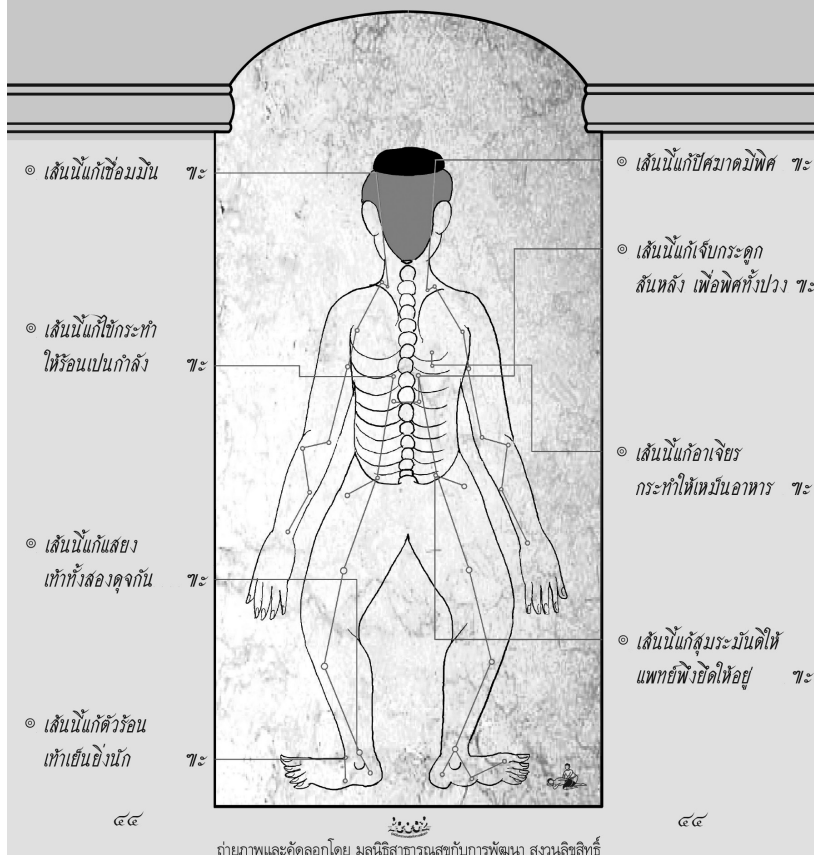
๓) กติกะอาโป

แผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๔๓ และ ๔๔ บอกที่แก้ในกองกติกะอาโป ประชุมในกองสรรพพิช ดังนี้

๔๔

๑ ลักษณะแผนคว่ำรูปนี้ บอกที่แก่ในกองดึกะฮาโป ประชุมในกองสรรพพิษ ตามอาจารย์แนะไว้ ๗๖๐๐

ภาพ ๓๕ แผนนวดที่ ๔๔

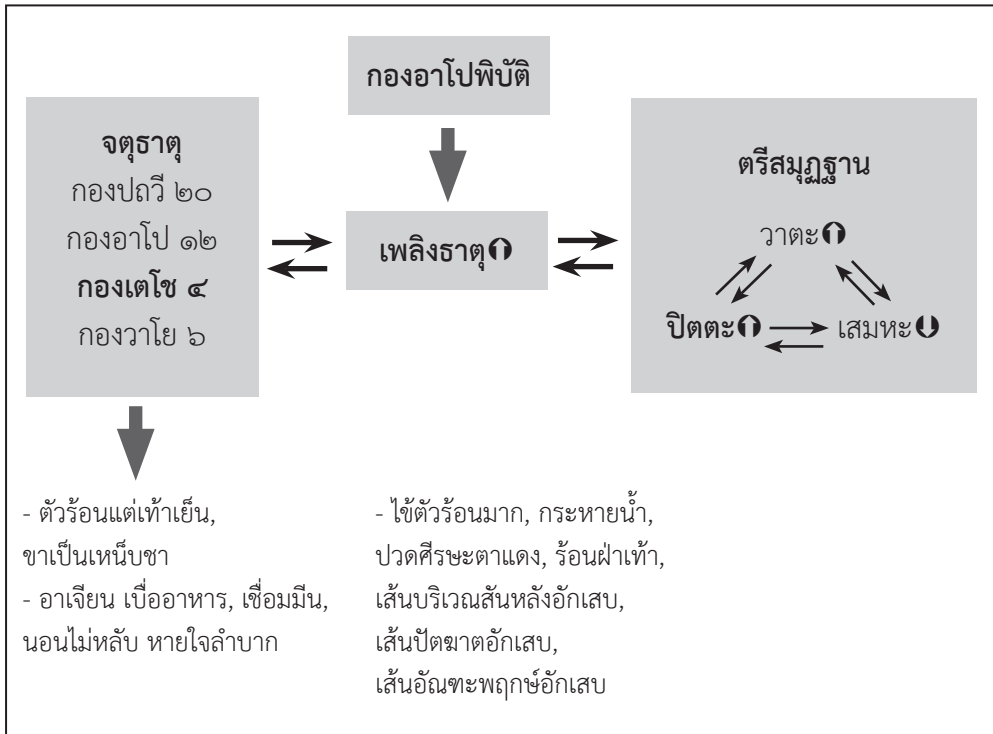
โรคและอาการ ใช้ตัวร้อนมากให้เมื่อย, นอนไม่หลับ, เชื่อมมึน, กระจายน้ำให้หอบ เป็นกำลัง, ตัวร้อนเท้าเย็นยิ่งนัก, เหน็บชาหิกลิมิเจ็บในขา, คอแข็ง, เจ็บกระดูกสันหลังเพื่อ พิษทั้งปวง, อันตะพฤษเกิดเพื่อเตโชพิษ, ปิตฆาตมิพิษ, ปวดศีรษะเพื่อโลหิตจักษุสมุฏฐาน, อาเจียนกระทำให้เหม็นอาหาร, สะคริวเพลิง, บาทเพลิง, แสยงเท้า, สุมนันติ

การรักษา กัดจุดตามแผนนวอด และให้ใช้ยารสเค็มขม อาหารรสเย็น ชโลมยาเย็น บ่อย ๆ

วิเคราะห์กลไก เป็นกรณีเพลิงธาตุแรงกล้า ที่เกิดจากกองอาโปพิบัติ กระทบทำให้ ปิตตะกำเริบ วาตะกำเริบตาม เสมหะหย่อน ทำให้กองเตโช ๔ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการ ต่าง ๆ เช่น

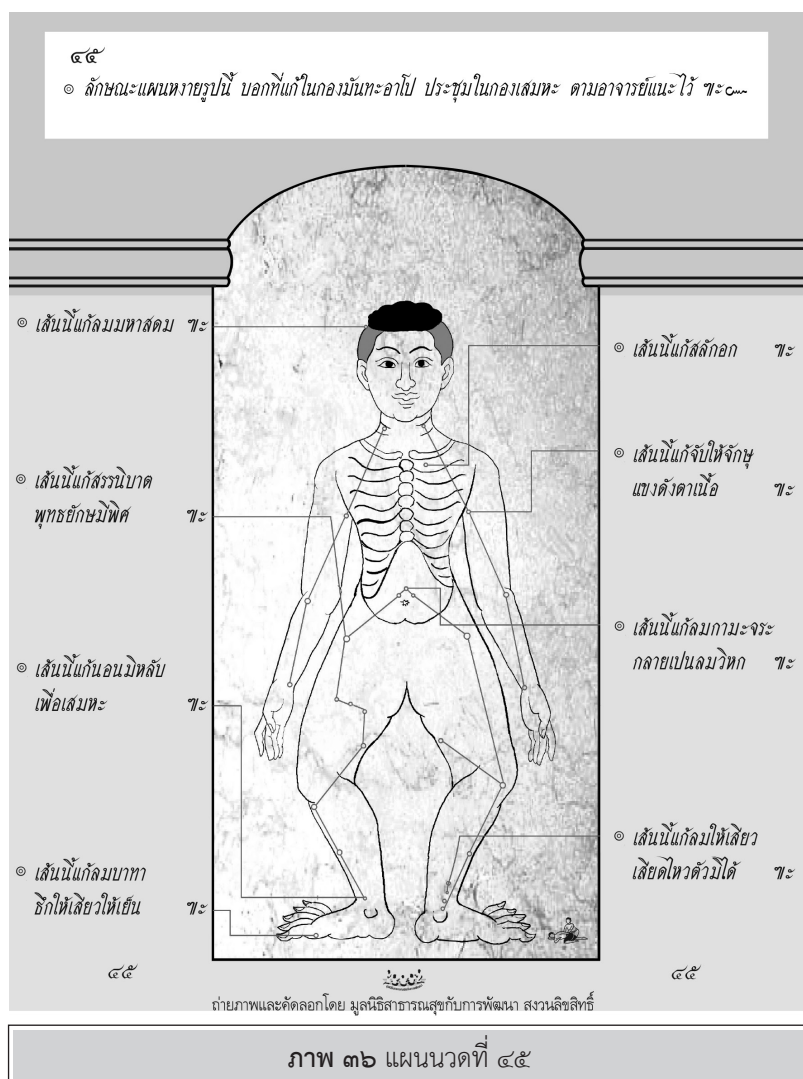
- ๑) ตัวร้อนแต่เท้าเย็น, ขาเป็นเหน็บชา
- ๒) อาเจียน เบื่ออาหาร, เชื่อมมึน, นอนไม่หลับ หายใจลำบาก
- ๓) ใช้ตัวร้อนมาก, กระจายน้ำ, ปวดศีรษะตาแดง, ร้อนฝ่าเท้า, เส้นบริเวณสันหลัง อักเสบ, เส้นปิตฆาตอักเสบ, เส้นอันตะพฤษอักเสบ

แผนภูมิ ๑๓ กลไกการเกิดกติกะอาโป ประชุมในกองสรพพิช

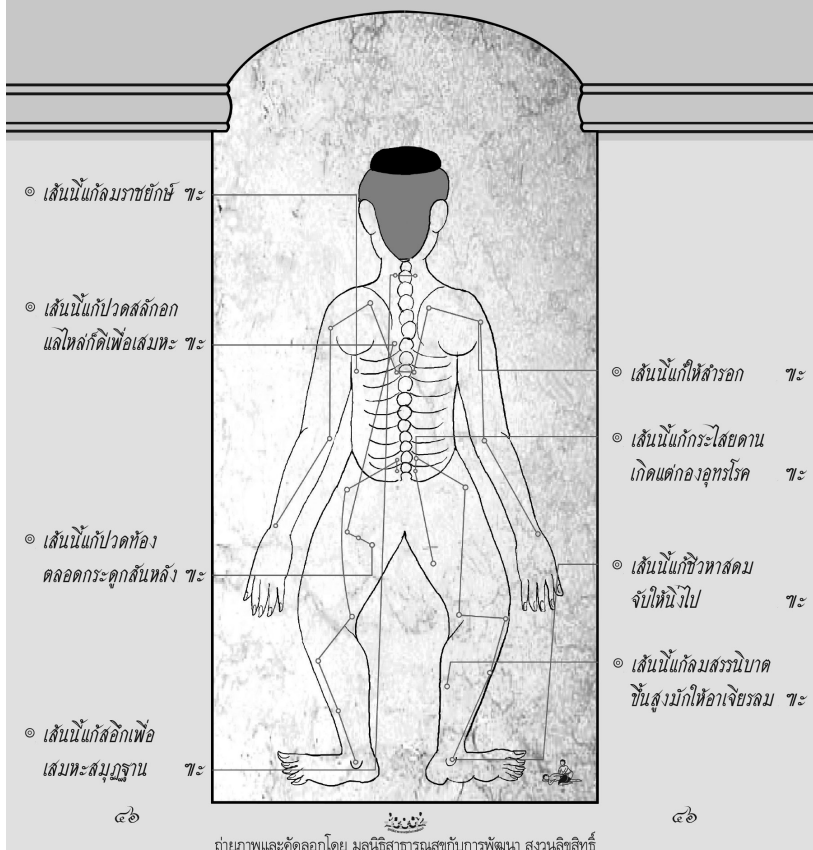
๔) มันทะอาโป

แผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๔๕ และ ๔๖ บอกที่แก้ในกองมันทะอาโป ประชุมในกองเสมหะ ดังนี้

๔๖

๑ ลักษณะแผนคว่ำรูปนี้ บอกที่แก้มในกองมันทะอาโป ประชุมในกองเสมหะ อาจารย์ท่านแนะไว้ ๗๖๐๐๐

ภาพ ๓๗ แผนนวดที่ ๔๖

โรคและอาการ ปวดเสมหะ, ปวดมานเสมหะมีพิษ, มานเสมหะ, เสมหะเหนียว, เสมหะปะอก, สะอึกเพื่อเสมหะ, กล่อนแห้ง, กล่อนน้ำ, กร่อนน้ำให้ปัสสาวะบ่อย, ปวดศีรษะ ริดสีดวง, ขบศีรษะเป็นกำลัง, เสียคราวข้าง, ปัดฆาตขวา, ปลายปัดฆาตเบือนคอมิได้, ข้อมือ เคล็ด, ลื่นกระด้าง เจริจามิซัด, มือเหน็บชา, แขนตาย, มือตายทั้งสอง, อัมพาต, อัมพาตมีพิษ ให้เสโทตก, โสกะโรค

การรักษา กัดจุดในแผนนวด และให้ชูกำลังแก้เหนื่อยหอบโดยใช้ยารสสุขุม และ ยารสเผ็ดร้อนแก้เตโชธาตุ แก้ท้องขึ้นเพื่อเสียดแทง เมื่ออาการทุเลาลงแล้ว จึงประกอบยาแก้ ในกองเตโชธาตุให้ต้องตามสมุฏฐานและฤดูให้กินต่อไป

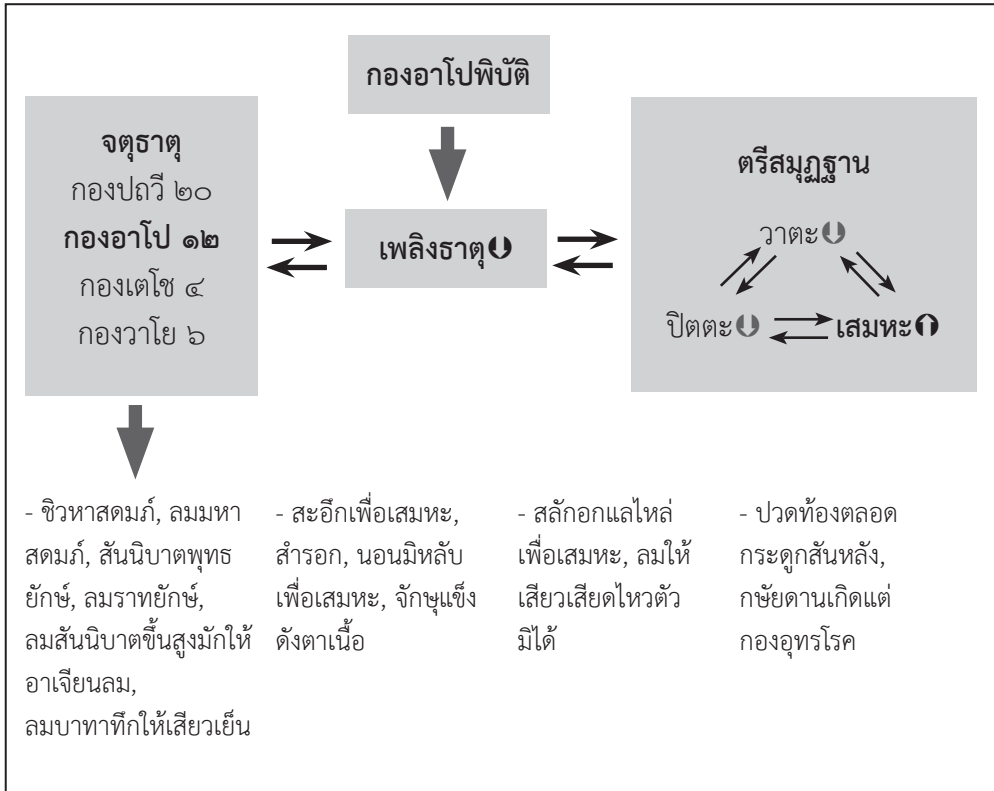
วิเคราะห์กลไก เป็นกรณีเพลิงธาตุหย่อน ที่เกิดจากกองอาโปพิบัติ กระทบทำให้ ปิตตะหย่อน วาตะหย่อนตาม เสมหะกำเริบ ทำให้กองอาโป ๑๒ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการ ต่าง ๆ เช่น

๑) อัมพาต, มือเหน็บชา, แขนตาย มือตายทั้งสอง, ลื่นกระด้าง เจริจามิซัด, ลมปัดฆาต, ปลายปัดฆาตเบือนคอมิได้, ข้อมือเคล็ด

๒) ปวดศีรษะริดสีดวง ขบศีรษะเป็นกำลัง

๓) ปวดมวนในท้อง, ถ่ายเป็นมูก, เสมหะข้นเหนียว, มีเสมหะมากในอก, มีน้ำคั่งทำให้ บวมตามร่างกาย, เสมหะจับตัวกันเป็นก้อน แปรเป็นโรคกล่อน

แผนภูมิ ๑๔ กลไกการเกิดมันทะอาโป ประชุมในกองเสมหะ

๓.๖.๓ อสุรินทัญญาณธาตุ เกิดแต่กองวาโยพิบัติ

แผนนวดจารีกวัดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๒๗, ๒๘ บอกกำเนิดอสุรินทัญญาณธาตุ เกิดแต่กองวาโยพิบัติ จำแนกเป็น ๔ ลักษณะย่อย ได้แก่ สมะวาโย วิสมะวาโย กติกะวาโย และ มันทะวาโย ซึ่งอธิบายความหมายได้ดังนี้

๑) สมะวาโย คือ เพลิงธาตุหย่อนที่เกิดจากกองวาโยพิบัติ กระทบต่อตรีสมุฏฐาน ทั้ง ปิตตะสมุฏฐาน วาตะสมุฏฐาน และเสมหะสมุฏฐาน ทำให้กองปถวี ๒๐ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ

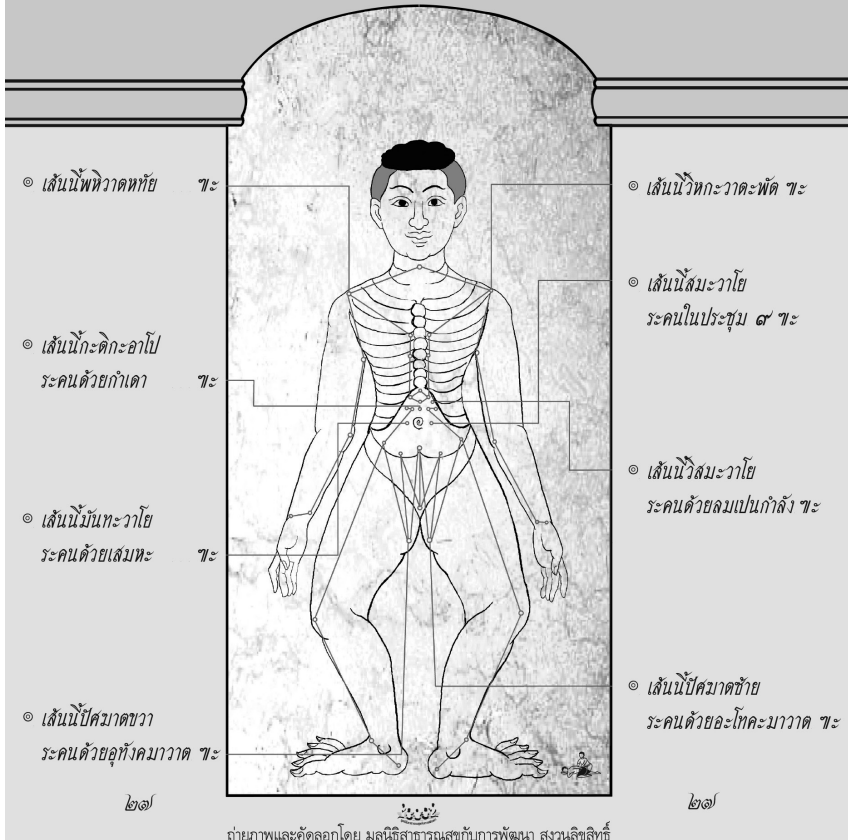
๒) วิสมะวาโย คือ เพลิงธาตุไม่เสมอที่เกิดจากกองวาโยพิบัติ กระทบต่อวาตะสมุฏฐาน ทำให้กองวาโย ๖ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ

๕) กติกะวาโย คือ เพลิงธาตุแรงกล้าที่เกิดจากกองวาโยพิบัติ กระทบต่อปิตตะสมุฏฐาน ทำให้กองเตโช ๔ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ

๖) มันทะวาโย คือ เพลิงธาตุหย่อนที่เกิดจากกองวาโยพิบัติ กระทบต่อเสมหะสมุฏฐาน ทำให้กองอาโป ๑๒ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ

๒๗

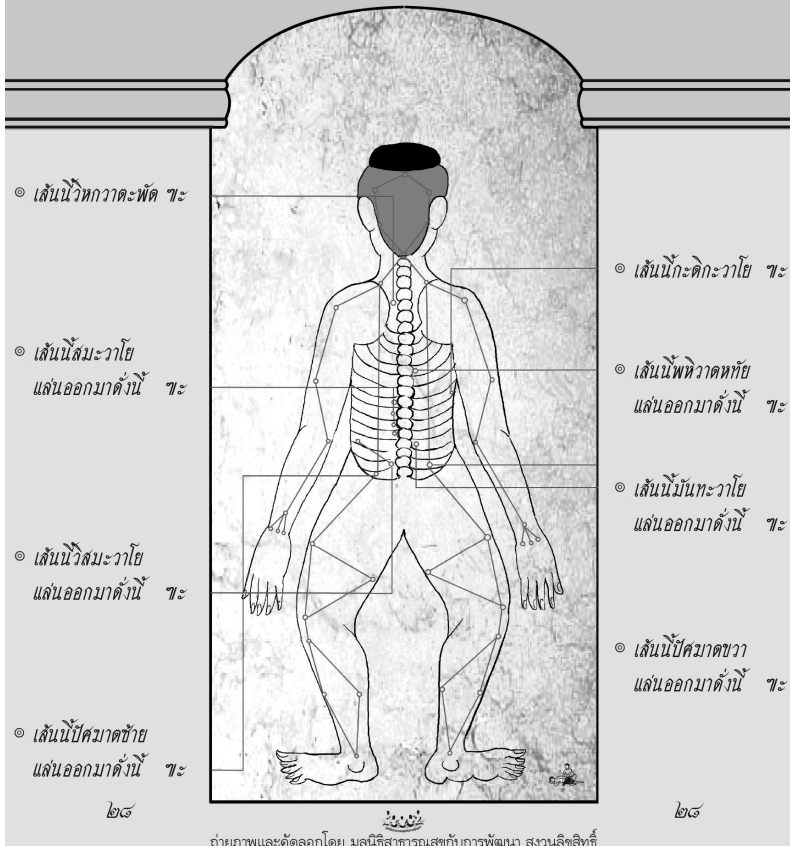
๑ ลักษณะแผนทนายรูปนี้ บอกกำหนดอะสุริยพันธุณธาตุ เกิดแต่กอวายุพิบัติ ๗๐๐

ภาพ ๓๘ แผนนวดที่ ๒๗

๒๘

๑ ลักษณะแผนคว่ำรูปนี้ บอกกำหนดอะสุรินทัญญาณธาตุ เกิดแต่กองวาโยพิบัติ ๗๐๐

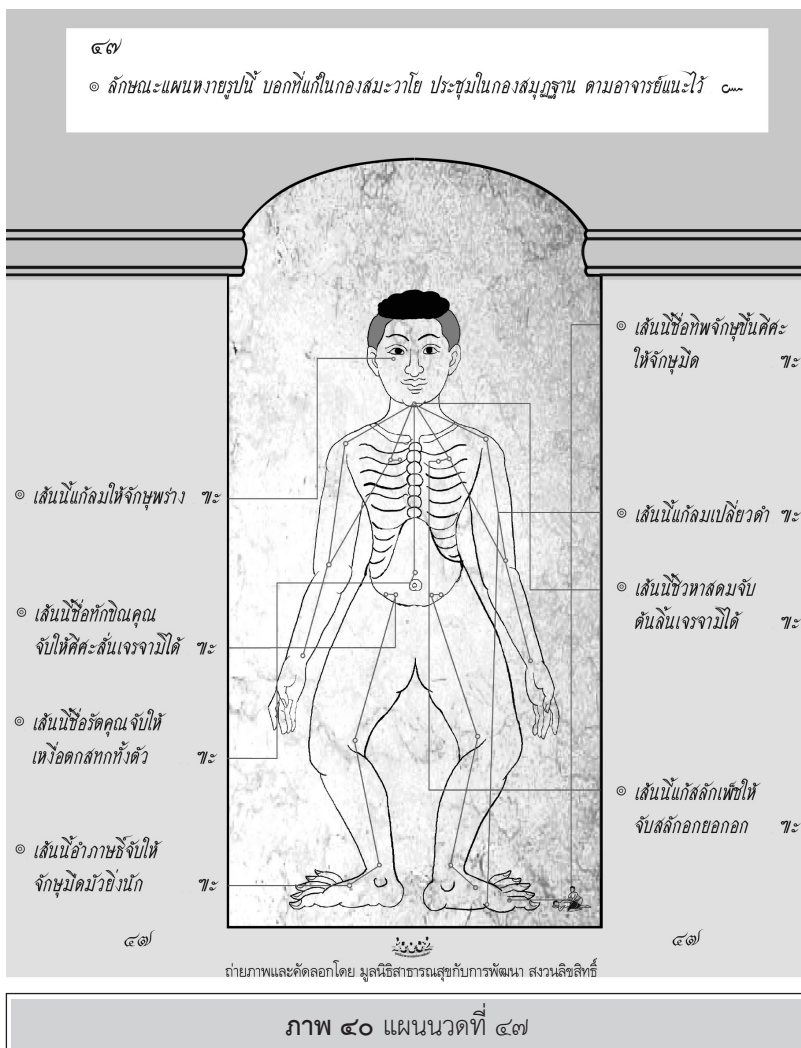
ถ่ายภาพและตัดลอกโดย มูลนิธิสืมาวาทะกับการพัฒนา สรรพคุณวิเศษ

ภาพ ๓๙ แผนนวดที่ ๒๘

เมื่อวิเคราะห์เฉพาะแผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๔๗-๕๕ ซึ่งแสดงตำแหน่งเส้นของจุดที่ใช้แก้โรคและอาการอสุรินทัญญาณธาตุ เกิดแต่กองวาโยพิบัติ ร่วมกับการใช้แนวทางการบำบัดโดยใช้ยาตามตำราของหม่อมเจ้าเจ๊ก ทินกร สามารถอธิบายความรู้จากการวิเคราะห์ที่ได้ดังต่อไปนี้

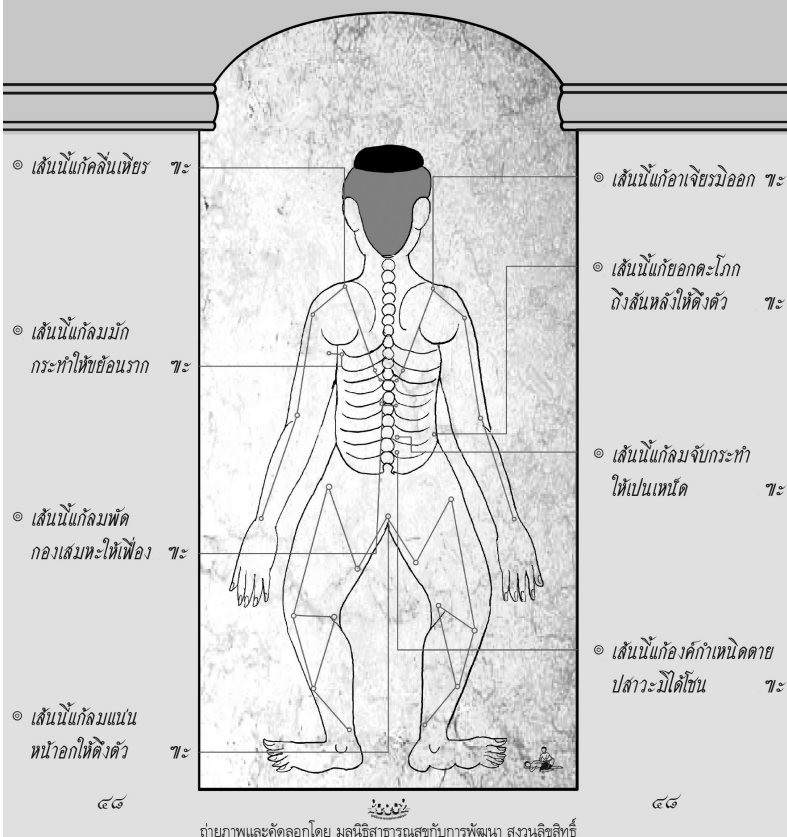
១) សមະវាយ

แผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๔๗ และ ๔๘ บอกที่แก้มในกองสมะวาโย ประชุมในกอง
สมุฏฐาน ดังนี้

๔๒

๑ ลักษณะแผนคว่ำรูปนี้ บอกที่พนักในกองสมะวาโย ประชุมในกองสมุฏฐาน ตามอาจารย์แนะไว้ ๗๖๐

ภาพ ๔๑ แผนนวตที่ ๔๘

โรคและอาการ ลมให้จักษุพร่าง, คลื่นเหียน, ลมกระทำให้อ่อนร่าก, อาเจียนมื่ออก, ลมพัดกองเสมหะให้เพื่อง, ลมแน่นหน้าอกให้ต้งตัว, ยอกสะโพกถึงสันหลังให้ต้งตัว, สลักเพชร ให้จับสลักออกยกออก, ลมจับกระทำให้เป็นเหน็บ, ลมเปลี่ยวดำ, องค์กำเนิตตาย ปัสสาวะ มิโชน, ทักขิณคุณ จับให้ศึระะสัน เจริจามีได้, รัตคุณ จับให้เหงื่อตกสะทกทั้งตัว, อัมพาตจับ ให้จักษุมืดมัวย้งนั้ก, ทิพจักษุ ขึ้นศึระะให้จักษุมืด, ชิวหาสดมภ์จับตันลัน เจริจามีได้

การรักษา กตจุตตามแผนนวด และให้ยาบำรุงเตโชธาตุให้อาการทุเลาลง แล้วจึง ประกอบยาให้สอดคล้องตามสมุฏฐานและฤดูให้กินต่อไป

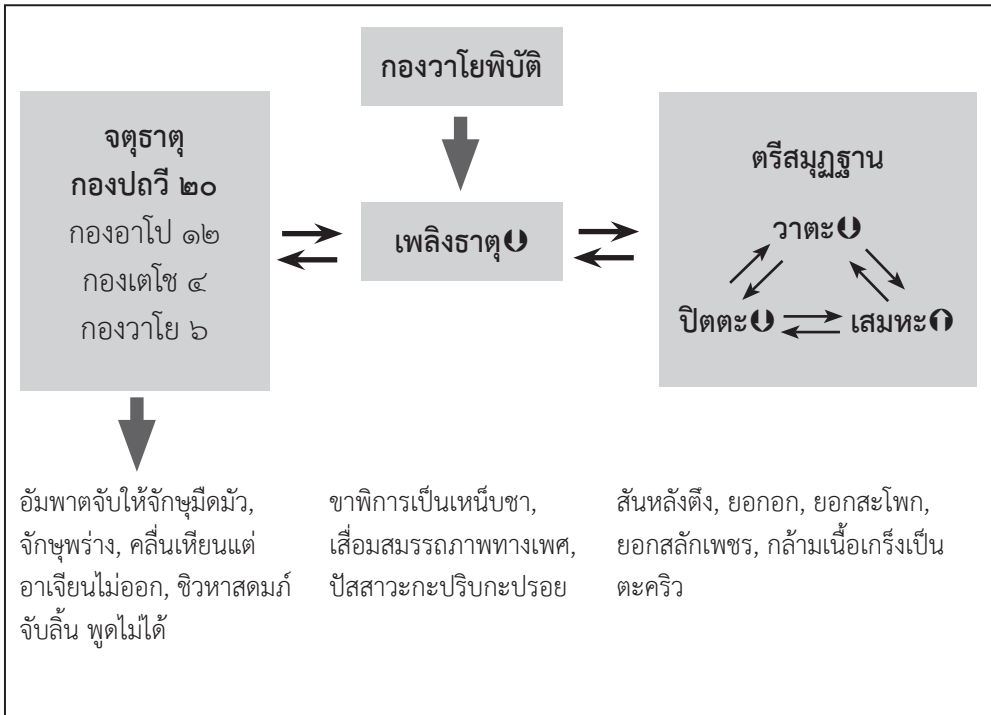
วิเคราะห์กลไก เป็นกรณีเพลิงธาตุหย่อน ที่เกิดจากกองวาโยพิบัติ กระทบทำให้ปิตตะ หย่อน วาตะหย่อน เสมหะกำเริบ ทำให้กองปถวี ๒๐ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ เช่น

๑) อัมพาตจับให้จักษุมืดมัว, จักษุพร่าง, คลื่นเหียนแต่อาเจียนมื่ออก, ชิวหาสดมภ์ จับลัน พุดไม่ได้

๒) ขาพิการเป็นเหน็บชา, เสื่อมสมรรถภาพทางเพศ, ปัสสาวะกะปริบกะปรอย

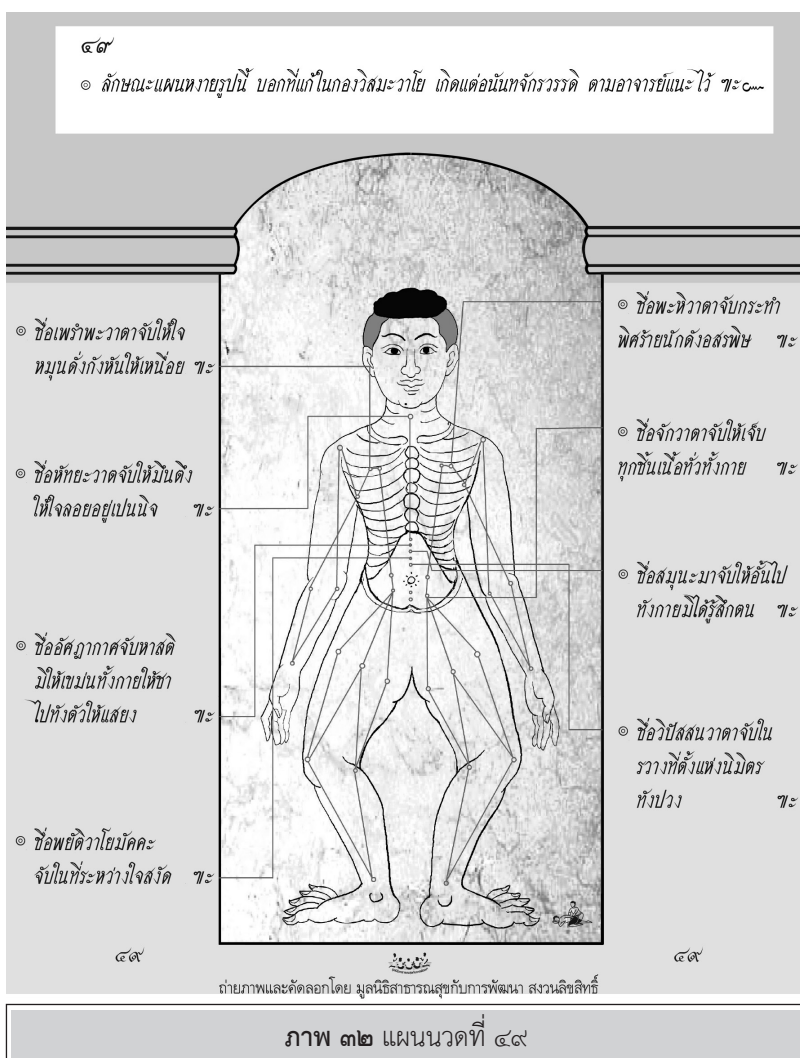
๓) สันหลังต้ง, ยกออก, ยอกสะโพก, ยอกสลักเพชร, กล้ามเนื้อเกร็งเป็นตะคริว

แผนภูมิ ๑๕ กลไกการเกิดสมะวาโย ประชุมในกองสมุฏฐาน

๒) วิสมะวาโย

แผนนวดจารีกวัตพระเชตุพนฯ แผนที่ ๔๙ และ ๕๐ บอกที่แก้ในกองวิสมะวาโย ประชุมในกองวาตะโรค ดังนี้

๕๐

๐ ลักษณะแผนคว่ำรูปนี้ บอกที่แก่ในกองวิสมะวาโย ประชุมในกองวตะโรค ตามอาจารย์แนะไว้ ๗๕๐๐๐

๐ เส้นนี้แก้ปวดเสมหะ ๗๕

๐ เส้นนี้แก้โรคอาหาร
มิได้ ไม่วิศ ๗๕

๐ เส้นนี้แก้รำกลบเปล้า ๗๕

๐ เส้นนี้แก้ปวดลิ้นข้าง
และชายโครงทั้งสอง ๗๕

๐ เส้นนี้แก้ตัวโง่อยู่
มิให้ตัวได้ ๗๕

๐ เส้นนี้แก้ตัวแดง ๗๕

๐ เส้นนี้แก้จุกอก ๗๕

๐ เส้นนี้แก้มือแลเท้า
ตายทั้งสองข้าง ๗๕

๐ เส้นนี้แก้หิวหาแรงมิได้ ๗๕

๐ เส้นนี้แก้คางทูม และ
ท่ายใจช็อคกลืน ๗๕

๐ เส้นนี้แก้หอบเป็นกำ
มักเกิดลมมิพัก ๗๕

๐ เส้นนี้แก้ร้อนในอก ๗๕

๕๐

๕๐

๕๐

ถ่ายภาพและคัดลอกโดย มูลนิธิสาธารณสุขกับการพัฒนา สกว.ลิขสิทธิ์

ภาพ ๓๓ แผนนวดที่ ๕๐

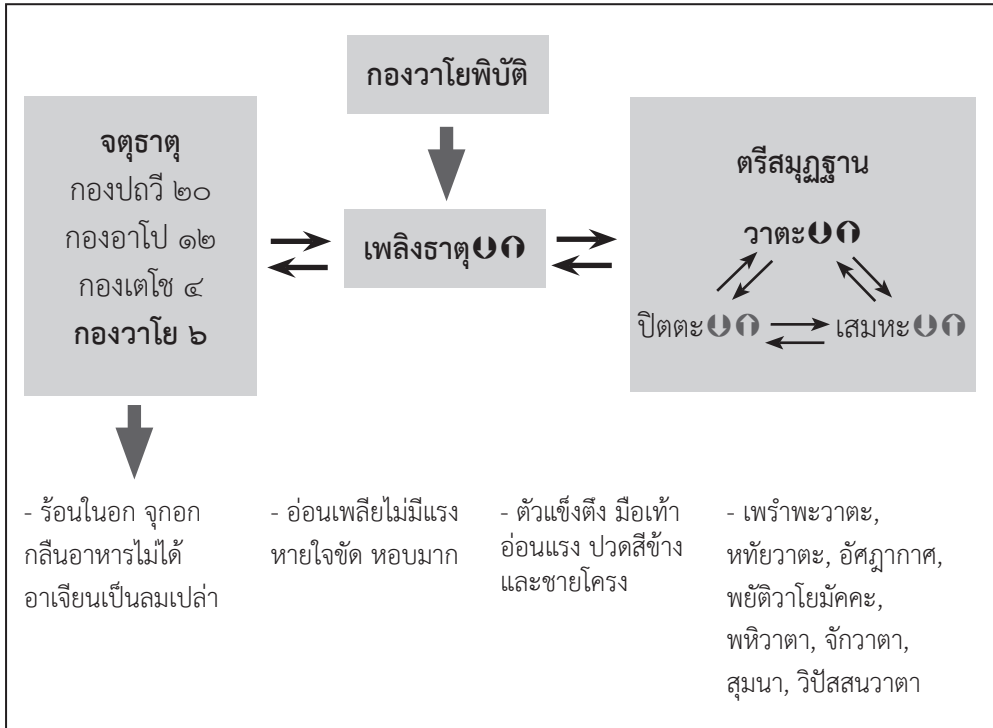
โรคและอาการ ปวดเสมหะ, บริโภคอาหารไม่ได้ ไม่มีรส, รากลมเปล่า, ร้อนในอก, ปวดสีข้างและชายโครงทั้งสอง, ตัวโก่งอยู่มิให้ตั้งตัวได้, ตัวแข็ง, จุกอก, มือและเท้าตายทั้งสองข้าง, แก้วหาแรงมิได้, คางทุมและหายใจขัดดอกสะอื่น, เพราพะวตะ จับให้ใจหม่นดั่งกัณฑ์ให้เหนื่อย, หทัยวตะ จับให้มันดั่งใจลอยอยู่เป็นนิจ, อัศฎากาศ จับหาสติมิได้ เขม่นทั้งกายให้ซาไปทั้งตัว ให้เสียง, พยัติวโยมคคะ จับในที่ระหว่างใจสัจ, พหิวาตา จับกระทำพิษร้ายนักดังอสรพิษ, จักวตา จับให้เจ็บทุกชั้นเนื้อทั่วทั้งกาย, สุมนา จับให้อันไปทั้งกาย มิได้รู้สึกตน, วิปัสสนวตา จับในระหว่างที่ตั้งแห่งนิมิตรทั้งปวง, หอบเป็นกำลัง มักเกิดลมมีพิษ

การรักษา กดจุดตามแผนนวด และให้ยาแก้ในกองวาโยธาตุให้อาการทุเลาลง แล้วจึงประกอบยาแก้ในกองเตโชธาตุตามสมุฏฐานและฤดูให้กินต่อไป

วิเคราะห์กลไก เป็นกรณีเพลิงธาตุไม่สม่ำเสมอ ที่เกิดจากกองวาโยพิบัติ กระทบทำให้วตะแปรปรวน ทำให้กองวาโย ๖ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ เช่น

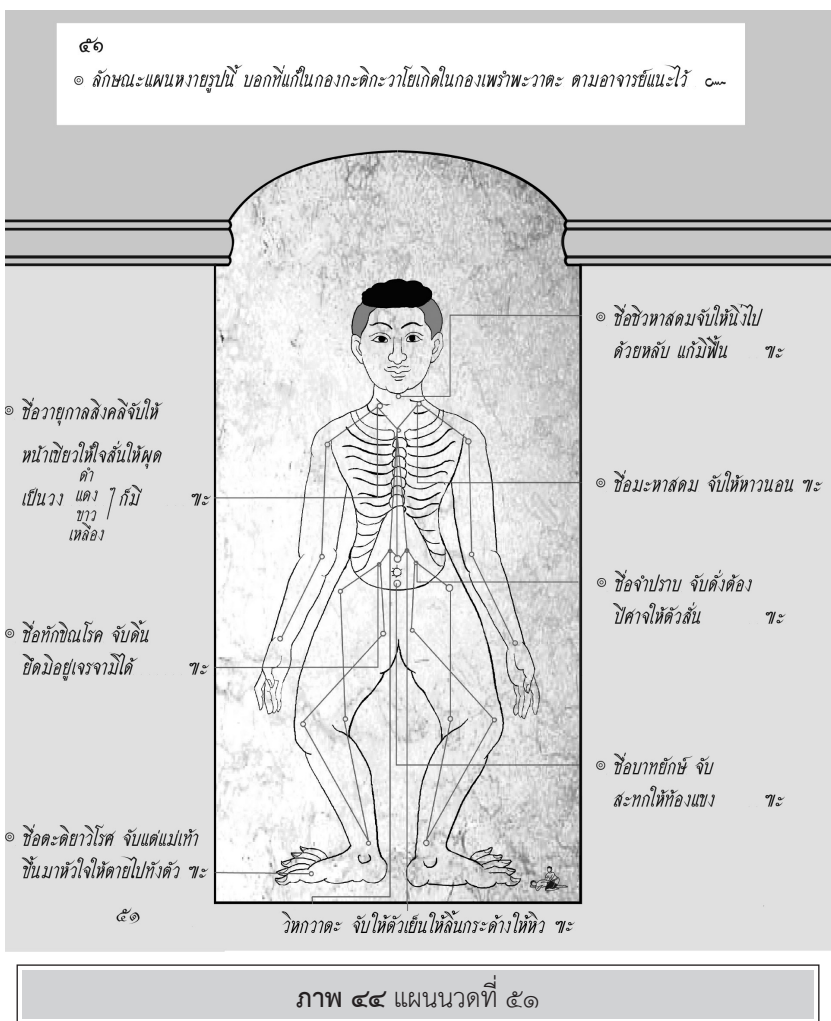
- ๑) ร้อนในอก จุกอก กลืนอาหารไม่ได้ อาเจียนเป็นลมเปล่า
- ๒) อ่อนเพลียไม่มีแรง หายใจขัด หอบมาก
- ๓) ตัวแข็งตึง มือเท้าอ่อนแรง ปวดสีข้างและชายโครง
- ๔) อื่น ๆ ได้แก่ เพราพะวตะ, หทัยวตะ, อัศฎากาศ, พยัติวโยมคคะ, พหิวาตา, จักวตา, สุมนา, วิปัสสนวตา

แผนภูมิ ๑๖ กลไกการเกิดวิสมะวาโย ประชุมในกองวาตะโรค

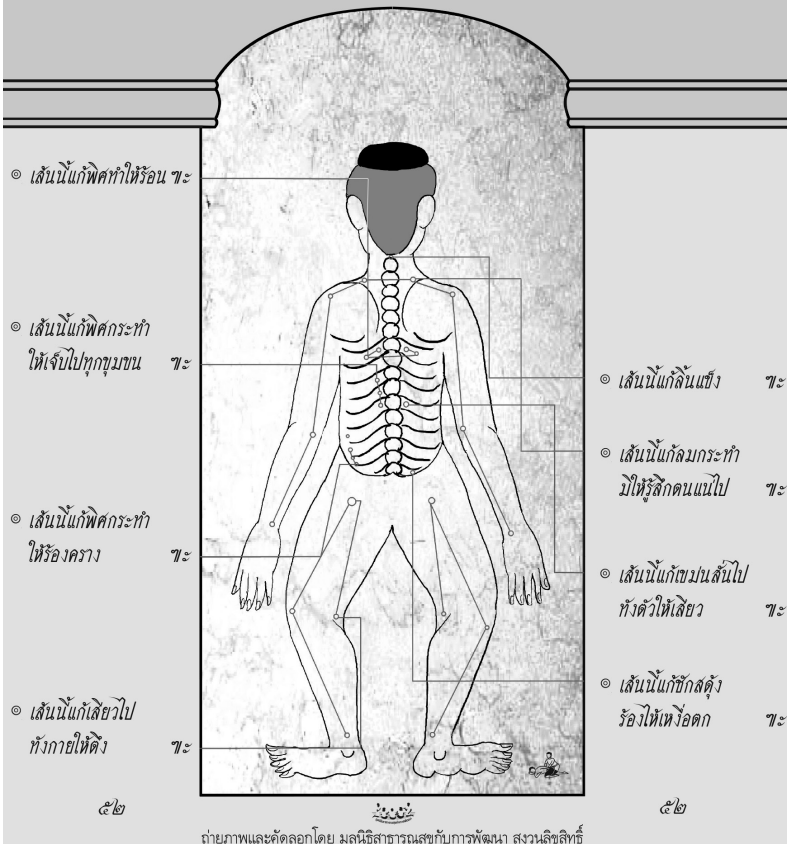
๓) กติกระวางโย

แผนนวดจารีกัณฑ์พระเชตุพนฯ แผนที่ ๕๑ และ ๕๒ บอกที่แก้ในกองกติกะวาโย
ประชุมในกองสรรพพิช ดังนี้

๕๒

๑ ลักษณะแผนคว่ำรูปนี้ บอกตำแหน่งในกองตักกะวาโย ประชุมในกองสรรพพิษ ตามอาจารย์แนะไว้ ๗๖๐...

ภาพ ๔๕ แผนนวดที่ ๕๒

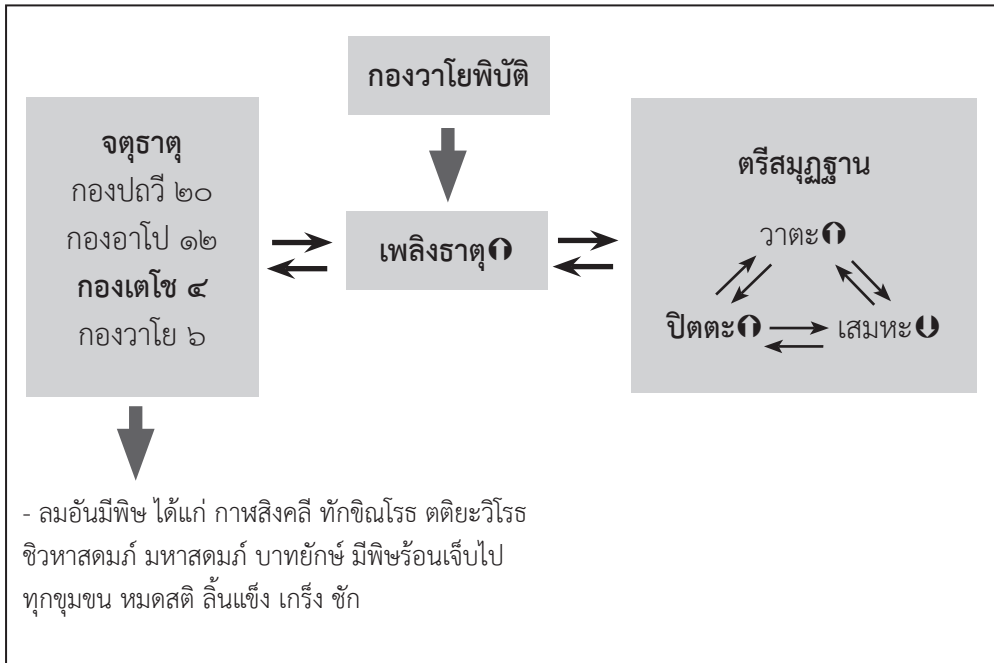
โรคและอาการ วายุกาลสังคลีจับให้เป็นวงดำ-แดง-ขาว-เหลือง, ทักขินโรธจับดิน ยึดมืออยู่ เจริญใจได้, ตติยวิโรธจับแต่แม่เท้าขึ้นมาหัวใจให้ตายไปทั้งตัว, ชิวหาสดมภ์จับให้นั่งไปด้วยหลับแก้มขึ้น, มหาสดมภ์จับให้หาวนอน, จับปราบจับตั้งต้องปีศาจให้ตัวสั้น, บาทะยักษย์จับ สะทกให้ท้องแข็ง หน้าเขียวให้ใจสั้นให้ผุด, วิหกวาตะจับให้ตัวเย็นให้ลั่น กระด้างให้หิว, พิชทำให้ร้อน ให้เจ็บไปทุกชุมชน, พิชให้ร้องคราง, เสียวไปทั้งกายให้ตึง, ลั่นแข็ง, ลมกระทำให้รู้สึกตนนั่นไป, เขม่นสั้นไปทั้งตัวให้เสียว, ชักสะดุ้ง ร้องไห้เหงื่อตก

การรักษา กัดจุดตามแผนนวด และให้ใช้ยารสเค็มขม อาหารรสเย็น ชโลมยาเย็น บ่อย ๆ

วิเคราะห์กลไก เป็นกรณีเพลิงธาตุแรงกล้า ที่เกิดจากกองวาโยพิบัติ กระทบทำให้ ปิตตะกำเริบ วาตะกำเริบตาม เสมหะหย่อน ทำให้กองเตโช ๔ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ เช่น

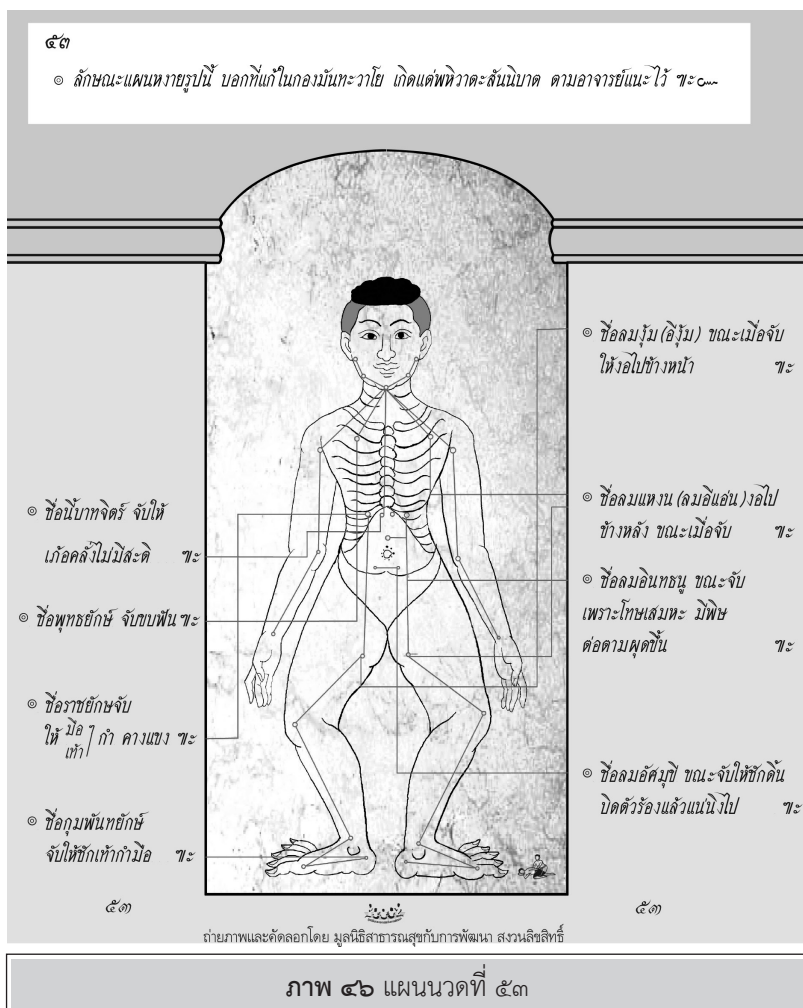
๑) เกิดลมอันมีพิษต่าง ๆ ได้แก่ กาฬสังคลี ทักขินโรธ ตติยวิโรธ ชิวหาสดมภ์ มหาสดมภ์ บาทะยักษย์ มีพิษร้อนเจ็บไปทุกชุมชน หมดสติ ลั่นแข็ง เกร็ง ชัก

แผนภูมิ ๑๗ กลไกการเกิดกติกะวาโย ประชุมในกองสรรพพิษ

๔) มันทะวาโย

แผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๕๓ และ ๕๔ บอกที่แก้ในกองมันทะวาโย ประชุมในกองเสมหะ ดังนี้

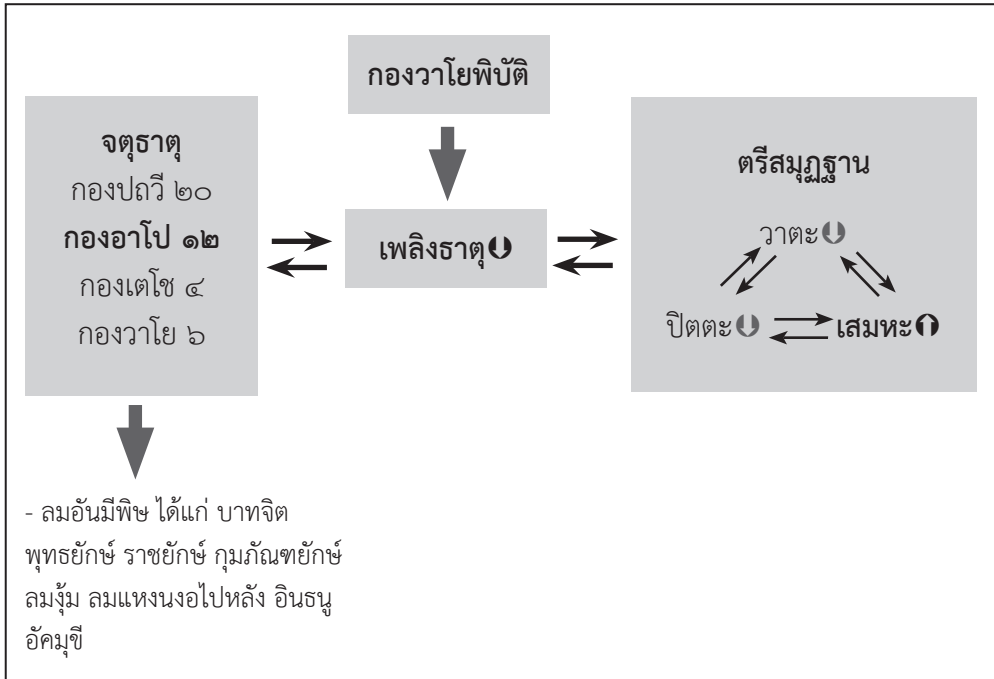
โรคและอาการ บาทจิต จับให้เพ้อคลั่งไม่มีสติ, พุทธยักษ์จับขบฟัน, ราชยักษ์จับให้มือเท้ากำ คางแข็ง, กุมภณทยักษ์ จับให้ชักเท้ากำมือ, ลมจุ่มขณะเมื่อจับให้งอไปข้างหน้า, ลมแขนนงอไปหลัง, อินธนูจับโทษเสมหะมีพิษต่อตายผุดขึ้น, อัคมุขีจับดินรื้อแล้วแน่นิ่งไป, คลั่งแก้ไข้สงบขึ้นให้นิ่งไปให้ตัวเย็น, ชักเท้ากำมือกำทั้งสองข้าง, แข็งกระด้างทั้งตัว, ลมหลังโกง, ตึงตัวย่อตัวลงมิได้ให้แน่นอก, พิษให้ร้อนตัวเป็นเปลว, จับให้นิ่งแน่นไปให้สมประดี

การรักษา กดจุดในแผนนวด และให้ชูกำลังแก้เหนื่อยหอบโดยใช้ยารสสุขุม และยารสเผ็ดร้อนแก้เตโชธาตุ แก้ท้องขึ้นเพื่อเสียดแทง เมื่ออาการทุเลาลงแล้ว จึงประคบยาแก้ในกองเตโชธาตุให้ต้องตามสมุฏฐานและฤดูให้กินต่อไป

วิเคราะห์กลไก เป็นกรณีเพลิงธาตุหย่อน ที่เกิดจากกองวาโยพิบัติ กระทบทำให้ปิตตะหย่อน วาตะหย่อนตาม เสมหะกำเริบ ทำให้กองอาโป ๑๒ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ เช่น

๑) เกิดลมอันมีพิษ ได้แก่ บาทจิต พุทธยักษ์ ราชยักษ์ กุมภณทยักษ์ ลมจุ่ม ลมแขนนงอไปหลัง อินธนู อัคมุขี

แผนภูมิ ๑๘ กลไกการเกิดมันทะวาโย ประชุมในกองเสมหะ

๓.๖.๔ อสุรินทัญญูณธาตุ เกิดแต่กองปถวีพิบัติ

แผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๒๙, ๓๐ บอกกำเนิดอสุรินทัญญูณธาตุ เกิดแต่กองปถวีพิบัติ จำแนกเป็น ๔ ลักษณะย่อย ได้แก่ สมะปถวี วิสมะปถวี กติกะปถวี และมันทะปถวี และเมื่อวิเคราะห์จากแผนนวดที่ ๕๕-๖๐ เพิ่มเติม สามารถอธิบายความหมายได้ดังนี้

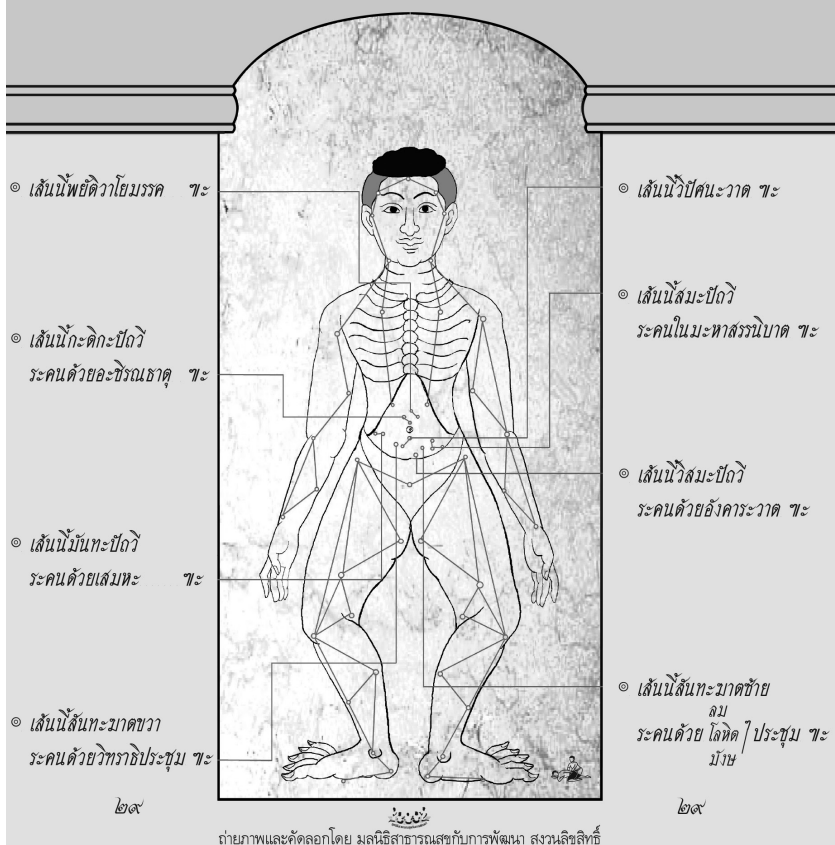
๑) สมะปถวี คือ เพลิงธาตุหย่อนที่เกิดจากกองปถวีพิบัติ (อนันตะจักรวรรดิ) กระทบต่อตรีสมุฏฐาน ทั้งปิตตะสมุฏฐาน วาตะสมุฏฐาน และเสมหะสมุฏฐาน ทำให้กองปถวี ๒๐ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ

๒) วิสมะปถวี คือ เพลิงธาตุไม่เสมอที่เกิดจากกองปถวีพิบัติ (กองตรีภูฏวตะ) กระทบต่อวาตะสมุฏฐาน ทำให้กองวาโย ๖ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ

๓) กติกะปถวี คือ เพลิงธาตุแรงกล้าที่เกิดจากกองปถวีพิบัติ (กองอำมะพฤษ) กระทบต่อปิตตะสมุฏฐาน ทำให้กองเตโช ๔ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ

๔) มันทะปถวี คือ เพลิงธาตุหย่อนที่เกิดจากกองปถวีพิบัติ (กองอำมะพาธิ) กระทบต่อเสมหะสมุฏฐาน ทำให้กองอาโป ๑๒ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ

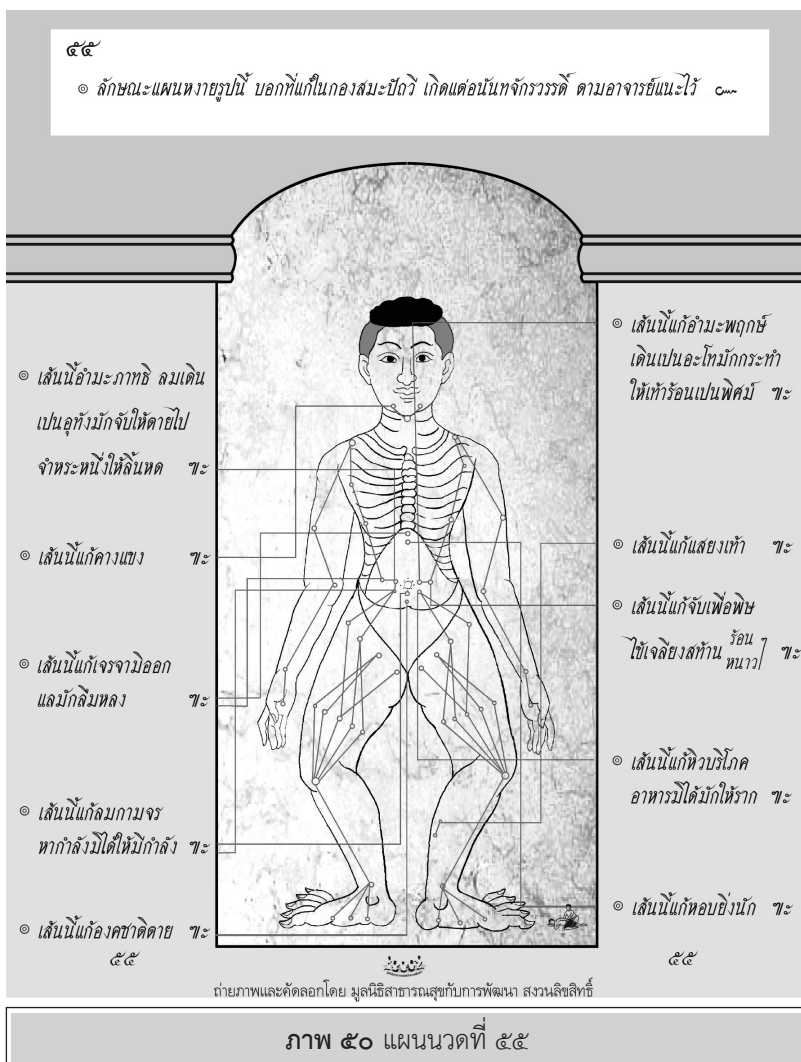
๑ ลักษณะแผนทางยุทธวิธี บอกกำหนดอะสัณฐานนฤนาธาตุ เกิดแต่กองบักวักบัต ๗๕๐๐๐

ภาพ ๔๘ แผนนวดที่ ๒๙

๑) สมะปถวี

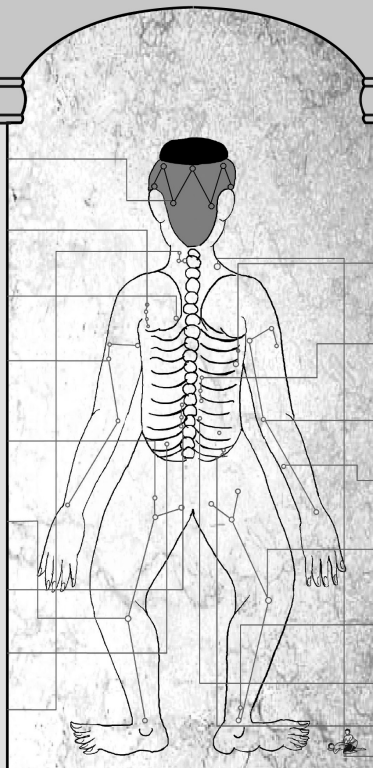
แผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๕๕ และ ๕๖ บอกที่แก้มในกองสมะปะถวี เกิดแต่อนันทะจักรวรรดิ ดังนี้

๕๖

๑ ลักษณะแผนคว่ำรูปนี้ บอกที่แก้มในกองสมะปัดวิ เกิดแต่อนันท์จักรวรรดิ ตามอาจารย์แนะไว้ ๐๐๐

- ๑ เส้นนี้แก้มคิณะสัน ๗๖
- ๑ เส้นนี้แก้มโกลด ๗๖
- ๑ เส้นนี้แก้มบักจม ๗๖
- ๑ เส้นนี้แก้มกษณมขัน ๗๖
- ๑ เส้นนี้แก้ม ๗๖
- ๑ เส้นนี้แก้มร้อน ๗๖
- ๑ เส้นนี้แก้มหลังแข็ง ๗๖
- ๑ เส้นนี้แก้มเสียดตลอดคิณะ ๗๖
- ๑ เส้นนี้แก้มคอแขง ๗๖

- ๑ เส้นนี้แก้มโกลดาย ๗๖
- ๑ เส้นนี้แก้มอกสบก ๗๖
- ๑ เส้นนี้แก้มือชาให้เย็น ๗๖
- ๑ เส้นนี้แก้มวักระดิกมิได้ ๗๖
- ๑ เส้นนี้แก้มทั้งสองตัว ๗๖
- ๑ เส้นนี้แก้มเท้าเย็นเป็นเหน็ด ๗๖
- ๑ เส้นนี้แก้มหลังโง ๗๖
- ๑ เส้นนี้แก้มเสียดชายโครง ๗๖
- ๑ เส้นนี้แก้มปอนคอมมิได้ ๗๖

๕๖

๕๖

๕๖

ถ่ายภาพและตัดลอกโดย มูลนิธิสาธารณสุขกับการพัฒนา สงวนลิขสิทธิ์

ภาพ ๕๑ แผนนวดที่ ๕๖

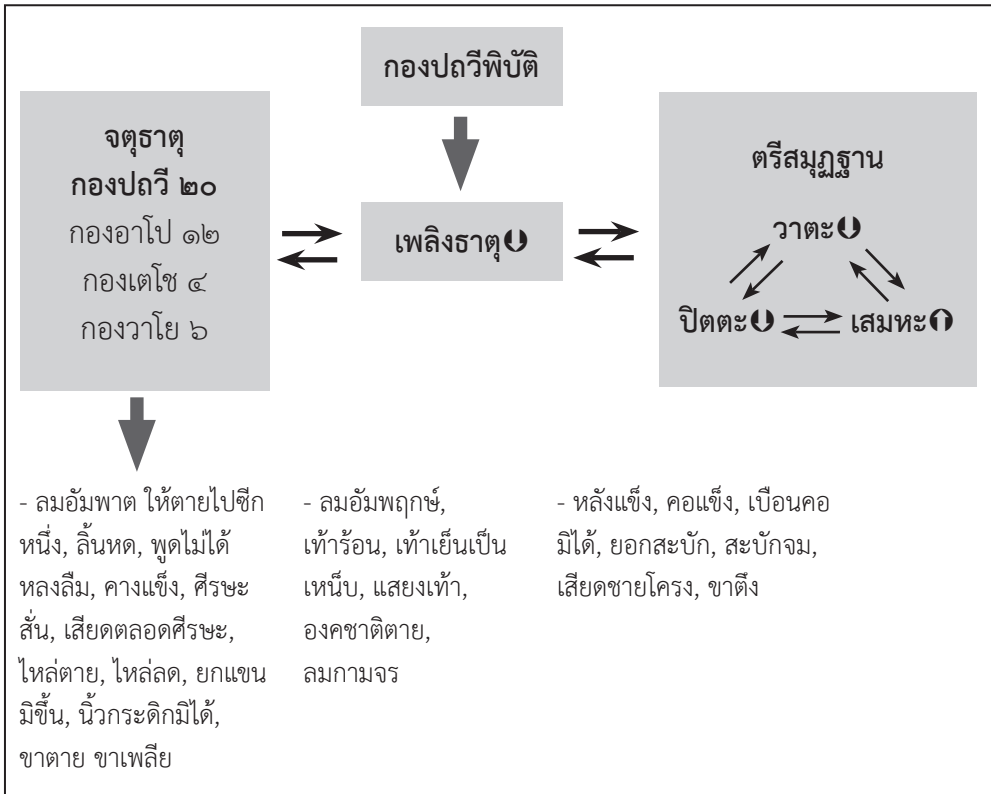
โรคและอาการ หลังแข็ง, คอแข็ง, เป็อนคอมิได้, ยอกสะบัก, สะบักจม, ลมอัมพาต ให้นตายไปซีกหนึ่ง, ลั่นหด, พุดไม่ได้ หลงลืม, คางแข็ง, ศีรษะสั่น, เสียดตลอดศีรษะ, เสียดชายโครง, ไหล่ตาย, ไหล่ลด, ยกแขนมิขึ้น, มือขามือเย็น, นิ้วกระดูกมิได้, ลมอัมพฤกษ์, ขาตึง, ขาเพลีย ขาตาย, เท้าร้อน, เท้าเย็นเป็นเหน็บ, แสยงเท้า, องคชาติตาย, ลมกามจร, ลมหลังโงง, จับเพื่อพิชใช้เจเสียง สะท้านร้อนสะท้านหนาว, หิวบริโภคอาหารมิได้มักให้ร่าก, หอบยั้งนัก

การรักษา กัดจุดตามแผนนวด และให้ยาบำรุงเตโชธาตุให้อาการทุเลาลง แล้วจึงประกอบยาให้สอดคล้องตามสมุฏฐานและฤดูให้กินต่อไป

วิเคราะห์กลไก เป็นกรณีเพลิงธาตุหย่อน ที่เกิดจากกองปถวิพิบัติ (อนันตะจักรวรรดิ) กระทบทำให้ปิตตะหย่อน วาตะหย่อน เสมหะกำเริบ ทำให้กองปถวิ ๒๐ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ เช่น

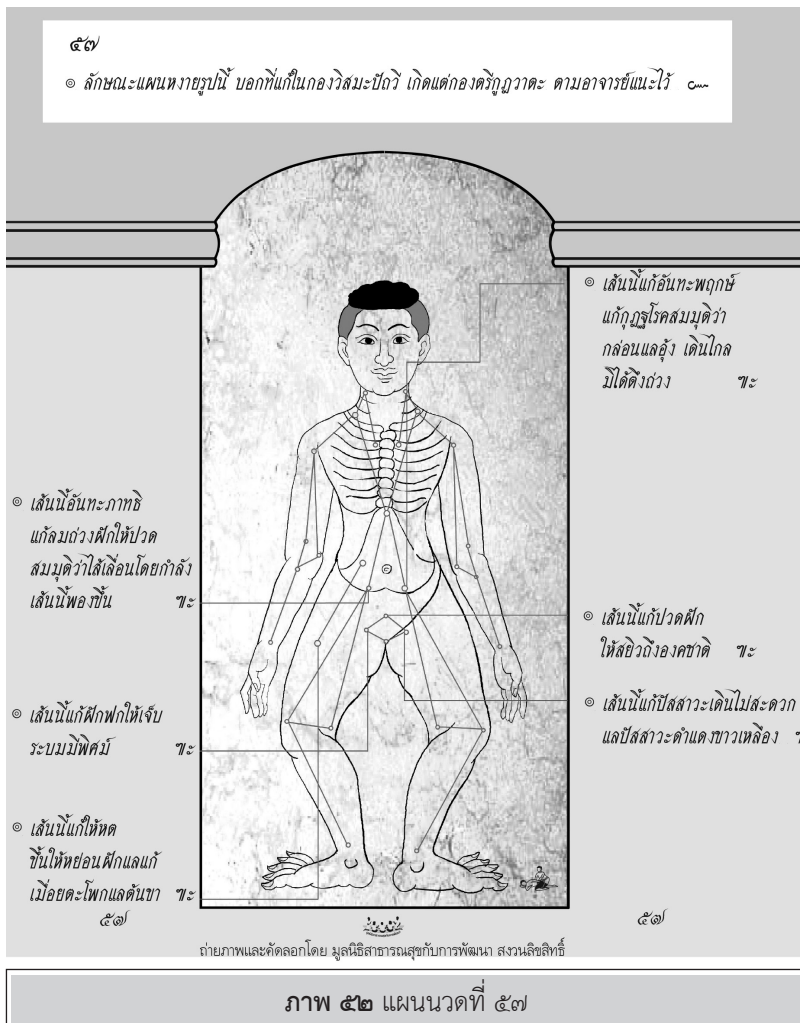
- ๑) ลมอัมพาต ให้นตายไปซีกหนึ่ง, ลั่นหด, พุดไม่ได้ หลงลืม, คางแข็ง, ศีรษะสั่น, เสียดตลอดศีรษะ, เสียดชายโครง, ไหล่ตาย, ไหล่ลด, ยกแขนมิขึ้น, นิ้วกระดูกมิได้, ขาตาย ขาเพลีย
- ๒) ลมอัมพฤกษ์, เท้าร้อน, เท้าเย็นเป็นเหน็บ, แสยงเท้า, องคชาติตาย, ลมกามจร
- ๓) หลังแข็ง, คอแข็ง, เป็อนคอมิได้, ยอกสะบัก, สะบักจม, ขาตึง

แผนภูมิ ๑๙ กลไกการเกิดสมะปถวี

๒) วิสมะปถวี

แผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๕๗ และ ๕๘ บอกที่แก้ในกองวิสมะปถวี เกิดแต่กองตรีภูวาทะ ดังนี้

๕๘

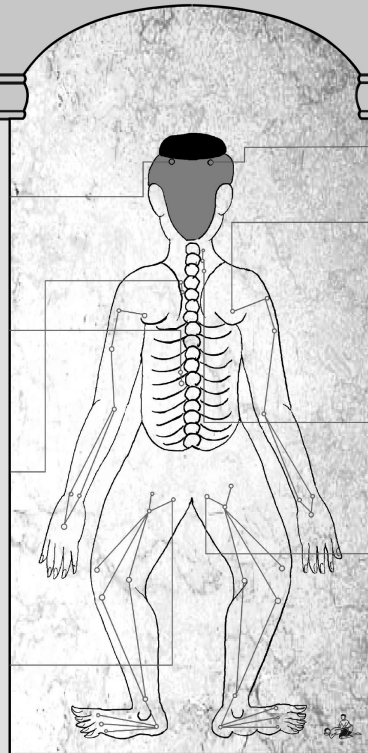
๐ ลักษณะแผนคว่ำรูปนี้ บอกที่แก้มในกองวิสมะปัดวิ เกิดดั่งกองตริฏฐาวาตะ ตามอาจารย์แนะไว้ ๐

๐ เส้นนี้แก้มชั้นสูง
กระทำให้จักมุมวิไป ๗ะ

๐ เส้นนี้แก้มชั้นยอดตัวขึ้น
ให้ยอกสันหลัง ๗ะ

๐ เส้นนี้แก้มชั้นหลังเหน็ด
แลขาไปทั่วตัว ๗ะ

๐ เส้นนี้แก้มเท้าก้าว
ออกให้ตัวให้แขนให้
เมือชอบเป็นกำลัง ๗ะ

๐ เส้นนี้แก้มให้จักมุมวิ ๗ะ

๐ เส้นนี้แก้มให้ยอกไหล่และมือขา
ถึงข้อคอกเป็นเหน็ด ๗ะ

๐ เส้นนี้แก้มคอแข
เป็นคอขมิได้ให้เจ็บ ๗ะ

๐ เส้นนี้แก้มเท้าโกตะโพก
ไหวตัวขึ้นมิได้ให้แขน
กะด่างให้เมือยังหนัก ๗ะ

๕๘

๐

๕๘

ถ่ายภาพและคัดลอกโดย มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติกับการพัฒนา สวทช.ลิขสิทธิ์

ภาพ ๕๓ แผนนวดที่ ๕๘

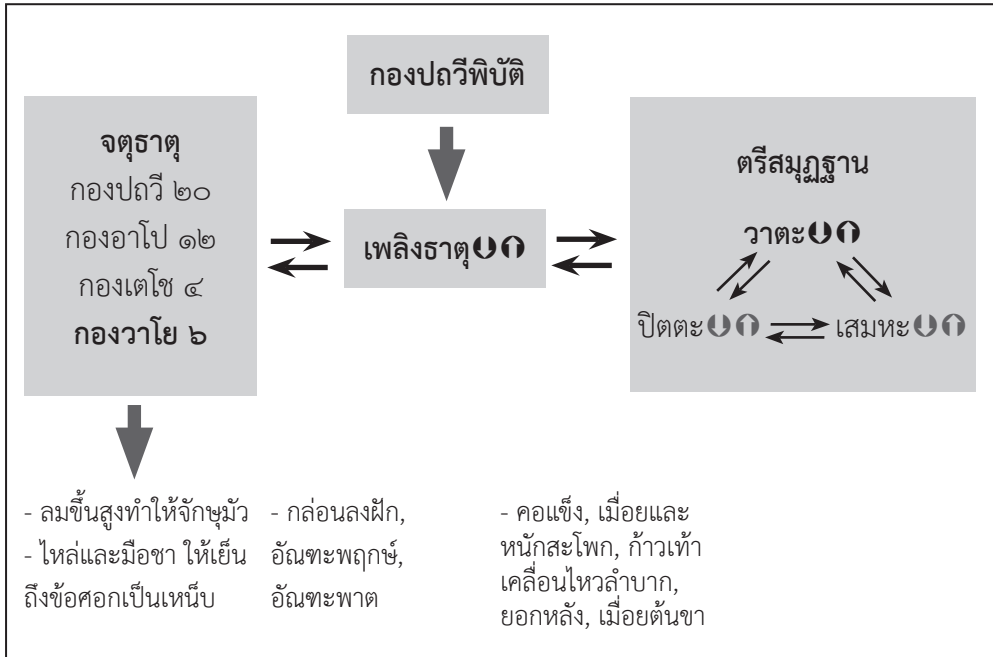
โรคและอาการ อัมพาตพิษ รุทธิโรคสมมติว่ากล่อนแล้งเดินไกลมิได้ให้ตั้งถ่วง, ปวดฝกให้เสียวถึงองคชาติ, ปัสสาวะเดินมิได้สะตวงแลปัสสาวะดำแดงขาวเหลือง, อัมพาตแก่ล้มถ่วงฝกให้ปวดสมมติว่าไล่เลื่อนโดยกำล้ง เส้นนั้นพองขึ้น, ฝกพกให้เจ็บระบมมีพิษ, ลมให้หดขึ้นให้หย่อนฝก แลเมื่อยสะโพกแลต้นขา, ลมขึ้นสูงทำให้จักษุมัวไป, ลมยึดตัวมิขึ้นให้ยกสันหลัง, สันหลังเหน็บแลขาไปทั้งตัว, เท้ากำวมือกให้ตั้งให้แข็งให้เมื่อยขบเป็นกำล้ง, ลมให้ยก, ไหลแลมือขาให้เย็นถึงข้อศอกเป็นเหน็บ, คอแข็งเบือนคอมิได้ให้เจ็บ, หนักสะโพกไหวตัวขึ้นมิได้ให้แข็งกระด้างให้เมื่อยยิ่งนัก

การรักษา กดจุดตามแผนนวด และให้ยาแก้ในกองวาโยธาตุให้อาการทุเลาลง แล้วจึงประกอบยาแก้ในกองเตโชธาตุตามสมุฏฐานและฤดูให้กินต่อไป

วิเคราะห์กลไก เป็นกรณีเพลิงธาตุไม่สม่ำเสมอ ที่เกิดจากกองปถวิพิบัติ กระทบทำให้วาตะแปรปรวน ทำให้กองวาโย ๖ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ เช่น

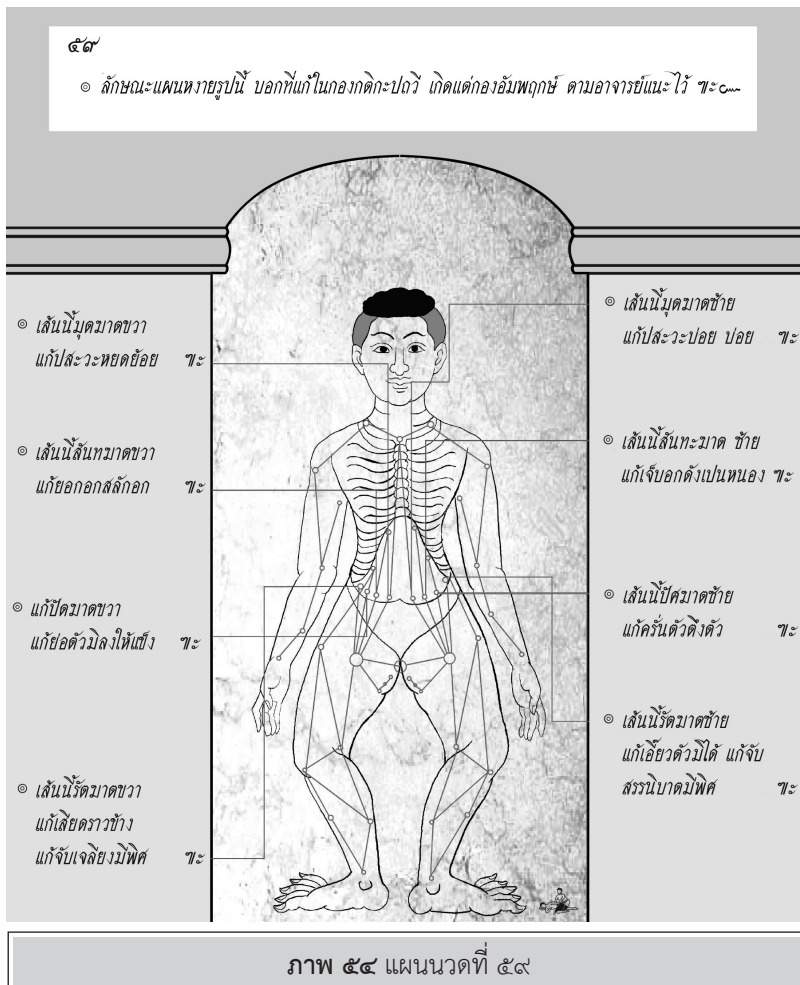
- ๑) ลมขึ้นสูงทำให้จักษุมัวไป
- ๒) ไหลแลมือขาให้เย็นถึงข้อศอกเป็นเหน็บ
- ๓) กล่อนลงฝก, อัมพาตพิษ, อัมพาต
- ๔) คอแข็ง, เมื่อยและหนักสะโพก, กำวมเท้าเคลื่อนไหวลำบาก, ยกหลัง, เมื่อยต้นขา

แผนภูมิ ๒๐ กลไกการเกิดวิสมะปถวี

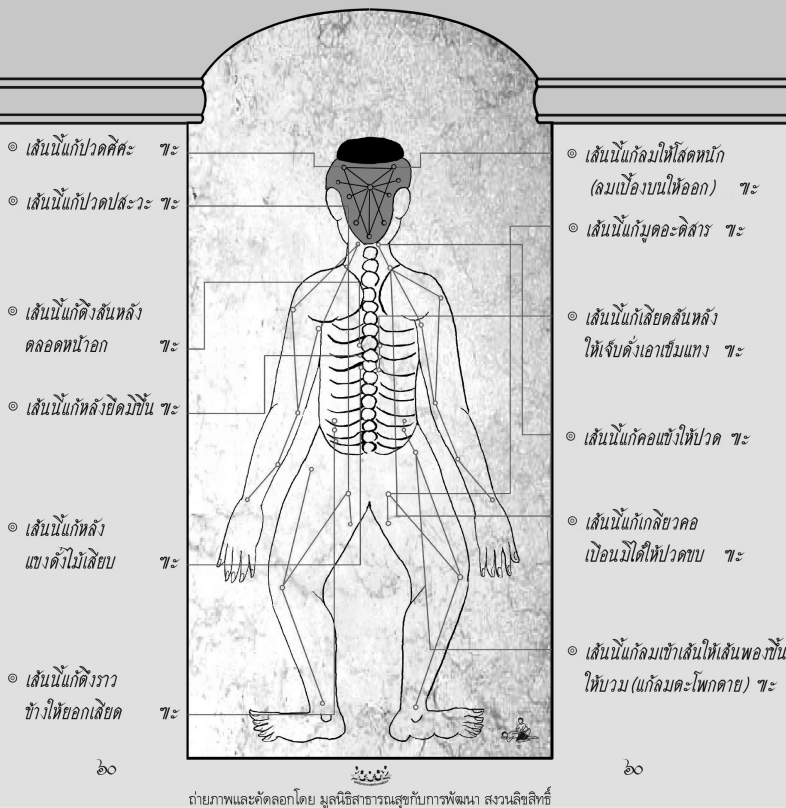
๓) กติกะปถวี

แผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ แผนที่ ๕๙ และ ๖๐ บอกที่แก้ในกองกติกะปถวี เกิดแต่กองอัมพฤษ์ ดังนี้

๖๐

- ๑ ลักษณะแผนคว่ำรูปนี้ บอกที่แก่นในกองกระดูกะปดัว เกิดแต่กออัมพฤกษ์ ตามอาจารย์แนะไว้ ๗๕๐๐๐

ภาพ ๕๕ แผนนวดที่ ๖๐

โรคและอาการ มุตฆาต ปัสสาวะหยดย้อย ปัสสาวะบ่อย, สันทะฆาต ยกอกสลักอก เจ็บอกดังเป็นหนอง, ปัตฆาต ย่อตัวมิลงให้แข็ง ครันตัวตึงตัว, รัตตฆาต เสียตราวข้าง เอี้ยวตัวมิได้, ตึงสันหลังตลอดหน้าอก, หลังยืดยื่น, หลังแข็งดั่งเสียบ, ตึงราวข้างให้ยกเสียด, เสียบสันหลังให้เจ็บตึงเอาเข็มแทง, คอแข็งให้ปวด, เกลียวคอเพื่อนมิได้ให้ปวดขบ, ลมเข้าเส้นให้เส้นพองขึ้นให้บวมจับเจ็ดยมีพิษ, สันนิบาตมีพิษ, ปวดศีรษะ, ลมเบื่องบน, ปวดปัสสาวะ, มูตรอดติสาร

การรักษา กัดจุดตามแผนนวอด และให้ใช้ยารสเค็มขม อาหารรสเย็น ชโลมยาเย็นบ่อย ๆ

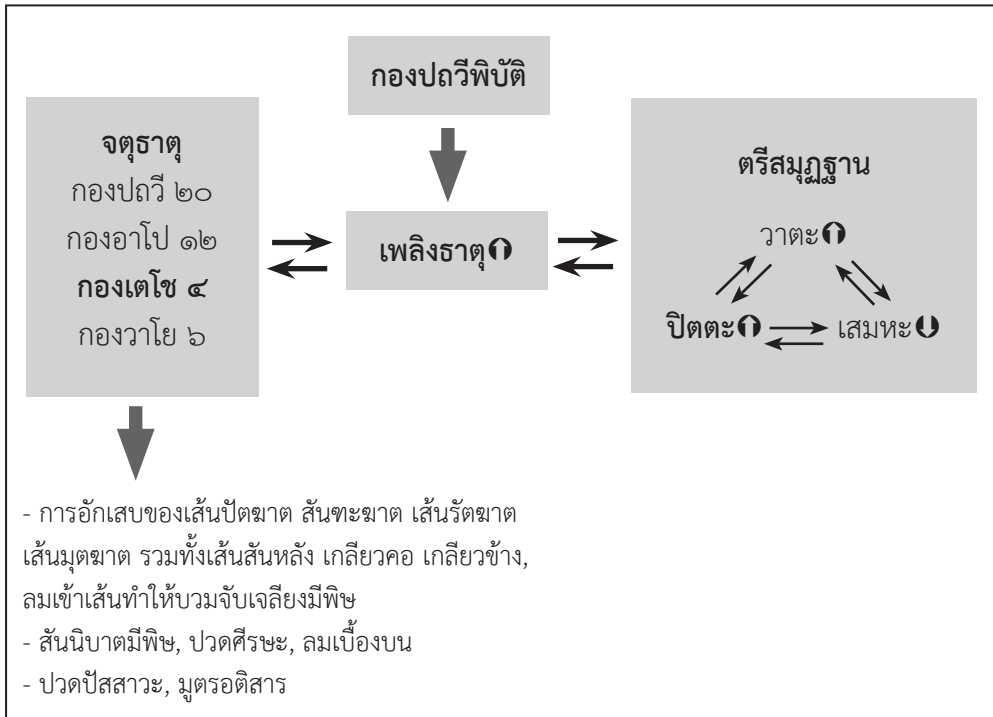
วิเคราะห์กลไก เป็นกรณีเพลิงธาตุแรงกล้า ที่เกิดจากกองปถวิพิบัติ (กองอัมพฤกษ์) กระทบทำให้ปิตตะกำเริบ วาตะกำเริบตาม เสมหะหย่อน ทำให้กองเตโช ๔ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ เช่น

๑) มีการอักเสบของเส้นปัตฆาต สันทะฆาต เส้นรัตฆาต เส้นมุตฆาต รวมทั้งเส้นสันหลัง เกลียวคอ เกลียวข้าง, ลมเข้าเส้นทำให้บวมจับเจ็ดยมีพิษ

๒) สันนิบาตมีพิษ, ปวดศีรษะ, ลมเบื่องบน

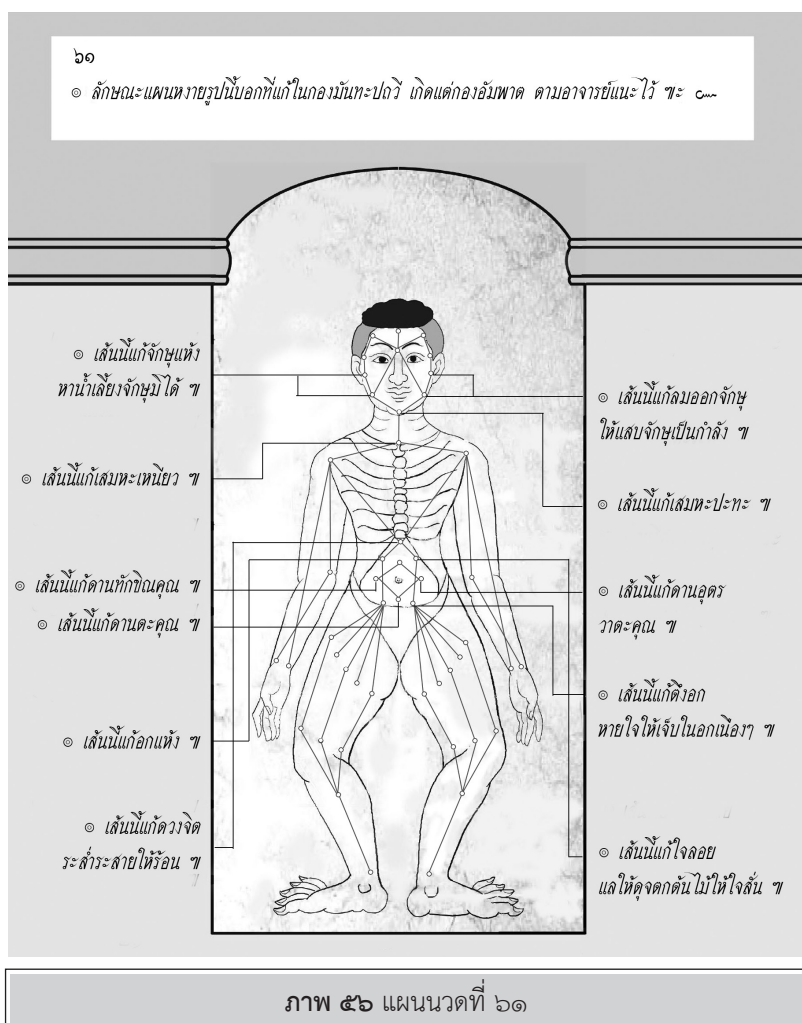
๓) ปวดปัสสาวะ, มูตรอดติสาร

แผนภูมิ ๒๑ กลไกการเกิดกติกะปลวี่

๔) มันทะปถวิ

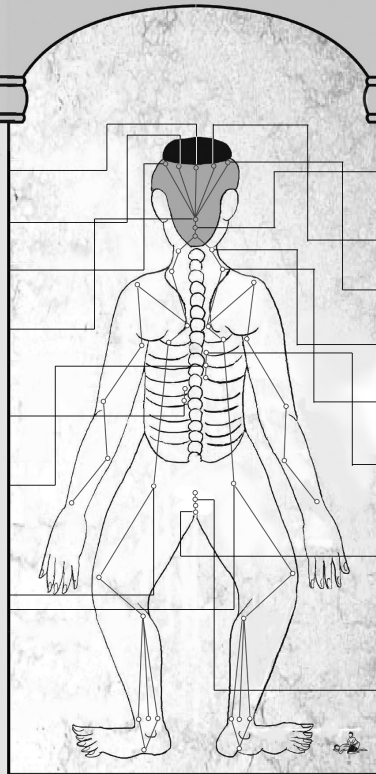
แผนนวดคัดลอกจากหนังสือของ อภิวิทูมณะ ป. และสมุดไทดำ วัดป่าโค อยุธยา บอกที่แก่นในกองมันทะปถวิ เกิดแต่กองอัมพาต ดังนี้

๖๒

๑ ลักษณะแผนคว่ำรูปนัยอกที่แกในกองม้นทะปถวิ เกิดแดกองอัมพาด ตามอาจารย์แนะไว้ ๗๖

- ๑ เส้นน้แกจักษุโรค ๗
- ๑ เส้นน้แกจักษุโหล ๗
- ๑ เส้นน้แกจักษุเป็นฝำ ๗
- ๑ เส้นน้แกเสมหะตั้น ๗
- ๑ เส้นน้แกสันหลังร้อน ๗
- ๑ เส้นน้แกอกแห้ว ๗
- ๑ เส้นน้แกอ้วการะวาดพัด
มิได้ตลอดแลค้ำเข้า
ตั้งเป็นวาทราชแลวณะ ๗

- ๑ เส้นน้แกคิริษะโรค ๗
- ๑ เส้นน้แกจักษุค่าง ๗
- ๑ เส้นน้แกขบคิริษะข้างเดียว
- ๑ เส้นน้แกเสมหะจุกคอ ๗
- ๑ เส้นน้แกเสมหะฟุม ๗
- ๑ เส้นน้แกคิงพ่นอก
แลเมื่อยสันหลังชา ๗
- ๑ เส้นน้แกบัสสวะมะมดก
- ๑ เส้นน้แกบวัดบัสสวะมะ ๗

ภาพ ๕๗ แผนนวดที่ ๖๒

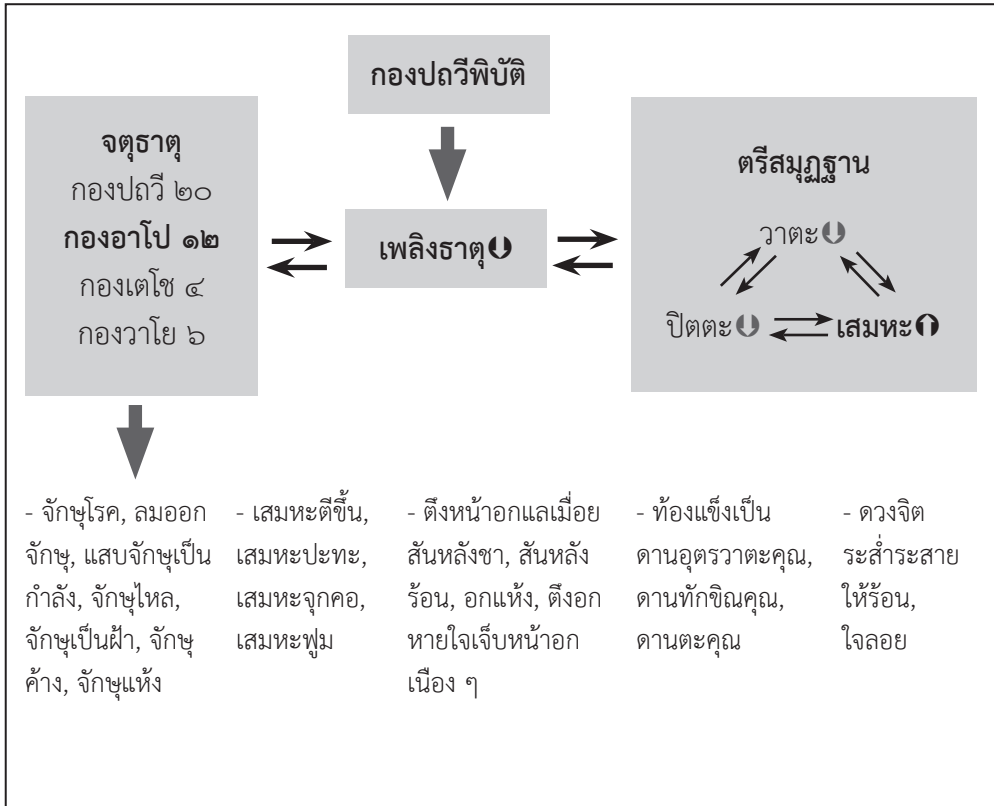
โรคและอาการ ศีรษะโรค, ขบศีรษะข้างเดียว, จักขุโรค, ลมออกจักขุ, แสบจักขุเป็นกำลัง, จักขุไหล, จักขุเป็นฝ้า, จักขุค้าง, จักขุแห้ง, อังคาระวาทะพัฒน์ได้ตลอด, เสมหะดีขึ้น, เสมหะปะทะ, เสมหะจุกคอ, เสมหะฟุ้ง, ดานอุตรวาทะคุณ, ดานทักษิณคุณ, ดานตะคุณ, ดวงจิตระส่ำระสายให้ร้อน, ใจลอย, ตึงหน้าอกแลเมื่อยสันหลังชา, สันหลังร้อน, ออกแห้ง, ตึงอกหายใจเจ็บหน้าอกเนื่อง ๆ, ปัสสาวะมึตก, ปวดปัสสาวะ

การรักษา กดจุดในแผนนวด และให้ชูกำลังแก้เหนื่อยหอบโดยใช้ยารสสุขุม และยารสเผ็ดร้อนแก้เตโชธาตุ แก่ท้องขึ้นเพื่อเสียตาง เมื่ออาการทุเลาลงแล้ว จึงประคบยาแก้ในกองเตโชธาตุให้ต้องตามสมุฏฐานและฤดูให้กินต่อไป

วิเคราะห์กลไก เป็นกรณีเพลิงธาตุหย่อน ที่เกิดจากกองปถวิพิบัติ (กองอัมพาต) กระทบให้ปิตตะหย่อน วาตะหย่อนตาม เสมหะกำเริบ ทำให้กองอาโป ๑๒ ผิดปกติ เกิดโรคและอาการต่าง ๆ เช่น

- ๑) จักขุโรค, ลมออกจักขุ, แสบจักขุเป็นกำลัง, จักขุไหล, จักขุเป็นฝ้า, จักขุค้าง, จักขุแห้ง
- ๒) เสมหะดีขึ้น, เสมหะปะทะ, เสมหะจุกคอ, เสมหะฟุ้ง
- ๓) ตึงหน้าอกแลเมื่อยสันหลังชา, สันหลังร้อน, ออกแห้ง, ตึงอก หายใจเจ็บหน้าอกเนื่อง ๆ
- ๔) ท้องแข็งเป็น ดานอุตรวาทะคุณ, ดานทักษิณคุณ, ดานตะคุณ
- ๕) ปัสสาวะปวดขัด
- ๖) ดวงจิตระส่ำระสาย ให้ร้อน, ใจลอย ใจสั้น

แผนภูมิ ๒๒ กลไกการเกิดมันทะปลี

๓.๗/ สรุปภาพรวมลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุ

ตาราง ๖ ลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุ – เสมหะ ปิตตะ วาตะสมมูลฐาน ประชุมพร้อมกัน

	สมะธาตุ	สมะเตโช
เพลิงธาตุผิดปกติ	เพลิงธาตุหย่อน	เกิดแต่กองเตโชพิบัติ
เกิดโทษที่	กองปถวิ ๒๐	
มีอาการต่าง ๆ	ไม่ย่อยอาหาร รู้สึกร้อน ท้องเฟ้อแน่น ผะอืดผะอม มีอาการเป็นบางเวลา อาจ มีอาการตัวร้อน มือเท้าเย็น สว่างสวย จุกอก กินอาหารไม่รู้รส เชื่อมมัน	ปวดศีรษะให้จักษุเป็นวงเป็นฝ้าหมอก, จักษุเป็นหมอกด้วยกำลังลม, ตาวิงกลาง คืน, ลมจับให้จักษุมืดทั้งสองข้าง, จักษุ แหกน้ำตาตก, ลมชักให้ปากเปี้ยวและ จักษุมืด, เจ็บจักษุแฉะไฉ้จับ, ต้อเกิดในตา, ลมให้หูหนวกทั้งสองข้าง, ลมมีพิษจับตั้ง พิษไข้เหนือ, ไข้เจ็ลียง, สันนิบาตปะกัง, ลมจับชักสะทกให้เจ็บอก, อัมพาตพฤษ์

สมะอาโป	สมะวาโย	สมะปถวี
เกิดแต่กองอาโปพิบัติ	เกิดแต่กองวาโยพิบัติ	เกิดแต่กองปถวีพิบัติ
กองปถวี ๒๐		
ลมให้จักขุพร่าง, คลื่นเหียน, ลมกระทำให้ขย้อนราก, อาเจียนมือออก, ลมพัดกองเสมหะให้เพื่อง, ลมแน่นหน้าอกให้ตั้งตัว, ยอกสะโพกถึงสันหลังให้ตั้งตัว, สลักเพชรให้จับสลักออกยกอก, ลมจับกระทำให้เป็นเหน็บ, ลมเปลี่ยนดำ, องค์กำเนิดตาย ปัสสาวะมิโซน, ทักขินคุณ จับให้ ศีรษะสั้น เจริญามีได้, รัตคุณ จับให้เหี่ยวตกระทกทั้งตัว, อัมพาต จับให้จักขุมืดมัวยิ่งนัก, ทิพจักขุขึ้นศีรษะให้จักขุมืด, ชิวหาสดมภ์ จับตันลิ้น เจริญามีได้	ปวดเสมหะ, บริโภคอาหารมิได้ ไม่มีรส, รากลมเปล่า, ร้อนในอก, ปวดสีข้างและชายโครงทั้งสอง, ตัวโง่งอยู่มิให้ตั้งตัวได้, ตัวแข็ง, จุกอก, มือและเท้าตายทั้งสองข้าง, แก้วหาหาแรงมิได้, คางทูมและ หายใจขัดดอกสะอื้น, เพราพะวาดะ จับให้ใจหม่นดั่งกังหันให้เหนียว, หทัยวาดะ จับให้มันตึงใจลอยอยู่เป็นนิจ, อัศฎกาศ จับหาสติมิได้ เขม่นทั้งกาย ให้ชาไปทั้งตัว ให้ แสยง, พยัตติวาโยมคคะ จับในที่ ระหว่างใจสัจ, พหิวาตา จับกระทำ พิษร้ายนักดังอสรพิษ, จักวาตา จับให้เจ็บทุกชิ้นเนื้อทั่วทั้งกาย, สุมณา จับให้อันไปทั้งกายมิได้รู้สึก ตน, วิปัสสนาตา จับในระหว่าง ที่ตั้งแห่งนิมิตทั้งปวง, หอบเป็น กำลัง มักเกิดลมมีพิษ	หลังแข็ง, คอแข็ง, เปื่อนคอมิได้, ยอกสะบัก, สะบักจม, ลมอัมพาต ให้ตายไปซีกหนึ่ง, ลิ้นหด, พุดไม้ได้ หลงลืม, คางแข็ง, ศีรษะสั้น, เสียตตลอดศีรษะ, เสียชายุโครง, ไหล่ตาย, ไหล่ลด, ยกแขนมิขึ้น, มือชามือเย็น, นิ้วกระดูกมิได้, ลมอัมพฤกษ์, ขาดึง, ขาเพรีย, ขาดาย, เท้าร้อน, เท้าเย็นเป็น เหน็บ, แสยงเท้า, องค์ชาติตาย, ลมกามจร, ลมหลังโกง, จับเพื่อ พิษไข้เจตียง สะท้านร้อนสะท้านหนาว, ทิวบริโภคอาหารมิได้ มัก ให้ราก, หอบยิ่งนัก

ตาราง ๗ ลักษณะอสุรินทัญญูณธาตุ – วาตะสมุฏฐาน

	วิสมะธาตุ	วิสมะเตโช
เพลิงธาตุผิดปกติ	เพลิงธาตุไม่เสมอ	เกิดแต่กองเตโชพิบัติ
เกิดโทษที่	กองวาโย ๖	
มีอาการต่าง ๆ	มีอาการบางวันอยากอาหาร บางวันรู้สึกคับท้อง ไม่อยากอาหาร ท้องล้นอยู่เสมอ เป็นก้อนลำขึ้นลงในท้อง หนักตัว อูจจาระคับท้อง หนักตัว บางวันท้องผูก แน่นอกคับใจ	ปวดศีรษะเข่าค่ำ, สันนิบาตปวดศีรษะ น้ำตาตก, วิงเวียนศีรษะ, วิงเวียนจักขุ, เจ็บในกระบอกจักขุ, หนักหลังจักขุ, จักขุมัว, โสติดัง, ลมไหล่ตาย, ข้อมือตาย, ลมแทงสีข้างเกิดแต่ปวดชาต, เจ็บหลัง, เสียดตะโพก, ปวดชาตดัง, เข้าเคล็ดแคลง, ลมให้ชาตาย, ลมเหน็บชา, ลมขึ้นเบื้องสูง, กระจายน้ำ, โลหิตตีขึ้น, ปากเปี้ยวเพื่อกำเดาและลมระคนกัน

วิสมะอาโป	วิสมะวาโย	วิสมะปถวี
เกิดแต่กองอาโปพิบัติ	เกิดแต่กองวาโยพิบัติ	เกิดแต่กองปถวีพิบัติ
กองวาโย ๖		
ชักเขม่นจักขุ, ริดสีดวงทำให้ไอ มีหุยุด, ลมทำให้เจรจามีได้ให้ลิ้น หด, ลมจุกลำคอ, ลมสันนิบาตขึ้น สูงปวดศีรษะ, ลมให้คันกระหม่อม มักเกิดรังแค, ลมมือตายแลจุกอก เจ็บในอก, ลมรัดคุณให้มือตายแล เหน็บชา, จักขุมืด, เจ็บแก้วโสต มักเป็นน้ำหนวก, เจ็บกระบอก จักขุดังมดตะนอยต้อย, ลมชักให้ แขนสั้น, ไหล่ตายยกมิได้, เถาปัดขาดนอกให้เจ็บสันหลัง ตลอดลำคอ, โลหิตดีขึ้นโดยกำลัง ลมแก้จัด, ลมให้เป็นเหน็บและเส้น ตายให้มิน	ปวดเสมหะ, บริโภคอาหารมิได้ ไม่มีรส, รากลมเปล่า, ร้อนในอก, ปวดสีข้างและชายโครงทั้งสอง, ตัวโง่งอยู่มิให้ตั้งตัวได้, ตัวแข็ง, จุกอก, มือและเท้าตายทั้งสองข้าง, แก้วหวาแรงมิได้, คางทุมและ หายใจขัดดอกสะอื้น, เพราพะวาดะ จับให้ใจหมუნต้งก้งหันให้เหนื่อย, หทัยวาดะ จับให้มินต้งใจลอยอยู่ เป็นนิจ, อัสฏากาศ จับหาสติมิได้ เขม่นทั้งกาย ให้ซาไปทั้งตัว ให้ แสยง, พยัติวาโยมคคะ จับในที่ ระหว่างใจส้งจัด, พหิวาตา จับกระทำ พิชร้ายนักดังอสรพิษ, จักวาตา จับให้เจ็บทุกชั้นเนื้อทั่วทั้งกาย, สุมณา จับให้อันไปทั้งกาย มิได้รู้สึก ตน, วิปัสสนาตา จับในระหว่าง ที่ต้งแห่งนิมิตรทั้งปวง, หอบเป็น กำลัง มักเกิดลมมีพิษ	อันทพฤกษ์, วุทธิโรคสมมติว่า กล่อนแลอ้งเดินไกลมิได้ให้ต้งถ่วง, ปวดฝักให้เสียถึงองคชาติ, ปัสสาวะ เเดินมิได้สะดวกแลปัสสาวะดำแดง ขาวเหลือง, อันทพาดแก้ลมถ่วง ฝักให้ปวดสมมติว่าไส้เลื่อนโดย กำลัง เส้นนั้นพองขึ้น, ฝักฟกให้ เจ็บระบมมีพิษ, ลมให้หดขึ้นให้ หย่อนฝัก แลเมื่อยสะโปกแลตัน ชา, ลมขึ้นสูงทำให้จักขุมัวไป, ลม ยึดตัวขึ้นให้ยอกสันหลัง, สันหลัง เหน็บแลซาไปทั้งตัว, เท้าก้าวมิ ออกให้ต้งให้แข็งให้เมื่อยขบเป็น กำลัง, ลมให้ยอก, ไหล่แลมือซา ให้เย็นถึงข้อศอกเป็นเหน็บ, คอแข็ง เปื่อนคอมิได้ให้เจ็บ, หนักสะโปก ไหวตัวขึ้นมิได้ให้แข็งกระด้างให้ เมื่อยย้งนัก

ตาราง ๘ ลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุ – ปิตตะสมุฏฐาน

	กติกะธาตุ	กติกะเตโช
เพลิงธาตุผิติดปกติ	เพลิงธาตุกล้า	เกิดแต่กองเตโชพิบัติ
เกิดโทษที่	กองเตโช ๔	
มีอาการต่าง ๆ	อยากอาหารบ่อย กินอาหารไม่รู้จัก อึด ร้อนใน สวิงสวาย อ่อนเพลีย เจ็บเชื่อมมัวทั้งกลางวันและกลางคืน ปวดศีรษะ ผิวเนื้อแดง ตาแดง ปัสสาวะ ขัด ท้องผูกเป็นพรรดึก	ลมสันนิบาต, สันนิบาตสะท้าน, ลมให้น้ำ ตาตก, ลมชีวหาสมมภ์, ลันกระด้าง คางแข็ง, ลมมีพิษ, เจ็บสันหลัง, ลมให้ ตาวิง, ลมปากเปี้ยว, กำเคาปิดตะระคน กัน, จุกอกทั้งสองข้าง, ลมอัศฎากาศ, ลมจับนิ่งไป, ราชย์ักษ์, ชักปากเปี้ยว, จักษุเหลืออก, ตัวร้อนสะดุ้ง, จักษุพรั่ง, พิษอำมฤกษ์, เสมหะข้น, ลมให้กรน, บวมมีพิษ, สะคริวเพลิง, บาทเพลิง, ร้อนปลายมือ, ร้อนปลายเท้า

กติกะอาโป	กติกะวาโย	กติกะปถวี
เกิดแต่กองอาโปพิบัติ	เกิดแต่กองวาโยพิบัติ	เกิดแต่กองปถวีพิบัติ
กองเตโช ๔		
ใช้ตัวร้อนมากให้เมื่อย, นอนไม่หลับ, เชื้อมมีน, กระจายน้ำให้หอบเป็นกำลัง, ตัวร้อนเท้าเย็นยิ่งนัก, เห็นบขหายกมีเจ็บในขา, คอแข็ง, เจ็บกระดูกสันหลังเพื่อพิษทั้งปวง, อันตะพฤษกเกิดเพื่อเตโชพิษ, ปัตตมาตมิพิษ, ปวดศีรษะเพื่อโลหิตจักษุสมุฏฐาน, อาเจียนกระทำให้เหม็นอาหาร, สะคริวเพลิง, บาทเพลิง, แสงงเท้า, สมุณันติ	วายุกาลสังคลิจับให้ เป็นวงดำ-แดง-ขาว-เหลือง, ทักขิณโรธจับดิน ยึดมืออยู่ เจริญมาได้, ตติยาวิโรธจับแต่แม่เท้าขึ้นมาหัวใจให้ตายไปทั้งตัว, ชิวหาสมมภจับให้หนึ่งไปด้วยหลับแถมมีฝัน, มหาสมมภจับให้หาวนอน, จับปราบจับดังต้องปีศาจให้ตัวสั่น, บาททะยักจับ สะทกให้ท้องแข็ง หน้าเขียวให้ใจสั่นให้ผุด, วิหกะวาทจับให้ตัวเย็นให้ลั่นกระด้างให้หิว, พิษทำให้ร้อน ให้เจ็บไปทุกขุมขน, พิษให้ร้องคราง, เสียวไปทั้งกายให้ตึง, ลั่นแข็ง, ลมกระทำให้รู้สึกตนแน่นไป, เขม่นสันไปทั้งตัวให้เสียว, ชักสะดุ้งร้องไห้เหงื่อตก	มุตฆาต ปัสสาวะหยดย้อย ปัสสาวะบ่อย, สันตฆาต ยอกอกสลักอกเจ็บอกดังเป็นหนอง, ปัต ฆาต ย่อตัวมิลงให้แข็ง ครั่นตัวตึงตัว, รัตตฆาต เสียดราวข้าง เอี้ยวตัวมิได้, ตึงสันหลังตลอดหน้าอก, หลังยึดมิขึ้น, หลังแข็งดังเสียบ, ตึงราวข้างให้ยอกเสียด, เสียบสันหลังให้เจ็บดังเอาเข็มแทง, คอแข็งให้ปวด, เกลียวคอเบือนมิได้ให้ปวดขบ, ลมเข้าเส้นให้เส้นพองขึ้นให้บวมจับเจ็ดยมีพิษ, สันนิบาตมิพิษ, ปวดศีรษะ, ลมเบื้องบน, ปวดปัสสาวะ, มูตรอดิสาร

ตาราง ๙ ลักษณะอสุรินทัญญูณธาตุ – เสมหะสมุฏฐาน

	มันทะธาตุ	มันทะเตโช
เพลิงธาตุผิติดปกติ	เพลิงธาตุห่ออ่อน	เกิดแต่กองเตโชพิบัติ
เกิดโทษที่	กองอาโป ๑๒	
มีอาการต่าง ๆ	ปวดมวนมาก ถ่ายอุจจาระเหลว วันละ ๓-๔ ครั้ง ลักษณะอุจจาระเป็นเมือกมัน มีเปลวหยาบและละเอียดระคนกัน ท้องขึ้นท้องเฟ้อเสียดแทงขึ้นลงอยู่เสมอ เบื่ออาหาร อ่อนเพลีย สว่างสวย	ปวดเสมหะ, ปวดมวนเสมหะมีพิษ, มวนเสมหะ, เสมหะเหนียว, เสมหะปะอก, สะอึกเพื่อเสมหะ, กล่อนแห้ง, กล่อนน้ำ, กร่อนน้ำให้ปัสสาวะบ่อย, ปวดศีรษะริดสีดวง, ขบศีรษะเป็นกำลัง, เสียตราวข้าง, ปัดฆาตขวา, ปลายปัดฆาตเบือนคอมิได้, ข้อมือเคล็ด, ลั่นกระด้าง เจริญมิชัด, มือเหน็บชา, แขนตาย, มือตายทั้งสอง, อัมพาต, อัมพาตมีพิษ ให้เสโทตก, โสกะโรค

มันทะอาโป	มันทะวาโย	มันทะปถวี
เกิดแต่กองอาโปพิบัติ	เกิดแต่กองวาโยพิบัติ	เกิดแต่กองปถวีพิบัติ
กองอาโป ๑๒		
สะอึกเพื่อเสมหะสมุฏฐาน, สำรอก, นอนมิหลับเพื่อเสมหะ, จักขุแข็งดังตาเนื้อ, สลักอกแลไหลเพื่อเสมหะ, ลมกามวจรกลายเป็นลมวิหก, ลมให้เสียเสียดไหวตัวมิได้, ปวดท้องตลอดกระดูกสันหลัง, กษัยดานเกิดแต่กองอุทรโรค, ลมมหาสดมภ์, สันนิบาตพุทธรักษ์, ลมราทยักษ์, ชิวหาสดมภ์จับให้หนึ่งไป, ลมสันนิบาตขึ้นสูงมักให้อาเจียนลม, ลมบาหาทีกให้เสียเย็น	บาทจิต จับให้เพ้อคลั่งไม่มีสติ, พุทธยักษจับขบฟัน, ราชยักษจับให้มือเท้ากำ คางแข็ง, กุมภณทยักษ จับให้ชักเท้ากำมือ, ลมจุ่มขณะเมื่อจับให้งอไปข้างหน้า, ลมแขนงอไปหลัง, อินธูจับโทษเสมหะมีพิษต่อตายผุดขึ้น, อัคมุขีจับตื่นร้องแล้วแน่นิ่งไป, คลั่ง แก้ให้สงบขึ้นให้หนึ่งไปให้ตัวเย็น, ชักเท้ากำมือกำทั้งสองข้าง, แข็งกระด้างทั้งตัว, ลมหลังโกง, ตึงตัวยอตัวลงมิได้ให้แน่นอก, พิษให้ร้อนตัวเป็นเปลว, จับให้หนึ่งแน่นไปให้สมประดี	ศีระชะโรค, ขบศีระชะข้างเดียว, จักขุโรค, ลมออกจักขุ, แสบจักขุเป็นกำล้ง, จักขุไหล, จักขุเป็นฝ้า, จักขุค้ำ, จักขุแห้ง, อังคาระวาทะพัฒน์ได้ตลอด, เสมหะตีขึ้น, เสมหะปะทะ, เสมหะจุกคอ, เสมหะพุ่ม, ดานอุดรวาทะคุณ, ดานทักษิณคุณ, ดานตะคุณ, ดวงจิตระส่ำระสายให้ร้อน, ใจลอย, ตึงหน้าอกแลเมื่อยสันหลังชา, สันหลังร้อน, ออกแห้ง, ตึงอกหายใจเจ็บหน้าอกเนื่อง ๆ, ปัสสาวะมิดก, ปวดปัสสาวะ

การศึกษานี้รวบรวมชื่อโรคและอาการที่พบในแผนนวดจารีกวัตพระเชตุพนฯ แล้วนำมาจัดกลุ่มโรคและหาคำอธิบายจากพจนานุกรม คัมภีร์ และหนังสือบางเล่ม ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลความรู้ที่มีความน่าเชื่อถือ ดังนี้

๔.๑ กลุ่มโรค

โรคทางเส้นและลม

ส่วนศีรษะ ได้แก่ ลมปะกำ, ศีรษะโรค, ปวดศีรษะเข้าคำ, วิงเวียนศีรษะ, ปวดศีรษะ น้ำตาตก, ปากเปื่อยเพื่อกำเดาและลมระคนกัน, ขบศีรษะเป็นกำลัง, สันนิบาตปะกำ, ปวดศีรษะเพื่อโลหิตจักษุ

ส่วนคอ ไหล่ สะบัก แขน มือ ได้แก่ ปลายปัดขาดเบือนคอมิได้, ไหล่ตาย, ยกมือไม่ขึ้น, ข้อมือตาย, ร้อนปลายมือ, ข้อมือเคล็ด, มือเหน็บชา, ลมจุกลำคอ, ลมชักให้แขนสั่น, ไหล่ตายยกมิได้, คอแข็ง, ยกสะบัก, สะบักจม

ส่วนหลัง ลำตัว ออก ได้แก่ เจ็บหลัง, หลังแข็ง, หลังยึดมิขึ้น, หลังแข็งดั่งเสียบ, ลมหลังโกง, ยกหลัง, เสียดสีข้าง, เมื่อยขบทั้งสองข้าง, ลมแทงสีข้าง, ปัดขาด, ปัดขาดนอก, รัตขาดนอก, สันทะขาดนอก, สันทะขาด, ดึงหน้าอกแลเมื่อยสันหลัง, ลมแน่นหน้าอกให้ดึงตัว, สันหลังร้อน, ออกแห้ง, หายใจเจ็บหน้าอกเนื่อง ๆ, ริดสีดวงไอบ่ไม่หยุด

ส่วนสะโพก ได้แก่ เสียดตะโพก, ยกสะโพก, สลักเพชรให้จับสลักออกยกออก

ส่วนเข่า ได้แก่ ขัดเข่า, เข่าคู้ยกมือออก, ลมจับโปง, เข่าเคล็ดแคลง

ส่วนขา เท้า ได้แก่ ชักเท้าสะทก, ลมให้ขาตาย, ขาตึง, สะคริวเพลิง, บาทเพลิง, ร้อนปลายเท้า, เท้าเย็นเป็นเหน็บ, ลมบาทาทิก

ส่วนอื่น ๆ ได้แก่ ลมเหน็บชา, ลมให้เป็นเหน็บและเส้นตายให้มัน, ลมกระทำให้ขย้อนราก, ลมเปลี่ยนดำ, หทัยวตะ, สัตถกะวตะ, พหิวาต, ลมกามจร, ลมสันนิบาต, สันนิบาต สะท้าน, ลมจับนิ่งไป, อัมพาต

ลมอันมีพิษ

ลมชีวหาสดมภ์, ลิ่นกระด้างคางแข็ง, ลมอัศฎภากาศ, ราทยักษ์, ชักปากเบี้ยว, จักขุเหลือก, อัมพาตมีพิษ, ลมมีพิษจับดั่งพิษไข้เหนือ, ลมมหาสดมภ์, สันนิบาตพุทธรักษ์, ลมบาทจิต, ทักขินคุณ, กาฬสังคสี, ทักขินโรธ, ตติยโรธ, กุมภณทภัยักษ์, ลมจุ่ม, ลมแห่งนางอไปหลัง, อินธนู, อัคมุขี

โรคทางเสมหะ ปัสสาวะ

เสมหะขึ้น, ปวดเสมหะ, ปวดมวนเสมหะมีพิษ, มวนเสมหะ, เสมหะเหนียว, เสมหะจุกคอ, เสมหะปะออก, สะอึกเพื่อเสมหะ, กร่อนน้ำให้ปัสสาวะบ่อย, โสกะโรค, นอนมิหลับเพื่อเสมหะ, สลักอกแลไหลเพื่อเสมหะ, ลมพัดกองเสมหะให้เฟื่อง, มุตฆาต, ปัสสาวะหยดย้อย, ปัสสาวะบ่อย, มูตรอดิสาร

โรคและอาการเกี่ยวกับจักขุ

วิงเวียนจักขุ, หนักหลังจักขุ, มัวจักขุ, เจ็บในกระบอกจักขุ, ต้อเกิดในตา, จักขุเป็นหมอกด้วยกำลังลม, ตาวิงกลางคืน, ลมจับให้จักขุมืดทั้งสองข้าง, จักขุแหกน้ำตาตก, ลมชักให้ปากเบี้ยวและจักขุมืด, ลมให้จักขุพร่า, ลมออกจักขุ, แสบจักขุเป็นกำลัง, จักขุไหล, จักขุเป็นฝ้า, จักขุค้ำ, จักขุแห้ง

โรคอื่นๆ ได้แก่ กษัยดานเกิดแต่กองอุทรโรค, องคชาติตาย, อัณฑะพุกษ์, อัณฑะพุกษ์เกิดเพื่อเตโชพิษ, อัณฑะพาต, กล่อนลงฝัก, กล่อนแห้ง, กล่อนน้ำ, ดานอุตรวาทะคุณ, ดานทักขินคุณ, ดานตะคุณ

๔.๒ คำอธิบายโรค

คำอธิบายโรคและอาการต่อไปนี้ รวบรวมจากพจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ และบทความเรื่อง การตรวจและรักษาโรคโดยวิธีนวด ที่เขียนโดย หมอเจือ ขจรมาลี และ พ.ต.ต. ปราโมทย์ ศรีภิรมย์ อดีตนายกสมาคมแพทย์แผนโบราณแห่งประเทศไทย ในหนังสือ หมอไทย ยาไทย ของโครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ไทย ซึ่งพบว่าบางโรค แม้มีชื่อเหมือนกัน แต่มีอาการและความรุนแรงแตกต่างกัน ทำให้การศึกษานี้ตั้งข้อสังเกตว่า โรคลมบางชนิดที่ปรากฏในแผนนวดที่มีชื่อลมเหมือนกับลมอันมีพิษในคัมภีร์ชวदार อาจมีอาการที่ไม่รุนแรงดังที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ชวदार

กล่อนแห้ง

มีอาการปวดเสียวขัดหัวเหิน่า มีเส้นซึ่งเป็นลำจากสองข้างของหัวเหิน่าลงไปที่อัณฑะ อัณฑะพุกบวม เจ็บเสียว จะถูกต้องเข้ามิดได้ เจ็บเสียวตลอดถึงหัวใจ ยกในอกและชายโครง

ตั้งสองราวข้างไปจนตลอดทวารหนัก เมื่อยสะโพกและก้นกบ มือเท้าเป็นเหน็บ ท้องผูกเป็น
พรรดิก ปัสสาวะขัด วิงเวียน หน้ามืด ปากเปื่อยตาแฉะเสียงแห้ง เจรจาไม่ใคร่ได้ยิน กินอาหาร
ไม่รู้รส เมื่อมีอาหารจะครั่นเนื้อครั่นตัว ทำให้ถอยอาหาร บางทีทำให้จับสับตร้อนสับตหนาว
อยากกินของเปรี้ยวของหวาน บุรุษแลสตรีเป็นเหมือนกัน

กล่อนน้ำ

ปวดถ่วง แสบร้อนในท่อปัสสาวะ อาจมีปัสสาวะหยดย้อย แสบ มีสีคล้ำ สีนํ้าฝาง
มีเมือกมันหยดย้อยออกมา

กล่อนลงฝัก

โรคเกิดเพราะเส้นเลื่อนลงสู่ถุงอัณฑะ ทำให้ถุงอัณฑะโต ปัสสาวะขัด องคชาติ
ปวดแสบ ให้ปัสสาวะไหลหยดๆ ออกมา

กษัยดาน

กษัยอันเกิดจากอุปาทิกระโรคชนิดหนึ่ง เกิดที่ยอดอก ทำให้กล้ามเนื้อตั้งแต่ยอดอก
ถึงหน้าท้องแข็งมาก ผู้ป่วยมีอาการปวด จุกเสียดแน่น กินข้าวไม่ได้ ถ้าลามลงถึงท้องน้อย
ทำให้ปวดอยู่ตลอดเวลา ถูกความเย็นไม่ได้ แต่ถ้าลามลงไปถึงหัวเหน่าจะรักษาไม่ได้

จับโปง

๑. โรคชนิดหนึ่ง ทำให้มีอาการปวดบวมตามข้อ มีน้ำใสในข้อ โดยเฉพาะข้อเข่า และ
ข้อเท้าแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ จับโปงน้ำ และจับโปงแห้ง จะโปง ลมจับโปง หรือ ลมจะโปง
ก็เรียก

๒. ลมจับโปงหรือลมสะคิว มีอาการเสียดยอกในหัวเข่า

ปัตฆาต

๑. เส้นที่มีจุดเริ่มต้นบริเวณขอบเชิงกรานด้านหน้า แล่นถึงตาตุ่ม เส้นด้านบนจะแล่น
ไปทางด้านหลังขึ้นข้างกระดูกสันหลัง (ถัดออกมาจากเส้นรัตตฆาต) ถึงบริเวณต้นคอ ท้ายทอย
ขึ้นศีรษะ แล้วลงมาที่แขน เส้นที่อยู่ด้านขวา เรียก เส้นปัตฆาตขวา เส้นที่อยู่ด้านซ้าย เรียก
เส้นปัตฆาตซ้าย ส่วนเส้นด้านล่างจะเริ่มจากบริเวณหน้าขา แล่นลงมาถึงตาตุ่มด้านใน เรียก
เส้นปัตฆาตใน ส่วนด้านนอกเริ่มจากบริเวณสะโพก แล่นลงมาถึงตาตุ่มด้านนอก เรียก
เส้นปัตฆาตนอก.

๒. โรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมักมีอาการปวดเมื่อยตามแนวเส้นปัตฆาต เคลื่อนไหว
ไม่สะดวก ย่อตัวไม่ลง

๓. เส้นปัตฆาตให้โทษ มีอาการ เจ็บแหวเอ็นเป็นลำ ตึงตลอดยอดทรวงอก ตัวแข็ง กระด้าง เจ็บปวดเมื่อพลิกตัว เมื่อยแขนขา ต้นคอ บ่า เสียดสันหลัง เสียดชายโครง นั่งตัวตรงไม่ได้ แหวเป็นเหน็บชา ท้องผูกเป็นพรรดิก กินอาหารได้น้อย นอนไม่หลับ ผิวนั่งสาก ซา สีคล้ำ

๔. ลมปัตฆาต เวลามีอาการ ทำให้ไหล่ซ้ายตาย แก้มที่ต้นแขนทั้งสอง บ่า ร้าวสีข้าง ข้อศอกทั้งสองข้าง

๕. ลมปัตฆาต มีอาการเจ็บขัดยอกตามสะบักข้างใดข้างหนึ่ง หรือทั้งสองข้างพร้อมกัน เคลื่อนไหวไม่สะดวก เวลาแก้ไขคลายที่สันเท้าและสันหลังตามแนวกระดูกทั้งสองข้าง เส้นเอ็นแหวบริเวณชายโครง

มุตฆาต

โรคชนิดหนึ่งที่ทำให้เกิดความผิดปกติของน้ำปัสสาวะ ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เกิดจากการกระทบกระทั่ง เช่น จากอุบัติเหตุ เพศสัมพันธ์ ผู้ป่วยมีอาการปวดมากเวลาถ่าย ปัสสาวะ ปัสสาวะกะปริบะปรอย ปวดขัดบริเวณสีข้าง จุกเสียดบริเวณหน้าอก อาเจียนเป็นลมเปล่า เบื่ออาหาร เป็นต้น

รัตตฆาต

๑. เส้นเลือดแดงใหญ่บริเวณขาหนีบ เส้นข้างขวา เรียก รัตตฆาตขวา เส้นข้างซ้าย เรียก รัตตฆาตซ้าย.

๒. เส้นบริวารของเส้นอิทา และเส้นปิงคลา แล่นจากบริเวณขอบกระดูกเชิงกราน ตรงขึ้นไปถึงบริเวณต้นคอ มี ๒ เส้น แขนบนานไปกับกระดูกสันหลัง เส้นข้างขวา เรียก รัตตฆาตขวา เส้นข้างซ้าย เรียก รัตตฆาตซ้าย.

ราเพร่าพัด

โรคชนิดหนึ่ง มักไม่ทราบสาเหตุ ผู้ป่วยมีอาการแตกต่างกันออกไป เช่น อาจมีไข้ จุกเสียดในท้อง อาเจียน ละเมอเพ้อพก

ละบอง (ลำบอง)

โรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมักมีอาการปวดบวมตามข้อต่าง ๆ อาจเกิดได้กับทุกข้อต่อของร่างกาย ภายในข้อที่บวมนั้นมีน้ำเป็นเมือกข้น

ลมกาฬสังคลี

โรคลมอันมีพิษชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีหน้าและขอบตาเขียว ใจสั่น ผิวนั่งมุดเป็นวงสีดำ

สีแดง หรือสีเหลือง โบราณว่า ถ้ารักษาไม่ได้ภายใน ๓ วัน อาจถึงแก่ความตายได้

ลมกุมภกันทยักษ์

โรคนี้มีพิษชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการชักมือกำเท้างอ หดสติ โบราณว่าถ้ารักษาไม่ได้ภายใน ๑๑ วัน อาจถึงแก่ความตาย

ลมขึ้นเบื้องสูง

โรคชนิดหนึ่งหรือความผิดปกติอันเกิดจากธาตุลม ผู้ป่วยมีอาการอ่อนเพลีย สวิงสวาย หน้ามืด หูอื้อ เป็นต้น

ลมชีวหาสดมภ์

๑. โรคลมอัน มีพิษชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการหาว เรอ คลื่นเหียน ขากรรไกรแข็งอ้า แล้วหุบไม่ลง พุดไม่ชัด ลิ้นกระด้างคางแข็ง มักเกิดแทรกลมอัมพาต หากรุนแรงจะทำให้ไม่รู้สีกตัว ปลุกไม่ตื่น กำหนด ๓ วัน ๗ วันลมปะกำ

๒. ลมชีวหาสดมภ์ เวลามีอาการทำให้ไหล่ขวาตาย แก้ที่ต้นแขนทั้งสองบ่า รวข้างข้อศอกทั้งสองข้าง ถ้าสะอึก นวดชอกคอข้างหน้า

ลมตุตสะบัก

อาการปวดเมื่อยบริเวณสะบัก บ่า และไหล่ข้างซ้าย เช่น จากการนอนตะแคงด้านซ้ายนาน ๆ ทำให้เลือดลมตามแนวเส้นอิทา และเส้นกาลทารีเดินไม่สะดวก.

ลมตติยาวิโรธ

โรคลมอันมีพิษชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการมือเท้าเย็น มีลมเป็นก้อน กลิ้งอยู่ในช่องท้อง ทำให้ปวดมาก บางครั้งปวดตั้งแต่ปลายเท้าถึงหัวใจ หดสติ เป็นต้น

ลมตะคริว

๑. โรคลมชนิดหนึ่ง ตำราว่าเกิดจาก ลมในลำไส้ใหญ่และลำไส้เล็กผิดปกติ ทำให้ผู้ป่วยมีอาการมือเท้าชักเกร็ง

๒. ลมสะคิว หรือตะคิว มักเกิดที่แขนหรือขา แก้ที่สันหน้าแข้งทั้งสองข้าง

ลมบาทจิตต์, ลมบาททะจิต

๑. ลมบาทจิตต์ เมื่อล้มไข้ ลงดูอย่างสันนิบาต แรกจับให้ละเมอเพื่อพกว่านั้นว่านี่ ทำอาการดูปิศาจเข้าอยู่ ว่างที่ว่าบ้าสันนิบาตก็ถูก เพราะเหตุ จิตระส่ำระสาย กำหนด ๑๐ วัน

๒. ลมบาทจิตต์ เกิดจากพิษลมชีวหาสดมภ์ มีอาการวิงเวียน ร้อนอก ร้อนใจ

ลมบาทยักษ, บาททะยักษ

มีอาการคอแข็ง แก่ที่ต้นคอและเกลียวเอ็นคอทั้งสองข้าง

ลมประวาตะคุณ

เป็นลมประจำวันของผู้ที่เกิดวันอาทิตย์

ลมปลายปัตคาค

โรคลมชนิดหนึ่ง เกิดจากเลือดและลมเดินไม่สะดวก ทำให้ผู้ป่วยมีอาการปวด บวม แข็ง และตึงของกล้ามเนื้อ เอ็น เยื่อหุ้มกระดูก และริมหัวต่อกระดูก เป็นต้น

ลมปะกั

๑. โรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการปวดศีรษะมาก อาจจะปวดข้างเดียวหรือ ๒ ข้างก็ได้ บางตำราว่ามักเป็นเวลาเช้า ผู้ป่วยอาจมีอาการอื่นร่วมด้วย เช่น ตาพร่า วิงเวียน อาเจียน, ลม ตะกั หรือ สันนิบาตลมปะกั ก็เรียก

๒. มีอาการปวดศีรษะเวลาเช้า นวดแก้ที่โขนงคิ้วทั้งสองข้าง

๓. ไข้ที่มีเม็ดแดงขึ้นทั่วทั้งตัว ปวดขบศีรษะ มักเป็นในวันอาทิตย์กลางวัน เรียกว่า สันนิบาตปะกั

ลมเปลี่ยวดำ

โรคลมชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยบางเล่มว่า เกิดจากการกระทบกับความ เย็นมาก จนเป็นตะคริว ผู้ป่วยมีอาการกล้ามเนื้อเกร็งอย่างรุนแรง กระตุก ทำให้เจ็บปวด บริเวณที่เป็นมาก

ลมพหิ, พหิวาต

โรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยจะมีอาการปวดมากตามกระดูกสันหลัง

ลมพุทธรักษ

โรคลมชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมักมีอาการชัก กระสับกระส่าย ขบฟันตาเหลือก ตาเบิกกว้าง ปากเบี้ยว มือกำเท้าอ แยกแข้งแยกขา ไม่มีสติ เป็นต้น

ลมพุทธรักษให้ชักกระสับกระส่าย ให้ขบฟันเหลือกตา ให้มือกำเท้าอ ปากเบี้ยวจักษุ แหก แยกแข้งแยกขาหาสมปฤติมิได้ ลมจำพวกเหล่านี้เหี่ยวหายากนัก เปนปัจฉิมที่สุดโรค แล้วพิจารณาดูทวารหนักทวารเบา ถ้ายังอ่อนอยู่ให้แก้ต่อไป ประการหนึ่งให้ดูผิวเนื้อ นิ้วมือ

กดลงแล้วยกขึ้นดูหาโลหิตมิได้ รอยนิ้วกดแล้วยกขึ้นเป็นรอยเขียวช้ำ อาการตัดแล

ลมมหาสดมภ์

โรคลมอันมีพิษชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการหาวนอนมาก จิตใจสับสน หมดสติ

ลมมีพิษ

โรคลมกลุ่มหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการรุนแรงมากน้อย ตามชนิดของโรคลมนั้น ๆ อาจรักษาได้หรือรักษายาก เช่น ลมอินทรีธนู ลมกุมภกันทยักษ์ หากเป็นลมที่มีอาการรุนแรง รักษายาก เรียก ลมอันมีพิษ หรือ ลมมีพิษมาก มี ๖ จำพวก ลมอินทรีธนู ลมกุมภกันทยักษ์ ลมอัศมุขี ลมราพย์ักษ์ ลมบาทจิตต์ ลมพทุษย์ักษ์

ลมอันมีพิษ โรคลมอีกกลุ่มหนึ่งที่มีอาการรุนแรง รักษายาก แบ่งออกเป็น ๖ ประเภท ได้แก่ ลมกาฬสังคลี ลมชีวหาสดมภ์ ลมมหาสดมภ์ ลมทักขินโรธ ลมตติยาวิโรธ และลมอัฐมอีแอ่น

ลมราพย์ักษ์

มีอาการไอ ถ้าไอไม่ออกก็กลายแปรไป ให้แก่เส้นเกลียวคอทั้งสองข้าง แก้มตามันเอว ท้อง ขาโยคร่ง เป็นลมที่ทำให้มือเท้าสั่นได้

ลมราพย์ักษ์ ล้มไขลงดุจสันนิบาต เมื่อจับให้ชักมือกำเท้าแกอ ลั้นกระด้างคางแข็ง กำหนด ๑๑ วัน

ลมวิงเวียน

ลมกองละเอียดประเภทหนึ่ง ทำให้หน้ามืด ตาลาย วิงเวียน อ่อนเพลีย สวิงสวาย ใจสั่น

ลมอัศมุขี

โรคลมมีพิษชนิดหนึ่ง เป็นได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ผู้ป่วยมีอาการคัน ร้องเสียงดัง ชัก หมดสติ เป็นต้น

ลมอัษฎากาศ

โรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมักมีอาการชาทั้งตัว ขยับแขนขาไม่ได้ เชื้อมมึน เป็นต้น ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เกิดจากความผิดปกติของลมในเส้นอัษฎากาศ

ลมอินทรีธนู

โรคลมมีพิษชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการเหมือนไข้รากสาด ผิวน้ำตั้งแต่บริเวณขาโยคร่ง

ถึงหน้าผากเป็นวง ๆ สะดือเป็นสีดำ สีแดง สีเขียว หรือสีเหลือง มีอาการแพ้ เป็นต้น โบราณว่าผู้หญิงที่เป็นด้านซ้ายหรือผู้ชายที่เป็นด้านขวา อาการจะรุนแรง รักษาไม่หาย

ลมอีจุ่มอีแอ่น

โรคลมอันมีพิษชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการชักตัวงอหลังแอ่น โบราณว่าถ้าชักจนหลังหักก็จะถึงแก่ความตาย

สุมनावะ

๑. ลมในเส้น อันทำให้เกิดอาการปวดเมื่อย

๒. ลมที่กระทำให้อึดอันไปทั้งกาย มิได้รู้สึกตน เกิดจากกองลมอัมพฤษ และมักเกิดในระหว่างตรีโทษ ผู้ป่วยจะสูญเสียการรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้งห้า (การได้ยิน การมองเห็น การได้กลิ่น การรับรส และการสัมผัส) โรคนี้รักษายาก แต่อาจบรรเทาอาการให้รุนแรงน้อยลงได้

๓. เส้นสุมนาให้โทษ ให้สวังสวาย หิวโหยหาแรงมิได้

สันทฆาต

๑ เส้นที่มีจุดเริ่มต้นบริเวณขอบเชิงกรานด้านหน้า แล่นถึงตาตุ่ม เส้นด้านบนจะแล่นไปทางด้านหลัง ขึ้นข้างกระดูกสันหลัง ถึงบริเวณต้นคอ ท้ายทอย ขึ้นศีรษะ แล้วลงมาที่แขน เส้นที่อยู่ด้านขวา เรียก เส้นสันทฆาตขวา เส้นที่อยู่ด้านซ้าย เรียก เส้นสันทฆาตซ้าย.

๒. โรคเกี่ยวกับเส้นชนิดหนึ่ง ทำให้มีอาการจุกเสียดหน้าอก

๓. โรคชนิดหนึ่ง เกิดจากการกระทบกระเทือนอย่างแรง เช่น ตกต้นไม้ ถูกทุบถองโบยตี ทำให้เกิดเลือดออก เป็นลิ่ม เป็นก้อนแข็งหรือเน่าเสียอยู่ภายใน เรียก โลหิตต้องพิฆาต ในสตรีอาการอาจรุนแรงหากเกิดขณะมีระดู แบ่งเป็น ๔ ชนิด ตามความรุนแรงของโรค ได้แก่ เอกสันทฆาต โทสันทฆาต ตรีสันทฆาต และอาสันทฆาต.

สัถกฆาตะ

๑. ลมที่ทำให้เกิดอาการเสียดแทงตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

๒. โรคลมชนิดหนึ่งเกิดจากสันทฆาต ผู้ป่วยจะเริ่มมีอาการเจ็บบริเวณหน้าอกเมื่อเป็นนานเข้าจะเกิดเป็นเวลา โดยเมื่อมีอาการจะรู้สึกเจ็บ แปรปลงไปทั่วทั้งตัวเหมือนถูกมีดเขียดและเหล็กแหลมแทง ใจสั่น เมื่ออาการบรรเทาจะรู้สึกหิว ไม่มีแรง ปวดหัวตามัว กินอาหารไม่ได้ นอนไม่หลับ หากจะรักษา ต้องรักษาเมื่อเริ่มมีอาการเจ็บหน้าอก ถ้ารักษามิหายก็จะกลายเป็นโทสันทฆาตและตรีสันทฆาต รักษาไม่ได้

หทัยวาตะ

๑. ลมในหัวใจ อันทำให้หัวใจทำงานเป็นปรกติ

๒. โรคลมชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมักมีอาการมึนตึ๊ง ไม่ค่อยพูดคุย ใจลอยบ่อย ๆ ชอบอยู่คนเดียว ใจน้อย โกรธง่าย เปื้ออาหาร บางครั้งหัวเราะ บางครั้งร้องไห้ ถ้าจะรักษาให้รักษาเมื่อเริ่มมีอาการ หากทิ้งไว้นานจะรักษายาก

อัมพฤกษ์ อัมพาต

๑. มีอาการที่ซีกซ้ายของร่างกาย มีลมและก้อนเถาในท้อง เมื่อยขบขัดแข็งสันหลัง บั้นเอว ร้าวข้าง แขน ขา แน่นอก จุกเสียด ชัดเบา เปื้ออาหาร ท้องผูกเป็นพรรดิก วิงเวียน หน้ามืด ชักปากเบี้ยว เสียงแหบ

๒. ลมอัมพฤกษ์ มีอาการสะบักยอก บางครั้งข้างขวา บางครั้งข้างซ้ายหรือทั้ง ๒ ข้าง แก่ที่หัวแม่มือหัวแม่เท้าทั้งสองข้าง แก่ที่เส้นเท้าทั้งสองข้าง ต้นเท้าและริมเท้า

อัมพาต อัมพาธ

มีอาการที่ซีกขวาของร่างกาย เกิดจากลมอังคะมังคานุสารีวาทาพิการ มีอาการดวงอเข้าคู้ เหน็บชาครึ่งซีก มือเท้าตาย เย็น เป็นเหน็บ เสียวขัดข้อ ชัดอก ตัวสั่น อ่อนแรง เดินไม่ได้

อันทพฤกษ์

ให้ระส่ำระสาย ให้ร้อน ให้เย็น ให้เมื่อยเสียวไปทุกเส้นเอ็นทั่วสรรพางค์กาย บางทีให้จับเป็นเพลา

อภิปรายผล

อภิปรายผล

๑. เนื้อหาความรู้ในแผนนวดจาริกวัดพระเชตุพนฯ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสมุฏฐาน และกองธาตุทั้ง ๔ พบว่า ไม่มีคัมภีร์ตำราที่ขยายความเนื้อหาในส่วนนี้เป็นการเฉพาะ แตกต่างจากเรื่องเส้นประธานสิบที่มีเนื้อหาความรู้ทั้งในคัมภีร์แผนนวด รัชกาลที่ ๕ และแผนนวดจาริกวัดพระเชตุพนฯ การศึกษานี้จึงต้องอาศัยความรู้จากคัมภีร์ตำราที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธาตุสมุฏฐาน อุดุมสมุฏฐาน มาทำความเข้าใจเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งคัมภีร์ตำราเหล่านั้นมิได้กล่าวถึงสมุฏฐานและกองธาตุทั้ง ๔ ในลักษณะที่เชื่อมโยงกับแผนนวดแต่อย่างใด ทำให้ไม่สามารถทำความเข้าใจแผนนวด ๑๙-๒๒ ได้ชัดเจนมากนัก ซึ่งต่างจากเนื้อหาความรู้ในแผนนวดจาริกวัดพระเชตุพนฯ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอสุรินทัญญาณธาตุ ที่พบเนื้อหาความรู้เรื่องนี้ในคัมภีร์ตำรา ๖ เล่ม แต่ก็ยังพบว่า ในแผนนวดจาริกวัดพระเชตุพนฯ บอกถึงลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุมากถึง ๓๘ ภาพ เพราะแบ่งลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุตามที่เกิดแต่กองธาตุทั้ง ๔ พิบัติซึ่งมีความซับซ้อนกว่าเนื้อหาความรู้ในคัมภีร์ตำรา ๖ เล่มดังกล่าว

๒. ในคัมภีร์ธาตุพระนารายณ์มีเนื้อหาความรู้ที่กล่าวถึงลักษณะปริมาณัคคีไฟเผาอาหาร ๔ ประการ โดยไม่ได้ใช้คำว่า อสุรินทัญญาณธาตุ ดังเช่นที่พบในคัมภีร์ตำราอื่น ๆ และยังคงกล่าวถึง สมะธาตุ ว่าเป็นลักษณะที่ไฟธาตุเสมอเป็นปกติ ซึ่งเหมือนกับเนื้อหาความรู้ที่พบในศาสตร์อายุรเวทอินเดียเกี่ยวกับ Jatharagni (ไฟย่อยอาหารที่กระเพาะอาหารและลำไส้เล็กส่วนต้น) ซึ่งแบ่งเป็น ๔ ลักษณะ ได้แก่ (๑) Samagni (สมาคฺนิ) คือ ไฟย่อยอาหารเป็นปกติจาก Tridosha อยู่ในสภาพสมดุล (๒) Vishamagni (วิษมาคฺนิ) คือ ไฟย่อยอาหารไม่สม่ำเสมอที่เป็นผลจาก Vata dosha แปรปรวน (๓) Tikshnagni (ตึกษณาณิ) คือ ไฟย่อยอาหารกำเริบที่เป็นผลจาก Pitta dosha ทำงานมากเกินไป (๔) Mandagni (มนทาณิ) ไฟย่อยอาหารหย่อนลงที่เป็นผลจาก Kapha dosha ทำงานมากเกินไป (Chouragade et al., ๒๐๒๑) แต่เนื่องจากคัมภีร์ตำราอื่นที่ใช้คำว่า อสุรินทัญญาณธาตุ และให้ความหมายกับสมะธาตุในลักษณะที่เป็นความผิดปกติเช่นเดียวกับในแผนนวดจาริกวัดพระเชตุพนฯ การศึกษานี้จึงให้ความหมายกับสมะธาตุต่างจากคัมภีร์ธาตุพระนารายณ์

๓. ข้อเขียนของแพทย์แผนไทยเกี่ยวกับอสุรินทัญญาณธาตุที่ผ่านมา มักเป็นการตีความโดยอ้างอิงคัมภีร์ธาตุบรรจบซึ่งมีเนื้อหาหลักเกี่ยวข้องกับโรคอุจจาระธาตุ โดยเฉพาะโรคอุจจาระธาตุที่มีอาการรุนแรง รักษายาก (อุจจาระธาตุลามกระคนด้วยมหาสันนิบาต) ส่วนที่เกี่ยวข้องกับอสุรินทัญญาณธาตุ คือ ข้อความที่ว่า “อุจจาระธาตุลามกระคนด้วยมหาสันนิบาต และกระคนไปในธาตุอภิญญาณ คือธาตุนั้นเป็นชาติเอกโทษ จะละนะทวันโทษ ภินนะตรีโทษ แล่อสุรินทัญญาณธาตุ คือธาตุนั้นสำแดงให้รู้จุฬิสังตกเข้าในระหว่างอชินธาตุ คือธาตุนั้นที่ไม่ย่อยไป” การศึกษานี้เห็นว่า อสุรินทัญญาณธาตุที่กล่าวถึงในคัมภีร์ธาตุบรรจบ

เป็นการกล่าวถึงกรณีที่เป็นโรคอุจจาระธาตุที่ผู้ป่วยมีปัญหาไฟธาตุผิดปกติร่วมด้วย ทำให้
อาหารที่กินเข้าไปไม่ย่อย ทำให้อาการทางโรคอุจจาระธาตุยิ่งรุนแรงมากขึ้น การตีความโดย
ยกข้อความในคัมภีร์ธาตุบรรจบมาอ้าง ไม่อาจทำให้เข้าใจสรีรวิทยาธาตุได้อย่างครอบคลุม

๔. การศึกษานี้ตีความ อสุรินทัญญาณธาตุที่ปรากฏในแผนนวजारีกวัดพระเชตุพนฯ
ซึ่งเป็นอสุรินทัญญาณธาตุที่เกิดแต่กองเตโชพิบัติ, อาโปพิบัติ, วาโยพิบัติ, และปถวีพิบัติ ว่า
เป็นลักษณะความผิดปกติของเพลิงธาตุที่ทำให้กองธาตุทั้ง ๔ กองใดกองหนึ่งหรือหลายกอง
ที่เกี่ยวข้องมีความผิดปกติไปด้วย โดยสามารถจำแนกตามตรีสมุฏฐาน ดังนี้ กรณีวาตะสมุฏฐาน
จะมีผลต่อกองวาโย ๖ (วิสมะธาตุ) กรณีปิตตะสมุฏฐาน จะมีผลต่อกองเตโช ๔ (กติกะธาตุ)
กรณีเสมหะสมุฏฐาน จะมีผลต่อกองอาโป ๑๒ (มันทะธาตุ) กรณีวาตะสมุฏฐาน ปิตตะสมุฏฐาน
และเสมหะสมุฏฐานประชุมพร้อมกัน จะมีผลต่อกองปถวี ๒๐ (สมะธาตุ) แล้วเกิดโทษมีอาการ
ต่าง ๆ โดยจะแสดงอาการความเจ็บป่วยต่าง ๆ ตามที่ระบุในแผนนวนั้น ๆ

๕. สำหรับการวิเคราะห์กลไกการเกิดโรคและอาการว่า เพลิงธาตุที่ผิดปกติจะส่งผล
ต่อกองธาตุ ๔๒ (กองปถวี ๒๐ กองอาโป ๑๒ กองเตโช ๔ กองวาโย ๖) อย่างไร แล้วทำให้
เกิดอาการความเจ็บป่วยหรือความผิดปกติอะไรตามที่ระบุในแผนนวต การศึกษานี้ยังไม่
สามารถระบุให้ชัดเจนได้ทั้งหมดว่า อาการนั้น ๆ เป็นผลจากกองธาตุ ๔๒ กองใดที่ผิดปกติ
เพราะจำเป็นต้องมีการตรวจสอบกับการตรวจร่างกายในเวชปฏิบัติตามหลักการแพทย์แผน
ไทย นอกจากนี้ ยังมีโรคและอาการหลายชนิดที่ไม่สามารถวิเคราะห์คำอธิบายเชิงกลไกได้
เพราะบางโรคเป็นโรคที่ไม่รู้ชัดว่ามีอาการอะไร มีสาเหตุมาจากอะไร และบางโรคและอาการ
ยังหาคำอธิบายกลไกการเกิดโรคที่สอดคล้องกับหลักวิชาไม่ได้ เช่น ดวงจิตระส่ำระสายให้ร้อน
ใจลอย ในมันทะปถวี เป็นต้น

๖. อาการความเจ็บป่วยที่ระบุในแผนนวตมีระบุอาการหลักเท่านั้น การใช้จุดแก้
อาการตามแผนนวตให้สอดคล้องกับสาเหตุของโรค จำเป็นต้องมีการตรวจร่างกายและ
ซักถามอาการ เพื่อวินิจฉัยว่าเกิดจากสมุฏฐานใด (ทั้งจตุธาตุ และตรีสมุฏฐาน) และสอดคล้อง
กับกลไกการเกิดความผิดปกติของธาตุที่ส่งผลต่อกันตามหลักวิชาหรือไม่

๗. มีข้อสังเกตว่า แผนนวตว่าด้วย กติกะวาโย (แผนนวตที่ ๕๑-๕๒) และมันทะวาโย
(แผนนวตที่ ๕๓-๕๔) เกี่ยวข้องกับโรคลมอันมีพิษตามคัมภีร์ชวตารเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นโรค
ที่มีอาการรุนแรง รักษายาก การศึกษานี้ยังไม่สามารถหาคำอธิบายตามหลักวิชาเพื่อระบุว่า
มีเหตุปัจจัยอื่นอะไรอีก ที่นอกเหนือจากเพลิงธาตุผิดปกติ ที่ทำให้โรคในกลุ่มนี้มีอาการรุนแรง

๘. กรณีแผนนวตที่บอกกำเนิดเส้นในกองสมุฏฐานเตโช อาโป วาโย ปถวี กำเนิด
หย่อน พิการ (แผนนวตที่ ๑๙-๒๐) การศึกษานี้ตั้งข้อสันนิษฐานว่า “กำเนิดเส้น” ดังกล่าว
เป็นจุดที่ใช้เพื่อการตรวจวินิจฉัยอาการที่เกี่ยวข้องกับกองสมุฏฐานเตโช อาโป วาโย ปถวี

กำเร็บ หย่อน พิการ อย่างไรก็ตาม การตั้งข้อสันนิษฐานนี้ ยังไม่สามารถหาเนื้อหาความรู้จาก คัมภีร์ตำราอื่นหรือประสบการณ์ของแพทย์แผนไทยมาสนับสนุนเพื่อพัฒนาเป็นสมมุติฐาน สำหรับการวิจัยต่อไปได้

๙. กรณีแผนนวดที่บอกธาตุสมุฏฐานและฤดูสมุฏฐานอยู่ในแผนนวดเดียวกัน (แผน นวดที่ ๒๑-๒๒) แสดงให้เห็นว่า ทั้งสองสมุฏฐานมีกำเนิดเส้นที่ตั้งโดยรอบสะดือที่สัมพันธ์ สอดคล้องกันตามหลักวิชา กล่าวคือ เตโชสมุฏฐาน สัมพันธ์กับ คิมหันตฤดู, วาโยสมุฏฐาน สัมพันธ์กับวัสสันตฤดู, อาโปสมุฏฐาน สัมพันธ์กับเหมันตฤดู, ปลิวาธาตุสมุฏฐาน สัมพันธ์กับ สันนิบาตฤดู อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ตั้งข้อสันนิษฐานว่า “กำเนิดเส้นที่ตั้ง” ดังกล่าวเป็น จุดที่ใช้เพื่อการตรวจวินิจฉัยอาการที่เกี่ยวข้องกับธาตุสมุฏฐานและฤดูสมุฏฐานนั้นๆ อย่างไรก็ตาม การตั้งข้อสันนิษฐานนี้ ยังไม่สามารถหาเนื้อหาความรู้จากคัมภีร์ตำราอื่นหรือ ประสบการณ์ของแพทย์แผนไทยมาสนับสนุนเพื่อพัฒนาเป็นสมมุติฐานสำหรับการวิจัยต่อไป ได้เช่นกัน

๑๐. กรณีแผนนวดที่บอก “กำเนิด” อสุรินทัญญาณธาตุ ในแผนหงาย และจุดที่แสดง “เส้น...แล่นออกมาดังนี้” ในแผนคว่ำ (แผนนวดที่ ๒๓-๓๐) สันนิษฐานว่า แผนนวดเหล่านี้ อาจบอกวิธีการตรวจวินิจฉัยโดยการกดจุดกำเนิดต่าง ๆ แล้วพิจารณาการแล่นของลมว่า แล่น ออกไปทางด้านหลังตามตำแหน่งจุดที่แสดงในแผนคว่ำหรือไม่

๑๑. กรณีแผนนวดที่บอก “ที่แก้” อาการและโรคต่าง ๆ ในแผนนวดอสุรินทัญญาณ ธาตุ เกิดแต่กองธาตุพิบัติ ๑๖ ลักษณะย่อย (แผนนวดที่ ๓๑-๖๐ และ ๖๑-๖๒) โดยแสดงจุด แก่ที่มีเส้นเชื่อมโยงกัน สันนิษฐานว่าน่าจะหมายถึง กลุ่มของจุดแก้สำหรับอาการที่ระบุใน แผนนวด โดยให้เริ่มจากการกดจุดที่มีเส้นเชื่อมโยงบอกอาการที่ระบุไว้ก่อน เพื่อให้เกิดความ รู้สึกแล่นไปยังจุดแก้ที่อยู่ถัดไปตามเส้นที่เชื่อมโยง แล้วจึงกดจุดถัดไปจนครบทุกจุดที่มีเส้น เชื่อมโยงถึงกัน

๑๒. การศึกษานี้ยังไม่สามารถหาคำอธิบายในประเด็นต่อไปนี้ได้

๑๒.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างอสุรินทัญญาณธาตุที่เกิดแต่กองเตโชพิบัติ กับ เส้น อัศฎากาศบน เส้นสุมระนันติ และเส้นรัตฆาต

๑๒.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างอสุรินทัญญาณธาตุที่เกิดแต่กองอาโปพิบัติ กับ เส้น หทัยะวาท เส้นสัตตะวาท และเส้นมุตฆาต

๑๒.๓ ความสัมพันธ์ระหว่างอสุรินทัญญาณธาตุที่เกิดแต่กองวาโยพิบัติ กับ เส้น พหิวาตะหทัย เส้นวิหกวาท และเส้นปัตฆาต

๑๒.๔ ความสัมพันธ์ระหว่างอสุรินทัญญาณธาตุที่เกิดแต่กองปถวิพิบัติ กับ เส้น พยัติวาโยมรรค เส้นวิปัสสนะวาท เส้นสันทะฆาต อนันทจักรวรรดิ ตรีภูมวาทะ อัมพฤกษ์ และ

อัมพาต

๑๓. มีโรคและอาการที่พบในแผนนวดได้หลายภาพ เช่น เปื้อนคอมมิได้ ไหล่ตาย ยกแขนมิขึ้น สะบักจม ปัสสาวะ สันทฆาต รัตฆาต มุตฆาต นอนไม่หลับ ลมอัสฏากาศ ลมชีวหาสมณัม ลมอัมพฤกษ์ ลมอัมพาต ควรมีการสังเคราะห์เนื้อหาของแต่ละโรค และจำแนกสาเหตุและการรักษาที่อาจแตกต่างกัน และควรสังเคราะห์ร่วมกับจุดแก้อาการเดียวกันหรือเกี่ยวข้องกันในแผนนวดเส้นประธานที่เกี่ยวข้อ และในคัมภีร์แผนนวด รัชกาลที่ ๕ ด้วย

๑๔. สำหรับชื่อโรคที่ระบุในแผนนวดบางโรคที่ไม่พบชื่อและคำอธิบายโรคจากคัมภีร์ตำราการแพทย์แผนไทยอื่น ๆ เช่น สุมระนันติ ลมกามวจระ ลมวิหกวาตะพัด วิปัสสนะวาท พยัติวาโยมคคะ จักวาตา สะคริวเพลิง ควรมีการศึกษาค้นคว้าต่อไป

ข้อจำกัดของการศึกษานี้

๑. การศึกษานี้เป็นการศึกษาเอกสาร จึงยังไม่สามารถวิเคราะห์ตำแหน่งจุดและเส้นตามแผนนวดจารีกวัตพระเชตุพนฯ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ในการนวดจุดต่าง ๆ ตามแผนนวด

๒. ชื่อโรคที่พบในแผนนวดจารีกวัตพระเชตุพนฯ ยังมีหลายโรคที่ไม่ปรากฏพบในเอกสารอื่น จึงไม่สามารถหาคำอธิบายโรคที่จะช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับโรคดังกล่าวได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอในการจัดการความรู้จากแผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ ในขั้นต่อไป เพื่อการใช้ประโยชน์ในด้านการศึกษาวิจัย การเรียนการสอน และบริการสุขภาพ

๑. ควรจัดการความรู้โดยประชุมเชิงปฏิบัติการผู้เชี่ยวชาญด้านการนวดไทยเพื่อระบุตำแหน่งจุดนวดในแผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ โดยเลือกอาการและโรคที่เกี่ยวกับเส้นและลมที่พบได้บ่อยและไม่ใช้โรคที่มีอาการรุนแรงก่อน และมีการเปรียบเทียบตำแหน่งจุดนวดแก่โรคและอาการดังกล่าวกับแผนนวดในคัมภีร์แผนนวด รัชกาลที่ ๕ รวมทั้งเส้นประธานที่เกี่ยวข้องร่วมด้วย

๒. ควรจัดทำวิธีการตรวจร่างกายและการซักถามอาการที่มุ่งตรวจหาความผิดปกติของกองธาตุต่าง ๆ เพื่อวิเคราะห์ลักษณะความผิดปกติของเพลิงธาตุ และผลต่อกองธาตุอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อวินิจฉัยลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุว่าเกิดแต่กองธาตุใดพิบัติ (เตโชพิบัติ, อาโปพิบัติ, วาโยพิบัติ, ปถวิพิบัติ) รวมทั้งหลักการวินิจฉัยสมุฏฐานที่ชัดเจนว่า กรณีใดจัดเป็น วาตะสมุฏฐาน ปิตตะสมุฏฐาน หรือเสมหะสมุฏฐาน

๓. ควรจัดทำแนวทางในการรักษาโรคตามลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุในแผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ

๔. ควรดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงคลินิก โดยออกแบบการวิจัยเพื่อเก็บข้อมูลกรณีศึกษาผู้ป่วย และใช้วิธีการบำบัดด้วยยาแผนไทยและการนวดตามแนวทางที่กำหนด

๕. ควรจัดฝึกอบรมการใช้แนวทางในการรักษาโรคตามลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุในแผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ โดยขยายผลจากการศึกษาวิจัย

๖. ในอนาคตควรนำแนวทางในการรักษาโรคตามลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุในแผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ ไปใช้ในระบบบริการสุขภาพ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ นพ.วิชัย โชควิวัฒน์ และ นพ.ประพจน์ เกตรากาศ ที่สนับสนุนให้ผู้วิจัย ทำการศึกษานี้ อาจารย์ สันติสุข โสภณสิริ อาจารย์ คมสัน ทินกร ณ อยุธยา และคณะแพทย์ แผนไทยประจำคลินิกการแพทย์แผนไทย ม.ร.ว.สอาด ทินกร ณ อยุธยา และอาจารย์ กิตติ กิตติจารวงศ์ ที่ให้ความเห็นและข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์จากประสบการณ์ในการประกอบ วิชาชีพการแพทย์แผนไทย อาจารย์ธีรเดช อุทัยวิทยารัตน์ ที่ผู้วิจัยได้แลกเปลี่ยนความรู้และ ความหมายของคำศัพท์ต่าง ๆ เปรียบเทียบกับความรู้ของการแพทย์อายุรเวทอินเดีย รวมทั้ง คณะผู้จัดงานการประชุมวิชาการประจำปี “พิพิธภัณฑน์ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและ สวนสมุนไพร” ครั้งที่ ๒/๒๕๖๗ ที่ประกอบด้วย มูลนิธิส่งเสริมการแพทย์แผนไทยและการ แพทย์ทางเลือก ร่วมกับกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก มูลนิธิพัฒนาการ แพทย์แผนไทย มูลนิธิสาธารณสุขกับการพัฒนา และมูลนิธิสุขภาพไทย สนับสนุนโดย กองทุน ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ตลอดจนผู้ที่ให้ความสนใจและมาให้ความสนใจในการนำเสนอ รายงานนี้

ภาพแผนนวดที่ ๑๙-๖๐ ที่ใช้ในรายงานนี้ เชิญมาจากหนังสือ ตำราเส้นสืบ ฉบับ อนุรักษ์ ซึ่งจัดทำโดย มูลนิธิสาธารณสุขกับการพัฒนา และมูลนิธิพัฒนาการแพทย์แผนไทย โดยมีการแก้ไขให้ถูกต้องตามต้นฉบับยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- คมสัน ทินกร ณ อยุธยา. (๒๕๕๙). หลักการพื้นฐานของการแพทย์แผนไทย. กรุงเทพฯ: มปท.
- คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ ฉบับโบราณ. (๒๕๕๕). นนทบุรี: กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก.
- คัมภีร์ราชรังสฤษฎีสังเคราะห์ว่าด้วยลักษณะธาตุโรคปริเฉท ๑. University of Pennsylvania.
- เจือ ขจรมาลี และ ปราโมทย์ ศรีภิรมย์. (๒๕๖๑). การตรวจและรักษาโรคโดยวิธีนิ้วด. ใน หมอไทย ยาไทยโครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ไทย. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒ (๒๕๕๗). นนทบุรี: กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก.
- ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓ (๒๕๕๗). นนทบุรี: กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก.
- ตำราธาตุวินิจัย. (๒๕๖๒). นนทบุรี: กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก.
- ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ : ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวรรณกรรมของชาติ. (๒๕๕๒). กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- ประพจน์ เกตุราภาศ, ยงศักดิ์ ตันติปิฎก, แก้ว วิฑูรย์เชียร, สุदारัตน์ สุวรรณพงศ์. (๒๕๕๔). ตำราเส้นสืบฉบับอนุรักษ์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสาธารณสุขกับการพัฒนา.
- พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๙). นนทบุรี: กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก.
- พระยาแพทย์พงศาวิสุทธาธิปัตติ (สุน์ สุนทรเวช) (๒๔๗๑). แพทย์ตำบลด. เล่ม ๓. พระนคร: มปท.
- พิมพ์พรรณ ไพบุลย์หวังเจริญ. (๒๕๕๖). คัมภีร์แผนนวดในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.

ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๖). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา
๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.

โรงเรียนจรกัษณ์วดแผนไทย และสมาคมแพทย์แผนไทยเชียงใหม่. (๒๕๖๔). ตำราจารึกแผน
นวัดวัดโพธิ์ สยามรัฐเวชศาสตร์. เชียงใหม่: มปท.

โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ วัดพระเชตุพนฯ. (๒๕๑๙). แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๓. กรุงเทพฯ:
ไพศาลศิลปการพิมพ์.

ศิริมงคล ตอบงาม, กาญจนา การะเวก, ปณิตา ถนอมวงษ์, ภารดี ถนอมใจ และคณะ. (๒๕๕๗).
การศึกษาองค์ความรู้การ สังกายนาตำราการแพทย์แผนไทยด้านตำราหัตถศาสตร์ศิลา
จารึกวัดโพธิ์. นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

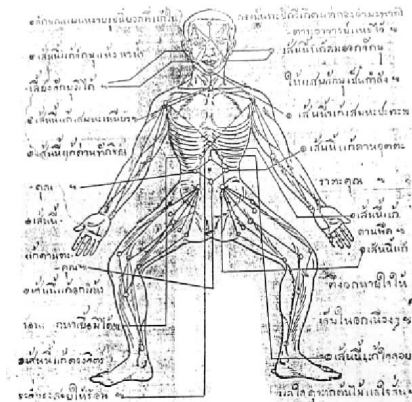
อภิวทฒนะ ป. (๒๕๗๙). ตำราแผนหมอนวดตามหลักสรีระศาสตร์. พระนคร: มปท.

ภาษาอังกฤษ

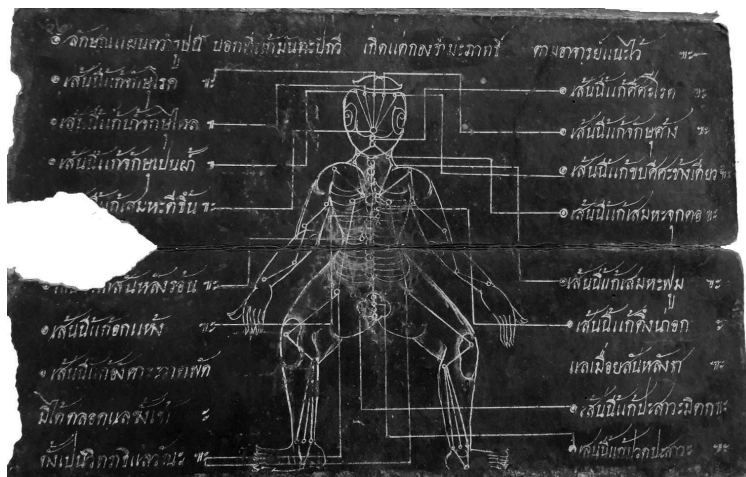
Chouragade, N., Chouragade, B., Wanjari, A., Kalambe, S., Jha, R. (๒๐๒๑). Review
of Concept of Agni in Ayurveda. Indian Journal of Forensic Medicine &
Toxicology, 15(3):900-4.

ภาคผนวก

ภาพที่ ๖๓

แผนนวดจากหนังสือของ อภิวิทูมณะ ป. (บน) และสมุตไทดำ วัดป่าโค อยุธยา (ล่าง)

แผนนวดจารีกัณฑ์พระเชตุพนฯ

เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึง
หลักวิชาของการนวดและการแพทย์ไทยดั้งเดิม
โดยแสดงในรูปแบบของแผนภาพที่มีแบบแผน
อันประกอบด้วย กำเนิดเส้น และที่แก่ ใน
เส้นประธานทั้งสิบ
กองสมุฏฐานกำเร็บ หย่อน พิการ
ธาตุฤๅณสมุฏฐาน
ลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุ
ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันว่า
การนวดไทยดั้งเดิมเป็นศาสตร์การบำบัดโรค
ที่มีหลักวิชาอันมีอัตลักษณ์
สมควรที่อนุชนจะสืบสานและสงวนรักษาไว้
เป็นมรดกของชาติและมนุษยชาติสืบไป

แผนนวดจารีกวดพระเชตุพนฯ
 เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึง
 หลักวิชาของการนวดและการแพทย์ไทยดั้งเดิม
 โดยแสดงในรูปแบบของแผนภาพที่มีแบบแผน
 อันประกอบด้วย กำเนิดเส้น และที่แก้ ใน
 เส้นประธานทั้งสิบ
 กองสมุฏฐานกำเร็บ หย่อน พิการ
 ชาติฤคสมุฏฐาน
 ลักษณะอสุรินทัญญาณธาตุ
 ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันว่า
 การนวดไทยดั้งเดิมเป็นศาสตร์การบำบัดโรค
 ที่มีหลักวิชาอันมีอัตลักษณ์
 สมควรที่อนุชนจะสืบสานและสงวนรักษาไว้
 เป็นมรดกของชาติและมนุษยชาติสืบไป

ISBN: 978-6-16943-333-0

9 786169 433330